Gençliğe Yönelik
Temel Dinî Bilgiler

İBADET

T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

Genel Yayın No : 2648
Meslekî Kitaplar : 235

GENÇLİĞE YÖNELİK TEMEL DİNÎ BİLGİLER - İBADET

Yayın Yönetmeni : Hamza BAYRAM
Yayın Koordinatörü : Önder ÖZKAN

Proje : Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü
Proje Yöneticisi : Sedide AKBULUT
Proje Koordinatörü : Muammer ŞAHİN
Editör : Dr. Esma ÇETİN
Yazar : Prof. Dr. Soner DUMAN
Katkıda Bulunanlar : Firdevs KISIM
Dr. Elif HÜSEYİNOĞULLARI
Esra DEMİRCİ

İnceleme : Din İşleri Yüksek Kurulu

Son Okuma : Rümeysa OĞUZ
Baskı Takip : Kürşat ASLAN
Baskı Hazırlık : Hüsniye ÇOMAK

Grafik Tasarım : Emrah Andiş / Arketip Ajans

Baskı : Sarıyıldız Ofset Matb. Amb. Kağ. Paz. San. Tic. Ltd. Şti.
İvogsan Ağaç İşleri Sanayi Sitesi 1358 Sokak No: 31
OSTİM Ankara
Tel: (0.312) 395 99 94
Sertifika No: 46685
5. Baskı, Ankara, Haziran 2026

Eser Yayın Kurulu Kararı: 26.09.2024/60
ISBN : 978-625-435-811-1 / 2026-06-Y-0003-2648
Sertifika No : 46325

İletişim : Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulvarı
No: 147/A 06800 Çankaya/ANKARA
Tel: (0312) 294 43 93 / Faks: (0312) 294 42 57
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr
www.diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış : Döner Sermaye Daire Başkanlığı
Tel: 0 (312) 295 71 53-56 / Faks: 0 (312) 285 18 54
e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

ÖN SÖZ

Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'a, salât ve selam O'nun biricik habibi Peygamber Efendimiz Muhammed Mustafa (sas) üzerine olsun.

İnsan diğer yaratılmışlardan farklıdır. Kâinatta var olan canlı cansız her şey kendi yaratılışına uygun olarak Allah'ı zikrediyorken insan, bilgisi, fikri ve hissiyatı ile Rabbini zikretmeyi başaran yegâne canlıdır.

İnsan öğrenir. Öğrendikçe yaklaşır; yaklaştıkça gözünü ve gönlünü perdeleyen engellerden kurtulur; ilahi hakikatlerle tanışır.

İnsan keşfeder. Keşfettikçe akılların çok üstünde bir ilimle dizayn edilmiş bu ilahi düzene hayran olur. Hayran oldukça saygısı, edebî ve bağlılığı artar.

İnsan değiştirir ve dönüştürür. Değiştirdikçe hataları terk etmeyi; dönüştürdükçe daha iyiye ve daha güzele doğru yol almayı öğrenir. Öğrendikçe hem kendini hem yeryüzünü imar eder.

İlmin ve irfanın yoğurduğu insan, bütün çaresizliklerinden, yalnızlıklarından kurtulur; sığındığı o ilahi kapı, anlam arayışlarının asıl cevabıdır. O, kalbindeki huzursuzluklardan, aklını kemiren sorulardan ve ruhunu kavuran yalnızlık duygusundan Rabbinin dostluğu, İslam'ın ruhunu tatmin eden inceliği ve kulluğun haysiyeti ile kurtulur.

İnsanın sorguladığı, keşfettiği, öğrendiği en önemli çağlardan biri de gençlik dönemidir. Günümüzde, bilgi kirliliği ve farklı ideolojilerin etkisiyle, İslam dini hakkında yanlış bilgiler ve önyargılar maalesef yaygındır. Bu durum, özellikle de gençler için kafa karışıklığı oluşturabilmektedir. Gençlerin sağlıklı bir dini kimlik geliştirebilmeleri ve manevi değerlerle donatılmaları için temel dinî bilgilerin öğretilmesi büyük önem taşımaktadır.

İslam, hayatımızın her alanını kapsayan ve bize doğru bir şekilde yaşamayı öğreten bir hayat rehberidir. Bu bağlamda; İtikat, bireyin inanç temellerini sağlamlaştırarak Allah'a olan bağlılığını kuvvetlendirir ve dini kimliğini şekillendirir. İbadet, bu inancın pratiğe dökülmesi olup, kişinin manevi huzura ulaşmasını ve Allah ile sürekli bir bağlantı hâlinde olmasını sağlar. Siyer, Hz. Muhammed'in hayatını, ahlakını ve örnek davranışlarını gençlere tanıtarak onların hayatlarında doğru rol modelleri seçmelerine yardımcı olur. Ahlak eğitimi ise, gençlerin erdemli, dürüst ve sorumluluk sahibi bireyler olarak topluma kazandırılmalarını sağlar. Bu dört temel başlık, gençlerin manevi gelişimlerini desteklerken, aynı zamanda onların sosyal hayatta daha etkili ve uyumlu bireyler olmalarına katkıda bulunmaktadır.

Kıymetli gençler!

Elinizdeki kitap kendine doğru yola çıkmış, hakikati arayan, öğrenmek, keşfetmek ve değiştirmek isteyen gence yol arkadaşı olmak için kaleme alınmıştır. 4 kitaptan oluşan, Gençliğe Yönelik Temel Dinî Bilgiler Serisi hem gencin ihtiyaç duyacağı temel dinî bilgileri ona anlaşılabilir bir üslupla öğretmeyi hem de bu bilgilerin işaret ettiği hikmetleri ve manevi güzellikleri bir nebze de olsa paylaşmayı hedeflemektedir.

Elinizde bulunan **Gençliğe Yönelik Temel Dinî Bilgiler İbadet** kitabı "Manevi huzura nasıl ulaşmalıyım?" "Amellerimi nasıl eda etmeliyim?" sorularına cevap vermenin yanı sıra bu ibadetlerin ve dinî vazifelerin manevi yönlerini, hikmetlerini ve inceliklerini düşündürmeyi de hedeflemektedir.

Bu çalışmanın faydalı olması ve gençlerimizin manevi yolculuklarına katkı sunabilmesi en büyük temennimizdir. Gayret bizden, tevfik Allah'tandır.

Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü

İÇİNDEKİLER

HAYATIN AKIŞINA YÖN VERMEK:
İBADET 7

MADDİ VE MANEVİ ARINMA:
TEMİZLİK 25

TÜM BENLİĞİMİZLE RABBE YÖNELİŞ:
NAMAZ 49

İRADE TERBİYESİ:
ORUÇ 79

TOPLUMSAL DAYANIŞMANIN DİNAMİK GÜCÜ:
ZEKÂT 103

MÜSLÜMANLARIN EVRENSEL BULUŞMASI:
HAC 121

YARATAN'LA KESİNTİSİZ İLETİŞİM:
DUA 145

Yedi gök, yer ve bunlarda bulunanlar
O'nu tesbih eder;
O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir
şey yoktur. Fakat siz onların tesbihini
anlayamazsınız. O halîmdir, bağışlayıcıdır.

(İsrâ, 17/44)

ÜNİTE 1:

HAYATIN AKIŞINA YÖN VERMEK: İBADET

İÇİNDEKİLER

1. İbadetin Anlamı, Kapsamı ve Önemi 8
2. İnanç, İbadet ve Ahlak İlişkisi 12
3. Hayatı İbadetle Yakalamak 14
4. Yapılan Her Davranışın Değeri: Mükellefin Fiilleri 16

1. İbadetin Anlamı, Kapsamı ve Önemi

İbadet kelimesi Arapça olup sözlükte "boyun eğme, alçak gönüllülük, itaat, kulluk, tapma, tapınma" gibi anlamlara gelmektedir. İbadet insanın belirli zamanlarda, belirli sözleri söylemek, belirli eylemleri ve davranış kalıplarını yerine getirmek suretiyle Allah'a kulluğunu ortaya koymasıdır. Bu açıdan bakıldığında namaz ve oruç gibi ibadetler beden ile yapılan; zekât, fitre ve kurban gibi ibadetler mal ile yapılan; hac ve umre gibi ibadetler ise hem beden hem de malî imkanlar ile yapılan ibadetlerdir.

Kâinattaki varlıklar ve meydana gelen olaylar, ilahi kanunlara göre hareket etmekte; bu kanunlara tabi olarak ilahi bir gayeye doğru yol almaktadır. Bu bakımdan bütün varlık âlemi aslında ibadet hâlindedir.

> Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:
> **"Görmez misin göklerde ve yeryüzünde bulunanlar; güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu hep O'na secde etmektedir!"**[1]

Dikkat edilirse bu ayette diğer varlıklar herhangi bir ayrım yapılmadan zikredildiği hâlde insanlardan söz edilirken "insanların birçoğu" denilmiş ve bazı insanlar bu kapsamın dışında tutulmuştur.

Peki, bunun sebebi ne olabilir?

İnsan, ayette zikredilen diğer varlıklardan "akıl ve irade sahibi olması" yönüyle ayrılmaktadır. İbadet sözcüğü, akıl ve irade sahibi bir varlık olan insan için kullanıldığında zorunlu bir boyun eğme değil, isteğe bağlı bir şekilde boyun eğme anlamına gelir.

Genel olarak insanın, Allah'a bağlılığını ifade eden bütün zihinsel, duygusal ve bedensel eylemleri de ibadet kapsamındadır. Bu bağlamda Allah'ı ve peygamberini sevmesi, Allah ile olan bağlarının zedelenmesinden korkması da ibadettir. Yine ihtiyacı olan insanlara yardım etmek, iyiliği özendirmek, kötülüğe engel olmak, selâm vermek, bir hayvanı doyurmak, su vermek, canlılara zarar verebilecek bir taşı yoldan kaldırmak vb. davranışların tamamı ibadet kapsamında yer alır. Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla insanın varlıklar üzerinde tefekkür etmesi, insanlığın yararına projeler üretmek üzere düşünmesi, planlar yapması da bir tür ibadettir. Özetle insanın Allah rızasını gözeterek yaptığı her davranış bir ibadettir.

1 Hac, 22/18.

Sorumlu olduğumuz ibadetleri ve bunları nasıl yapacağımızı nereden öğreniriz?

İbadetlerimizin temel ilkeleri, kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerim'de yer alır.

Kur'an-ı Kerim'de yer alan ibadetlerin ne şekilde yapılacağını Peygamber Efendimiz (sas) bizlere öğretmiştir.

İbadetlerin çeşitleri, şartları, miktarları, kimlerin bunlarla yükümlü olduğu ve bu ibadetlerin nasıl yerine getirileceği gibi hususlar Allah Resûlü (sas) tarafından Müslümanlara öğretilmiştir. Bu nedenle bir kimse bu türden ibadetleri kendi aklına göre değil, bizzat Peygamberimiz tarafından öğretildiği şekliyle yerine getirmelidir. Örneğin namaz, her gün beş ayrı vakitte kılınması farz olan bir ibadettir. Her bir namaz için belirli rekâtlar, kılınış şekilleri ve namaz esnasında Kur'an'dan belirli bir miktar okunması söz konusudur. Yine namaz esnasında okunan dualar da Peygamberimiz tarafından bizlere öğretilmiştir.

> Sevgili Peygamberimiz (sas) şöyle buyurmuştur:
> **"Namazı benden gördüğünüz gibi kılın."**[2]

Bidat nedir?

Kur'an ve sünnetin gösterdiğinden farklı bir takım davranış kalıplarını ibadet olarak benimsemek veya mevcut ibadetlere yeni şartlar, şekiller, miktarlar eklemeye çalışmak yani "dinde olmayan bir şey icat etmek ve dine ekleme yapmak" anlamına gelir. Söz gelimi Kur'an ve sünnette belirtilmeyen namaz türleri icat etmek, beş vakit namazın kılınış biçimine müdahale ederek yeni şartlar veya rükünler eklemek, Peygamberimizin öğrettiği namaz kılma şeklinde bazı eksiltmeler yapmak bidattır. Peygamberimiz, dini bozma anlamına gelebilecek bu türden yenilik ve eklemeleri dinden sapma olarak nitelemiş ve bu teşebbüslerde bulunanlara yönelik ciddi uyarılarda bulunmuştur.

2 Buhârî, Ezân, 18.

Allah'ın hiçbir şeye ihtiyacı olmadığı hâlde insanlardan kulluk yapmalarını istemesinin sebebi nedir?

Çünkü Rabbimiz Hakîm'dir...

En üstün vasıflara, en güzel isimlere sahip olan Rabbimiz, el-Hakîm isminin de sahibidir. Bunun anlamı "her işi yerli yerince yapan, abes ve anlamsız iş yapmayan" demektir. Buna göre Allah her ne yaratmışsa bunun mutlaka bir hikmeti bulunmaktadır. Şöyle bir çevremize baktığımızda canlı veya cansız hiçbir varlığın öylesine, amaçsız yaratılmadığını görürüz. Güneş, ay, yıldızlar, dağlar, denizler, bitkiler ve hayvanların tümü birtakım işler görmekte, belirli bazı görevleri yerine getirmektedir. Öyleyse varlıklar arasında akıl sahibi kılınan, üzerine sorumluluk yüklenen[3] ve yeryüzü nimetlerinin kendisinin hizmetine sunulduğu[4] insanın da mutlaka bir yaratılış sebebi olmalıdır.

Çünkü varlığımızın bir amacı var.

İnsanın yaratılış sebebi Rabbine kulluk etmesi, yani düşünce, duygu ve davranış şeklindeki bütün eylemlerinde O'nun belirlediği kurallar dâhilinde hareket etmesi, O'nun rızasına uygun bir hayat sürmesidir.

> Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:
> **"Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."[5]**

İnsan, ibadet ederek yaratılış amacını gerçekleştirmektedir. Nasıl ki güneş ısı ve ışık vererek, ağaçlar yaprak, çiçek ve meyve vererek, arı bal yaparak, inek süt vererek, tavuk yumurtlayarak, dünya güneşin etrafında dönerek, ay dünyanın etrafında dönerek, yağmurlar yerden bitki bitirerek kendisi için belirlenen görevi yerine getiriyor ve yaratılış amaçlarını gerçekleştiriyorsa insan da ibadet ederek yaratılış amacını gerçekleştirir. İbadetini tamamen terk eden kimse yaratılış amacına aykırı bir tutum içinde demektir.

3 Ahzâb, 33/72.

4 Lokmân, 31/20.

5 Zâriyât, 51/56.

İbadetlerini düzenli yapan bir insan, hayatın anlam ve amacı konusunda bir boşluğa düşmekten kurtulmuş olur. İnsan ibadet ettiğinde Rabbine karşı görevini yerine getirmenin huzurunu yaşar. Böylece insan, en büyük görevini ihmal etme duygusunun meydana getireceği vicdanî rahatsızlıktan kurtulur.

Çünkü O'na ibadet etmeye ihtiyacımız var. Başkasına muhtaç olmayan tek varlık Allah'tır. Allah dışındaki bütün varlıklar var olabilmek ve varlığını devam ettirebilmek için O'na muhtaçtır. İnsan bedeninin gıda ve barınmaya ihtiyacı olduğu gibi ruhunun da manevi olarak beslenme ve sığınmaya ihtiyacı vardır. İbadet insanın ruhunu besleyen gıdaya benzer. Diğer bir ifade ile ibadet; insanın, kendisini yaratan güç karşısında âcizliğini kavrayıp O'na sığınması ve böylece ruhunun en temel ihtiyacını bu şekilde karşılamasıdır.

Çünkü ibadet ederek şükrederiz. Yüce Allah insana saymakla bitiremeyeceği nimetler vermiştir. Varlıklar içinde onu en üstün konuma getirmiş, daha ilk yaratılışında melekleri kendisine secde ettirmiş, onu yeryüzünde halife kılacağını belirterek yerin ve göğün bütün imkânlarını onun hizmetine sunmuştur. Bu ayrıcalık ve sunulan bütün bu nimetler karşısında insanın Rabbine karşı sevgi, saygı ve bağlılığını göstermesi ibadet yoluyla olur. İnsan, ibadet etmekle kendisine bahşedilen nimetlere şükretmiş olmakta ve bu nimetlerin sahibine olan sevgisini ortaya koymaktadır.

Çünkü ibadet ederek kendimizi gerçekleştiririz. İbadet, insanın öz benliğine yaratılışta yerleştirilmiş bulunan Allah'a sığınma, bağlanma, korkma, ümit etme gibi duyguların beslenerek büyütülmesi, böylece bir anlamda kendini gerçekleştirmesidir. Bu duygular beslendiği takdirde insan, yaratılışına yerleştirilmiş ve kendisini üstün hâle getirebilecek imkânlara sahip çıkmış olur.

Çünkü ibadet irademizi güçlendirir. İbadet, nefsimizin ölçüsüz arzu ve isteklerine set çekerek irademizi güçlendirmemizi sağlar. İnsan dediğimiz varlık, imtihan gereği iyilik ve kötülüğü yapabilecek bir kabiliyette yaratılmıştır. İnsan, nefsinin, kendisini günaha sürükleyebilecek arzu ve isteklerini aklını ve iradesini kullanarak kontrol altında tutabilirse meleklerden bile üstün bir konuma yükselir. Çünkü meleklerde nefis bulunmadığından kötülüklere meyletme duygusu onlarda yoktur. İnsan ise bu duyguyu kontrol altına alabildiği ve Allah'a itaat yönünde yönlendirdiği zaman meleklerin yaratılışı itibarıyla sahip olduğu konuma bir mücadele sonucunda ulaşmış olmaktadır.

2. İnanç, İbadet ve Ahlak İlişkisi

İbadetler, kişinin, inancını dışa yansıttığı davranış kalıplarının en önemlilerini oluşturur. İbadeti bir ağacın gövdesine benzetecek olursak bu ağacın köklerini iman; meyvelerini ise kişinin güzel huy ve davranışları yani güzel ahlak oluşturur. Nasıl ki ağacın kökleri olmaksızın bir ağaçtan söz etmek söz konusu olamazsa aynı şekilde inanç olmadan da ibadetten söz etmek mümkün olmaz. Çünkü inanmayan insan ibadet etme gereği de duymaz.

> Bizler, Rabbimiz olan Allah Teâlâ'nın bizleri yarattığına, varlıklar arasında bizleri en üstün konuma yerleştirdiğine, yeryüzünü hizmetimize sunduğuna, bütün bunların başında da yaratılış amacımızın Rabbimize kulluk etmek olduğuna iman ediyoruz. İşte ibadetler, bu inancın uygulamaya geçirilmesidir.

İbadetler bir yandan inancımızın sonucu iken diğer yandan inancımızı besleyip koruyan bir özelliğe de sahiptir. İbadet eden insan inancını koruma altına almış ve güçlendirmiş olur.

İman ve ibadet arasındaki ilişkiyi bir gaz lambası örneği üzerinden de ele alabiliriz. Bilindiği üzere gaz lambasının yanan bir fitili ve bir de etrafında camdan bir fanusu bulunur. Gaz lambasının fitilini imana benzetecek olursak cam fanus da ibadetlere benzer. Bu fanusun görevi bir yandan yanan fitilin dışarıdan gelebilecek rüzgâr vb. etkilerle sönmesini engellemek diğer yandan da ışığı daha güçlü bir şekilde yansıtarak etrafını daha fazla aydınlatmaktır. İşte imanı bizim kalbimizde yanan bir ateşe benzetecek olursak bu ateşin sönmekten korunması daha güçlü ve parlak hâle getirilmesi ibadetlerle mümkün olmaktadır.

İbadetler yalnızca imanımızla değil aynı zamanda ahlakımızla da ilişkilidir. Ahlak, iç dünyamıza yerleşmiş ve bizim davranışlarımızı doğuran huylardır. Bu huylar iyi olabileceği gibi kötü de olabilir. Mesela bir kimsenin iç dünyasında cimrilik, bencillik, kibir, kendini beğenme duyguları yerleşik olarak varsa o kişi, bunları davranışlarıyla belli eder. Buna karşılık iç dünyasında merhamet, vefa, sabır, tevazu gibi güzel huylar bulunan kimsenin davranışları da bu huyları doğrultusunda şekillenir. İbadetler bir yandan Rabbimize kulluğumuzu arz etmemize imkân verirken diğer yandan da içimizdeki kötü huyları ortadan kaldırma, iyi huyları yerleştirme ve geliştirme yönünde bir etki meydana getirir.

> Sevgili Peygamberimiz (sas) şöyle buyurmuştur:
> **"...Allah katında amellerin en sevimlisi, az da olsa devamlı olanıdır."**[6]

[6] Müslim, Müsâfirîn, 216.

İbadet, ahlakı nasıl etkiler?

İbadet, kişinin Allah'a olan bağlılığını göstermesi ve hem Allah ile hem de alemle kurduğu ilişkisini ilahi kurallara göre tanzim etmesini sağlar. Böylece Müslüman birey, bir yandan kulların bir yandan da Rabbinin hukukuna riayet eder.

Günde beş defa Allah'ın huzurunda ellerini bağlayan, boyun eğen, secde eden bir mümin eğer bu namazını bilinçli bir şekilde kılarsa kendisinde kibir gibi bir kötülük kalmaz, alçak gönüllü olmayı öğrenir. Yine camilerde cemaatle kılınan namazlar, müminler arasındaki kardeşlik duygularını pekiştirir; onlar arasında duvarlar oluşmasına engel olur. Zekât, kurban, fitre gibi ibadetler cimriliği ortadan kaldırır; cömertliği yerleştirir. Zekâtla zengin ve fakir arasında bir köprü kurulur.

İbadetler insanda doğruluk, dürüstlük, cömertlik, iffet, sabır, şükür, tevazu, vefa, merhamet, fedakârlık gibi ahlaki güzelliklerin oluşmasına ve gelişmesine yardım eder. Yalancılık, cimrilik, hayasızlık, nankörlük, sabırsızlık, kıskançlık gibi kötü huyların ise ortadan kaldırılmasına veya azaltılmasına yardımcı olur.

İbadetler bizlere zamanı doğru ve verimli kullanma bilinci aşılar. Zira ibadetlerin tümünde zaman unsuru son derece büyük önem taşır. Söz gelimi namaz ibadeti vaktinden önce yapılamayacağı gibi ortada bir mazeret bulunmadığı sürece kazaya da bırakılamaz, her bir namaz, kendisi için ayrılan vakitte eda edilmesi gerekir. Bu durum, kişinin günlük hayatını planlayıp programlarken bir yandan namazı merkeze alarak program yapmasını, diğer yandan da zamanın akışını sürekli kontrol etmesini sağlar.

İbadetler kişiyi yalnızlık, terk edilmişlik, kimsesizlik ve ilgisizlik gibi duygulara kapılmaktan korur. Zira başta namaz olmak üzere ibadetler toplumsal birlik ve beraberlik hâlinde icra edilmesi durumunda insanların sürekli birbirinden haberdar olmasını, hâl-hatır sormasını sağlar.

İbadetler toplum ahlakını da olumlu yönde etkiler. İbadetler Müslümanlar arasında İslam kardeşliğini pekiştirir. Günde beş vakit camilerde cemaatle kılınan günlük namazlar, haftada bir defa kılınan cuma namazları, Ramazan akşamlarında kılınan teravih namazları, senede iki defa kılınan bayram namazları birlik ve beraberlik duygusunu güçlendirir. Yine zekât, kurban, fitre gibi malî yönü bulunan ibadetler toplumda maddi durumu iyi olanlar ile iyi olmayanlar arasında bir uçurum oluşmasını engelleyerek yardımlaşma ve dayanışma köprüleri kurulmasını sağlar. Hac ibadeti evrensel İslam kardeşliğinin en güzel göstergelerinden biridir. Dilleri, ırkları, ülkeleri farklı milyonlarca Müslüman'ın her yıl bir araya gelip aynı ibadeti icra etmesi, farklı kültürlerin birbirini tanımasına, Müslümanların başkalarından haberdar olup onlarla aralarında yeni ilişkiler tesis etmesine vesile olur.

DÜŞÜNELİM...

İbadetlerin burada belirttiklerimiz dışında daha pek çok bireysel ve toplumsal hikmet ve yararlarından söz edilebilir. Sence bunlar neler olabilir?

3. Hayatı İbadetle Yakalamak

İbadet, hayatı yaşamaya engel olmadığı gibi yaşamın güzelliklerini kaçırma nedeni de değildir. Aslında ibadet, insana yaşama farkındalığı kazandırır. Önüne çıkan her olay ve karşılaştığı her durumu Allah rızasını merkeze alarak karşılayan mümin, aldığı her nefesi ibadete çevirir. İbadetsiz hayat ise avuçlarımızdan kayıp giden ve farkındalığı eksik bir yaşam tecrübesidir.

Kendini gerçekleştiren insan, anlam arayışını Rabbine kul olmakla nihayetlendirir. Nitekim o, varlığı ile yüce bir anlam ve amaca işaret eder.

> Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:
> **"Sizi sırf boş yere yarattığımızı ve sizin artık huzurumuza geri getirilmeyeceğinizi mi sandınız?"[7]**

7 Mü'minûn, 23/115.

İnsan, ancak kendisini yaratan Rabbine ibadet ettiğinde kendi özüyle ve tabiattaki varlıklarla uyumlu, iç barışını yakalamış ve yaratılış amacına uygun davranmış olur. Yaratılış amacını bilmek ve bu amaca uygun hareket etmek insanı anlamsızlıktan ve amaçsızlıktan kurtarır.

İbadetlerini şuurlu bir şekilde yapan insan, hayattaki bütün davranışlarında nihaî amacının Allah'ın rızasını kazanmak olduğu düşüncesiyle hareket eder. Nitekim Rabbimiz, elçisine şu şekilde söylemesini emretmiştir: ***"De ki: "Benim namazım, (her türlü) ibadetim, hayatım ve ölümüm, hepsi âlemlerin rabbi olan Allah içindir."***[8] Allah'ın hoşnutluğunu en üst hedef olarak belirleyen; her davranış ve ibadetinde bu düşünceden hareket eden insan dünyanın düşük, gelip geçici yönlerine kendini bağlamaz, nefsani heves ve arzularının esiri olmaz, başka insanların beğenilerini kazanmak adına kendi onurundan ödün vermez.

İnsanın ruh sağlığının korunmasında iç huzurunun büyük bir önemi vardır. İbadetlerin sürekli bir biçimde ve kurallarına uygun yapılması kişiyi Rabbine yaklaştırır. Ayrıca sorumluluklarını yerine getiren insan ödevlerini gerçekleştirmenin verdiği rahatlığı yaşar. Bunu hissetmek kişide iç huzuru, dinginlik, sükûnet gibi duyguları meydana getirir. Rabbine yaklaştığını hisseden insan, hayat olayları karşısında daha isabetli düşünür, hareket ve davranışlarında, tavır ve tutumlarında nefsinin ve şeytanın ayartmalarına karşı daha korunaklı olur. Allah Resûlünün naklettiği bir kutsi hadiste Rabbimiz bu konuda şöyle buyurmuştur:

> Sevgili Peygamberimiz (sas) şöyle buyurmuştur:
> **"...Kulum, kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevimli bir şeyle bana yaklaşamaz. Kulum nafile ibadetlerle de bana yaklaşmaya devam eder, ta ki ben onu severim. (Sevince de) artık onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum. Benden isterse muhakkak ona (istediğini) veririm. Bana sığınırsa muhakkak onu korur ve kollarım."**[9]

Görüldüğü üzere Rabbimizin farz kıldığı ibadetlerin yanında yapılmasını bizim tercihimize bıraktığı nafile ibadetleri de yerine getirdiğimizde bu durum, bizim gönül dünyamızda çok olumlu bir etkide bulunur. Öyle ki artık her an Allah ile birlikte olma, O'nun himaye ve yardımını üzerimizde hissetme, baktığımız her varlıkta O'nun sanat ve kudretini görme, işittiğimiz her sözde O'nun isim ve sıfatlarına yol bulma fırsatını yakalamış oluruz. İşte bu, tam da Rabbimizin ***"...Bilesiniz ki gönüller ancak Allah'ı zikrederek huzura kavuşur."***[10] ayetinde buyurduğu huzur hâlidir.

8 En'âm, 6/162.

9 Buhârî, Rikâk, 38.

10 Ra'd, 13/28.

Hayatın anlamını kavrayan, Rabbine ibadetlerine devam ederek O'nu her an yanında hisseden ve iç huzuruyla dolan bir mümin hayatta hangi durumlarla karşılaşırsa karşılaşsın bunları kendisi hakkında hayır ve iyiliğe çevirebilecek bir imkânı yakalamış demektir. Bir insanın hayatta karşılaştığı olaylar ya nimet, sağlık, maddi imkânlar, başarı gibi kişiyi mutlu eden durumlardır veya sıkıntı, hastalık, maddi darlık gibi insanları mutsuz eden durumlardır. Ruhen olgunlaşmamış insanların birçoğu, kendilerini mutlu eden durumlarla karşılaştıklarında sevinçlerini kontrol etmekte zorlanabilirler. Hatta bazen sahip oldukları nimet ve imkânlar onların şımarmasına, başkalarına karşı üstünlük taslamasına yahut bu imkanlara kapılarak yanlışa düşmelerine neden olabilir. Buna karşılık bu insanların, sıkıntı ve musibet gibi durumlarla karşılaştıklarında ise metanetlerini yitirdikleri, büyük bir şok geçirerek yıkıma uğradıkları, yaşama sevincini kaybederek depresyona girdikleri, hayata küstükleri, hatta intihara teşebbüs ettikleri de görülür. İbadetlerle ruhunu olgunlaştırmış bir mümin ise bu hayatın gelip geçici bir imtihan olduğunu, en üst hedefin Allah'ın rızası olduğunu bildiğinden mutluluk verici durumlarla karşılaştığında sevincini taşkınlık boyutuna vardırmaz. Allah'a şükreder, bunun bir imtihan olduğunu bilir. Elindeki nimeti, ona sahip olamayanlarla paylaşmaya gayret eder. Buna karşılık bir sıkıntı ve musibetle karşılaştığında da hayata küsmez, yaşama sevincini kaybetmez, bir gün bu sıkıntıların geçeceği ve güzel günlerin geleceği yönündeki ümidini kaybetmez. Allah Resûlü bilinçli bir müminin bu durumunu şu sözleriyle ifade etmiştir: ***"Müminin işine hayret edilir. Onun bütün işleri kendisi için hayırlıdır. Bu durum, yalnızca mümin açısından söz konusudur. Onun başına sevindirici bir şey gelirse buna şükreder ve bu durum kendisi için hayırlı olur. Eğer başına bir sıkıntı gelirse buna sabreder ve bu durum da kendisi için hayırlı olur."***[11]

İbadetlerini yapmak suretiyle yaratılış amacını gerçekleştirdiği için kendi iç dünyasıyla barışık, Rabbinin yardım ve desteğini her an arkasında hisseden mümin kâinatla da barışık bir hayat yaşar. Gördüğü her varlık, şahit olduğu her olay onun için Yüce Allah'ın isim ve sıfatlarının yansımasıdır. Dünyanın fâni ve gelip geçici yönüne değil, varlıklar ve olaylarda yansımaları görülen ilahi isimlere odaklanır.

4. Yapılan Her Davranışın Değeri: Mükellefin Fiilleri

Dinî hükümlerle yükümlü olan kimseye "mükellef" adını veriyoruz. Bir kimsenin mükellef olabilmesi için ***aklî melekesinin yerinde olması ve ergenlik çağına ulaşmış olması*** gerekir. Mükellef olan bir kimsenin yaptığı bütün fiillerin dinde bir değeri ve karşılığı vardır. Buna "hüküm" adı verilir.

11 Müslim, Zühd, 64.

Sadece iyiye... en iyiye doğru...

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:
"O ki, hanginizin daha güzel davranacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratmıştır. O, mutlak galiptir, çok bağışlayıcıdır."[12]

Bir kimsenin namaz kılması, otobüste bir büyüğe yer vermesi, sosyal medyada bir paylaşımda bulunması, birisine kızdığında öfkesini kötü sözcükler söyleyerek ortaya koyması gibi fiillerin tamamı dinî açıdan bir değerlendirmeye tabi tutulur ve bu fiiller hakkında hüküm verilir. Çünkü herhangi bir fiilimizin hükümsüz olması demek dinin o fiili yok sayması, değerlendirme dışı tutması demektir. Oysa mükellef olan insanların iradî olan fiillerinin tamamı değerlendirme kapsamında yer alır.

İnsanların, her fiilinden sorumlu olması, onun her davranışının bir değer ve anlam ifade ettiğini gösterir. Unutmayalım... Haramlar belli ve sınırlıdır; helaller ise sayılamayacak kadar çoktur.

Helaller (yasak değil)	Haramlar (yasak)
- Alkol barındırmayan ve zarar verici olmayan bütün içecekler - Faizsiz ve hile içermeyen her türlü alışveriş - Evlilik - Çalışıp alın teri ile kazanmak - Domuz ve vahşi hayvanlar dışındaki bütün hayvanlar	- İçki (alkol barındıran içecek) içmek - Faiz - Zina - Hırsızlık - Domuz eti ve vahşi hayvanlar

12 Mülk, 67/2.

DÜŞÜNELİM...

- **Her şey serbest olsaydı, sence dünya nasıl olurdu? Yasakların olmadığı bir dünyada yaşamak ister miydin?**
- **Yasaklar ve toplumsal düzen arasındaki ilişki hakkında neler söylemek istersin?**
- **Niçin yasaklar var?**

Fiillerimizin dinî açıdan hükmünü kendi kafamıza, tahminlerimize, zanlarımıza göre değil birtakım vasıtalara bakarak bilebiliriz. İşte fiillerin hükümlerini bilmemize yarayan bu vasıtalara "şer'î delil"[13] adı verilir. Dinî ilimlerden biri olan fıkıh ilmi, her bir fiilin hükmünü o fiile özel şer'î delilden hareketle belirlemeyi konu edinir. Mesela hükmünü araştırdığımız fiile ilişkin bir ayet, bir hadis şer'î delildir. Bazen bu şer'î delillerde bir meseleye dair hiçbir tartışmaya meydan bırakmayacak, farklı yorumlara izin vermeyecek şekilde ifadeler yer alır. Bazen de şer'î delillerde yer alan ifadeler farklı yorumlanmaya ve anlaşılmaya müsait olur. Bütün bu ihtimaller dikkate alındığında dinin, mükellef olan bir insanın fiillerine ilişkin hükümlerini şu şekilde belirtebiliriz:

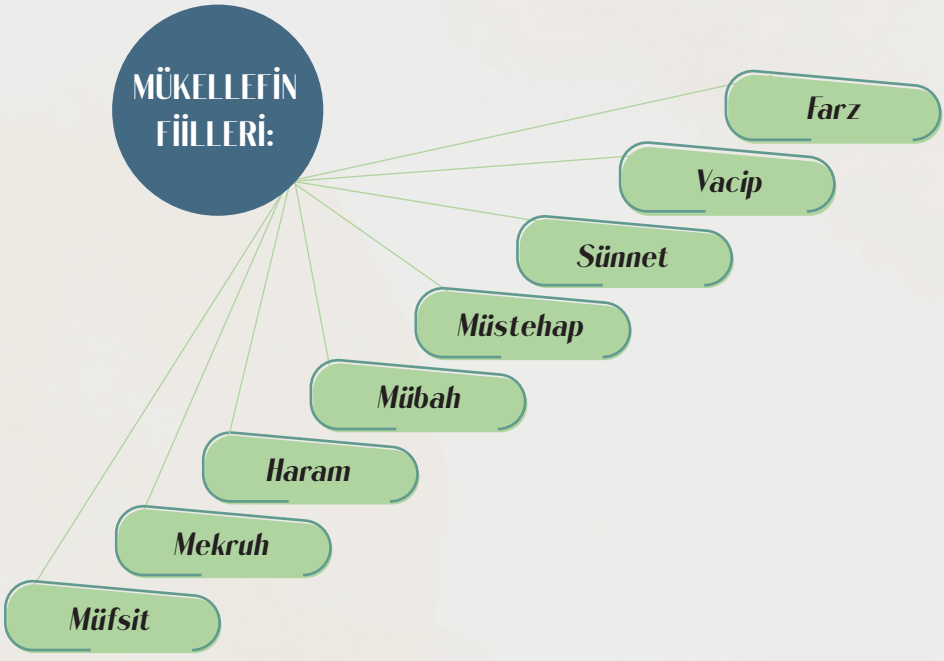

13 Şeriat, İslam'a ait dinî, ahlaki ve hukuki hükümlerin bütününü ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Şer'î kelimesi ise "şeriatla ilgili, şeriata uygun" anlamlarına gelmektedir.

FARZ

Dinimiz mükelleflerden bir fiili yapmalarını kesin bir şekilde istemiş ve bu husus, hiçbir şüphenin söz konusu olmayacağı kesinlikte şer'î delillerle sabit olmuş ise o fiil "farz" olarak nitelenir. Farz olan bir şeyi yapmak zorunludur. Farzı yapanlar bunun sevabını alırlar. Yapma imkânı bulunduğu hâlde yapmayan kimse günaha girer. Farz olan bir şey, İslam'dan olduğu kesin bilinen bir husus olduğu için onu reddetmek kişiyi İslam dairesinin dışına çıkarır. Bir ibadet kapsamında farz olan bir şeyi terk etmek o ibadetin bozulmasına yol açar. Söz gelimi namaz kılarken kişi secde yapmayı terk etse, namazın farzlarından birini terk ettiği için namazı bozulmuş olur.

DÜŞÜNELİM... BULALIM...

Farz ibadetler nelerdir?

VACİP

Bir fiilin yapılması mükellefler üzerine gerekli kılınmakla birlikte bu gerekliliğe ilişkin bilgiyi bize sunan şer'î delilde bazı noktalarda kesinlik kaybolmuşsa o zaman bu fiilin hükmü "vacip" adını alır. Aslında farz da vacip de yapılması gerekli olan fiillerdendir.

Şu var ki farzın yapılmasının gerekliliği kesin delillerle sabittir. Vacibin yapılmasının gerekliliği ise sübut kesinliği farza göre bir derece aşağıda olan delillere dayanmaktadır. Her ne kadar farz ve vacip kavramları arasında böyle bir teknik ayrım olsa da vacip olan şeyi terk etmek de günahtır. Bir ibadet kapsamında vacip olan bir şeyi sehven terk etmek o ibadetin bozulmasına sebep olmaz, telafi etmek mümkündür. Vitir namazı, Ramazan ve Kurban Bayramlarında kılınan bayram namazları, kurban kesmek, fitre vermek vaciptir.

SÜNNET

Farz ve vacipler dışında Allah Resulü'nün yaptığı ve yapılmasını teşvik ettiği fiillere sünnet adı verilir. Bunlar içinden Peygamberimiz tarafından sürekli ve düzenli olarak yapılan fiillere "müekked sünnet" adı verilir. Bunun anlamı "güçlü, pekişmiş sünnet" demektir. Peygamberimizin sürekli yapmadığı, bazen yapıp bazen de bıraktığı fiillere ise "gayr-i müekked sünnet" adı verilir.

SÜNNET

Müekked

- Sabah namazının farzından önce iki rekât sünnet namaz kılmak
- Öğle namazının farzından önce dört rekât; akşam ve yatsı namazlarının farzlarından sonra ikişer rekât sünnet namaz kılmak
- Namaz vakitleri girdiğinde ezan okunması

Gayr-i Müekked

- İkindi ve yatsı namazının farzından önce kılınan dört rekât sünnet namaz
- Pazartesi ve perşembe günleri tutulan nafile oruçlar

Günlük hayatımızdan sünnet örnekleri:

- Selam vermek, hâl ve hatırını sormak, tebessüm etmek
- Hapşıran bir kimseye "yerhamükâllah (Allah sana merhamet etsin)" demek,
- Hastaları ziyaret etmek,
- Yemeğe başlamadan önce ellerimizi yıkamak

Yalnızca farzlarla yetinip Allah Resûlü'nün sünnetlerini terk etmek olgun bir Müslüman'a yakışmaz. Ayrıca Rabbimizin kulunu sevmesi ve günahlarımızı bağışlaması bizi Peygamberimize yaklaştırır.

> Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:
> **"(Ey Resûlüm) De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın..."**[14]

MÜSTEHAP

Yapılması iyi ve güzel görülen davranışlar ise "müstehap" adıyla tanımlanır. Bu davranışları yapanlar sevap alırlar, yapmayanlar için herhangi bir sorumluluk veya günah söz konusu olmaz. Örneğin zekât ve fitre haricinde nafile sadaka vermek bu kapsamdadır.

14 Âl-i İmrân, 3/31.

MÜBAH

Dinen yapılması veya yapılmaması durumunda sevap ya da günahın söz konusu olmadığı, serbest bırakılmış olan davranışlardır. Söz gelimi yemek yemek, meyve suyu içmek, kitap okumak, ormanda gezinti yapmak, denizde balık tutmak mübah olan davranışlardandır. Bir kimse bu davranışları yaptığında günah veya sevap alması söz konusu olmaz. Ancak kişi bu davranışları yaparken iyi bir niyetle yaparsa niyetinden dolayı sevap alabilir. Mesela yemek yiyen kimse "ibadet yapma konusunda güçlü olayım" niyetiyle bunu yaparsa, kitap okuyan bir kimse "bilgimi arttırıp dinime, vatanıma daha iyi hizmet edeyim" niyetiyle bunu yaparsa bu niyetinden ötürü sevap kazanır.

Kişi normalde mübah olan bir fiili kendi canına ve sağlığına zarar verecek derecede yaparsa veya terk ederse bu durumda söz konusu fiil farklı bir hüküm alır. Mesela yemek yemek normal şartlarda mübahtır. Bununla birlikte kişi vücudunu ve sağlığını yıpratacak derecede yemek yemeyi terk ederse o zaman hayatta kalmak ve sağlığına kavuşmak için yemek yemesi zorunlu hâle gelir. Yine mesela tatlı bir şeyler yemek mübah olmakla birlikte şayet şeker hastası olan bir kimseye doktor tarafından tatlı yemek yasaklanmışsa, o kişinin sağlığını tehdit edecek şekilde tatlı yiyecekler yemesi artık mübah olmaktan çıkar.

MEKRUH

Mekruh "kötü ve çirkin görülen şey" anlamına gelir. Dinî bir terim olarak mekruh, yapılması hoş karşılanmayan, terk edilmesi teşvik edilen şeyleri ifade eder.

Mekruh, "tenzihen mekruh" ve "tahrimen mekruh" olmak üzere ikiye ayrılır. Dinin, yapılmamasını kesin ve bağlayıcı olmayan bir tarzda istediği fiillere tenzihen mekruh denir; bunlar helâle yakın sayılmakta, bu nedenle işlenmesi cezayı gerektirmemektedir.

Tahrimen mekruh ise "harama yakın mekruh" anlamına gelmektedir. Bir şey Peygamberimiz tarafından kesin bir biçimde yasaklanmışsa ve buna ilişkin bilgi büyük topluluklar tarafından değil de az sayıda insan tarafından nakledilmişse, ilgili fiiller "tahrimen mekruh" kapsamındadır.

Tenzihen mekruh kapsamındaki fiiller aslında ahlaki açıdan uygun görülmeyen, terk edilmesi istenen davranışlardan oluşmaktadır. Tenzihen mekruh olan davranışları yapan kimse bu hareketinden dolayı günaha girmiş olmamakla birlikte yakışıksız bir iş yapmış olur. Bu duruma düşmemek için bu türden fiilleri terk eden kimse ise bu hareketinden dolayı sevap alır.

Tahrimen mekruh fiiller aslında "haram" diye nitelendirilmeye uygun olan fiillerdir. Bununla birlikte bu fiillere haram değil de "tahrimen mekruh" denilmesinin sebebi, yasağa ilişkin şer'î delillerin katî haramlık bildiren delillerden bir derece aşağıda olmasındandır. Dolayısıyla bu fiillerin günahı, mutlak haram olan bir fiilin günahı ile aynı derecede değildir.

HARAM

Haram, Yüce Allah'ın yapılmasını kesin ve bağlayıcı bir şekilde yasakladığı davranışlardır. Bir davranışın dinde yasaklandığına ilişkin bilgi kesin şer'î delillerle bize gelmişse o davranışa haram adı verilir. Söz gelimi Kur'an'da yasaklanan; adam öldürmek, içki içmek, zina etmek, hırsızlık yapmak, gıybet gibi fiilleri işlemek haramdır. Haram olan bir fiili yapan kimse günaha girer. Şayet tövbe etmezse bu davranışından dolayı dünyada Müslümanlar tarafından kınanmayı, ahirette de Yüce Allah tarafından cezalandırılmayı hak eder. Haram olan bir şeyin haramlığını inkâr eden kimse İslam dininin dışına çıkmış olur.

Haramlar, insanın ve insan için yaratılan her şeyin sağlıklı bir şekilde var olmaya devam etmesini engelleyen hususlardır. Haramların amacı insanlığı korumaktır.

İslam'daki emir ve yasaklar şu beş şeyi korumayı hedefler: Din, Akıl, Can, Nesil, Mal. Bunlara **zarûrât-ı diniyye** denir. Bu beş şeye zarar veren her şey haram kılınmıştır.

Sevgili Peygamberimiz (sas) şöyle buyurmuştur:
"Helal bellidir, haram da bellidir. Bu ikisi arasında, hükmünü çoğ insanın bilmediği şüpheli bazı durumlar vardır. Kim şüpheli şeylerden kaçınırsa dinini ve şahsiyetini kötü bir duruma düşmekten korumuş olur. Kim şüpheli şeyleri yaparsa onun durumu, (girilmesi yasaklanmış olan) bir koruluk etrafında hayvanlarını otlatan çobanın durumuna benzer. Koyunlar her an o koruluğa girebilir. Dikkat edin! Her kralın, (girilmesini yasakladığı ve koruma altına aldığı) bir koruluğu vardır. Muhakkak ki Allah'ın, yeryüzünde girilmesini istemediği koruluk haramlardır. Dikkat edin! Bedende öyle bir et parçası vardır ki o düzgün olursa bütün beden düzgün olur, o bozuk olursa bütün beden bozulur. Dikkat edin! İşte o et parçası kalptir."[15]

MÜFSİT

Yapılmakta olan bir ibadeti bozup onu geçerli olmaktan çıkaran eksiklik ya da yanlış davranış "müfsit" olarak isimlendirilir. Örneğin namazda iken konuşmak bu kapsamdadır.

15 Buhârî, Îmân, 39.

... Allah tertemiz olanları sever.

(Tevbe, 9/108)

ÜNİTE 2:

MADDİ VE MANEVİ ARINMA: TEMİZLİK

İÇİNDEKİLER

1. Temizliğin Anlam, Kapsam ve Önemi 26
2. Temizlik, İbadet ve Ahlak İlişkisi 29
3. İbadetlere Manevi\Maddi Hazırlık: Abdest, Gusül, Teyemmüm 30
4. Çevre Temizliği 42
5. Sınır ve Sorunlarıyla Öz Bakım 44

1. Temizliğin Anlam, Kapsam ve Önemi

Temizlik, en genel anlamı ile pislikleri gidermek ve onlardan arınmak şeklinde tanımlanabilir. Temizliği üçe ayırmak mümkündür.

- **Maddi Temizlik:** Eşyanın, mekânın, giysilerin, bedenin, ev, işyerinin, mabet ve yaşadığımız çevrenin temizliğidir.
- **Manevi Temizlik:** Bedenle[16] ve kalple[17] işlenen günahlardan kişinin kendisini korumasıdır.
- **Hükmî Temizlik:** Hades durumundan temizlenmek için abdest veya gusül alınması demektir. Hades ise insanın bazı ibadetleri yapmasını engelleyen, hükmen kirli olma durumudur.[18]

Bu üç kategori, birbirlerinden farklı olmakla birlikte birbirlerini tamamlamaktadır. Mesela hükmî temizliği gerçekleştirmek üzere abdest alan kişi hem maddi olarak temizlenmekte hem de ruhen kendini temiz hissetmektedir.

İstisnaları bulunmakla birlikte maddi temizliğe riayet eden kimseler manevi arınmaya ve temizliğe de dikkat ederler. Meseleye diğer taraftan baktığımızda şunu da söylemek mümkündür: Manevi ve ahlaki arınmaya riayet eden kimseler, yalnızca ruh dünyalarını arındırmakla yetinmezler, görünür temizliğe de riayet ederler. İslam dini, beden temizliği ve ahlak güzelliğine son derece önem vermiştir.

> Sevgili Peygamberimiz (sas) şöyle buyurmuştur:
> **"Müslüman asla pis olmaz."**[19]

16 Gıybet, yalan, haram yemek vb.

17 Riya, haset, kibir vb.

18 Hades ikiye ayrılır:
Büyük hades: Cünüplük, hayız ve nifas durumlarıdır. Gusül abdesti alınarak ortadan kaldırılır.
Küçük hades: İdrar veya dışkı çıkartılması, mezi gelmesi, vücuttan kan veya irin akması, yellenme vb. durumlardır. Namaz abdesti almakla ortadan kaldırılır.

19 Nesâî, Tahâret, 172.

Rabbimiz, henüz peygamberliğinin ilk zamanlarında iken Peygamber Efendimize hitaben şöyle buyurmuştur:

"Ey örtüsüne bürünen! Kalk ve uyar. Sadece Rabbinin büyüklüğünü dile getir. Elbiseni tertemiz tut."[20] Allah'ı büyük olarak tanıma emrinden hemen sonra elbise temizliğine vurgu yapılmıştır.

Peki, bu ayette ne denilmek istenmiştir?

Her türlü ahlaksızlığın kaynağı olan inkârcılık, şirk, zulüm gibi kötülüklerin olduğu bir toplumda Peygamberimizin öncelikle bunlara karşı insanları uyarması emredilmiştir. Bunun hemen ardından "Elbiseni temiz tut." diyerek maddi temizliğin emredilmesi, manevi temizliğin, maddi temizlikle bir arada yürüyebileceğini vurgulaması bakımından önemlidir. Madde ve mana arasında karşılıklı bir etkileşimin olduğunu düşündüğümüzde insanın mana boyutunun kötülük ve çirkinliklerden arındırılması, insanın bedeni ve yaşam alanını da pisliklerden arındırmasıyla mümkün olmaktadır. Ayetteki emir her ne kadar Peygamberimize yöneltilmiş olsa da onun şahsında bütün Müslümanlaradır.

Sevgili Peygamberimiz (sas) şöyle buyurmuştur:
"Temizlik imanın yarısıdır."[21]

Namaz ibadetinin şartları arasında temizliğin yer alması, bu konunun İslam'daki önemini göstermektedir. Namazın geçerli olabilmesi için kişinin bedeninin, elbisesinin ve namaz kıldığı yerin dinen pis kabul edilen şeylerden yani necasetlerden arındırılmış olması gerekir. Fıkıh kitaplarında buna **"necasetten taharet"** adı verilir. Burada hakikati itibarıyla pis kabul edilen şeylerin su ile veya diğer temizlik yöntemleriyle giderilmesi söz konusudur. Namazın şartlarından bir diğeri ise "hükmî temizlik" diye de isimlendirilen **"hadesten taharet"**tir. Hades, insanın namaz kılmasına engel olan bir tür hükmî kirlilik halidir. Bu da abdest almak suretiyle ortadan kaldırılabilen "küçük hades (hades-i asğar)" ve ancak gusül ile ortadan kaldırılabilen "büyük hades (hades-i ekber)" olmak üzere iki kısımdır. Günde beş defa Yüce Allah'ın huzuruna çıkmadan önce hakiki ve hükmî pisliklerden arınmanın emredilmiş olması, İslam'ın temizliğe verdiği önemi açık bir biçimde göstermektedir.

20 Müddessir, 74/1-4.

21 Müslim, Tahâret, 1.

Allah Resûlü, insanın dinen pis sayılan şeylerden uzak durma konusunda yeterli özeni göstermemesinin kabir azabının sebeplerinden biri olduğunu ifade etmiştir. Rivayet edildiğine göre Allah Resûlü bir gün arkadaşları ile yürürken yolu kabristana uğrar. Orada bulunan iki kabrin yanında durarak şöyle buyurur: *"Bu iki kabirde olanlar azap görüyorlar. Oysa büyük bir günahtan dolayı azap görüyor değiller. Bunlardan biri idrardan sakınmazdı, diğeri ise söz taşırdı".*[22] Buradan anlaşıldığına göre insanın pisliklerden sakınma ve temizlenme konusunda yeterli özeni göstermemesi sadece bu dünya hayatında değil, ölüm sonrasında da kendisi için sıkıntılara sebep olmaktadır.

> Bir başka hadisinde Allah Resûlü, temizliği Yüce Allah ile irtibatlandırmış, O'nun temizliği sevdiğini, dolayısıyla Müslümanların da bu sevgiye layık olacak bir şekilde hareket etmeleri gerektiğini belirterek şöyle buyurmuştur:
> **"Allah iyidir, güzeldir. İyiliği ve güzelliği sever. O, (isim, sıfat ve fiilleri itibariyle) temizdir, temizliği sever. Kerem sahibidir, cömertliği sever..."**[23]

Dinimiz yiyecek, içecek ve kıyafetlerin temizliği ile tuvalet, çevre, sosyal yaşam alanları ve ibadethanelerin temizliğine son derece önem verdiği gibi her tür ahlaki kusur ve zaaftan arınmaya da son derece önem vermiştir.

Temizlik kültür ve medeniyetimizin de icabıdır. Nitekim uzun asırlara yayılan köklü Osmanlı medeniyeti bunun en açık örneklerinden biridir. Osmanlı Devleti'ni yakından tanımak üzere Avrupa'dan gelen seyyahların en çok dikkatlerini çeken hususların başında Müslümanların yaşadıkları bölgelerin temizliği gelmiştir. Hemen her mahallede bulunan hamamlar, camilerin içinde bulunan şadırvanlar, Müslümanların çarşı ve pazarlarının çöp, pislik vb. hususlardan arındırılmış olması, evlerin, sokakların ve çarşıların temiz bir şekilde kokması bu kapsamda dile getirilen hususlar arasında yer almaktadır.

22 Müslim, Tahâret, 111.

23 Tirmizî, Edeb, 41.

Aşağıda belirtilen temizlik türlerinin hangi temizlik çeşidi ile ilgili olduğunu tabloda işaretleyerek belirtiniz.

Temizlik Konusu	Maddi Temizlik	Hükmî Temizlik	Manevi Temizlik
Yalan söylememek			
Gusül abdesti almak			
Sokakları temiz tutmak			
Gıybet etmemek			
Öz bakımını yapmak			
Abdest almak			
Evini temiz tutmak			
Elbisesini temizlemek			
Yemekten önce ve sonra elleri yıkamak			

2. Temizlik, İbadet ve Ahlak İlişkisi

İbadetler için kimi zaman ön şart, kimi zaman da teşvik edilen bir uygulama olan temizlik, müminin günlük hayatında bir bilinç ve alışkanlığın da oluşmasına yardımcı olur. Her gün defalarca abdest alan, bedeni, elbisesi ve namaz kılacağı mekânın temizliğine riayet eden mümin, hayatında pisliklere yer vermez.

Maddi temizlik, ibadet öncesi yerine getirilen bir husus olarak öne çıkarken manevi temizlik ise ibadetlerin sonucunda elde edilen bir kazanım olarak da görülebilir. Zira ibadetlerini aksatmadan düzenli ve bilinçli bir şekilde yapan mümin, Allah tarafından sevilmeyen zulüm, merhametsizlik, vefasızlık, kibir, haset gibi kötü huylardan arınmaya ve bunlar yerine Rabbimizin sevdiği adalet, merhamet, vefa, tevazu, diğerkâmlık gibi güzel huylarla bezenmeye gayret eder. Zira ibadetlerin temel amaçlarından birisi de insanlarda bu ahlaki temizliği gerçekleştirmesidir.

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:
"Kitaptan sana vahyedilenleri oku, namazı özenle kıl. Kuşkusuz namaz hayâsızlıktan ve kötülükten meneder..."[24]

24 Ankebût, 29/45.

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:
"Onları arındırmak ve temize çıkarmak üzere mallarından sadaka al! Bir de onlar için dua et..."[25]

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:
"Oruç (kötülüklere karşı) bir kalkandır."[26]

Temizliğin bireysel ve toplumsal hayatımıza yansıyan pek çok etkisi söz konusudur. Bireysel hayatımıza yansıyan yönüyle temizlik, öncelikle sağlığımızın korunması bakımından son derece önemlidir. Bilindiği üzere hastalıklara sebep olan mikrop, virüs ve bakteriler hijyenik olmayan ortamlarda ürer, çoğalır ve yayılırlar. Bu sebeple temizlik alışkanlığı olmayan veya gereğince riayet etmeyen kimselerin hastalığa yakalanma, hastalığı ağır bir şekilde geçirme ve iyileşmenin gecikmesi riski temizliğe riayet edenlere göre daha yüksektir.

Temizlik, insanın toplumda sevilmesine ve saygı gösterilmesine de vesile olur. İnsanlar, toplumsal hayatta temizliğe riayet etmeyen, üstü başı kirli olan, yaşadığı yer temiz olmayan, koku ve görüntüsüyle etrafa rahatsızlık veren kimseleri sevmez, onların bulunduğu yerlere gitmezler. Buna karşılık temiz giyinen, evi-dükkânı temiz olan kimseler ile daha yakın ve rahat ilişkiler kurarlar. Ayrıca insanın öz saygısını koruması ve kendine güven duyması bakımından da önemlidir. Sonuç olarak toplumsal hayata yansıyan yönüyle temizlik, çevrenin ve toplum sağlığının korunmasına ve toplumsal duyarlılığın ön planda tutulmasına katkı sağlar.

3. İbadetlere Manevi\Maddi Hazırlık: Abdest, Gusül, Teyemmüm

ABDEST

Abdest sözcüğü dilimize Farsça'dan geçmiş olup "âb (su)" ve "dest (el)" kelimelerinin birleşiminden oluşur. Bu birleşik kelime "elsuyu" anlamına gelir. Arapça'da abdest "vudû" kelimesiyle ifade edilir. Bir fıkıh terimi olarak abdest, "bir ibadet temizliği olarak niyetle birlikte belirli organları yıkamak ve belirli organları meshetmek" anlamına gelir.

25 Tevbe, 9/103.

26 Buhârî, Savm, 9.

Peygamber Efendimiz (sas) şöyle buyurmaktadır:
"Şüphesiz ki benim ümmetim, kıyamet gününde, abdest izlerinden dolayı abdest azaları parlar bir vaziyette olarak çağırılacaktır. Öyleyse sizde kim azalarındaki parlaklığı artırabiliyorsa artırsın."[27]

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:
"Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi yıkayın; başlarınızı mesh edin, ayaklarınızı da topuk kemiklerine kadar (yıkayın)..."[28]

ABDESTİN FARZLARI

- Dirseklerle beraber elleri yıkamak

- Yüzü yıkamak

- Başın dörtte birini mesh etmek

- Topuklarla birlikte ayakları yıkamak

Bu farzlardan biri eksik olursa abdest alınmış olmaz.

27 Buhârî, Vudû, 3.

28 Mâide, 5/6.

Peygamberimiz de abdestin farziyetini şu sözleriyle belirtmiştir: *"Abdesti bozulan kimsenin namazı, yeniden abdest almadıkça kabul olmaz."*[29] Namaz kılmak, tilavet secdesi yapmak gibi fiiller için abdest almak zorunludur.

Bizler, bir ibadetin ön şartı veya dinimizce teşvik edilen bir amel olarak gördüğümüz için abdest alırız. Bununla birlikte abdestin pek çok hikmet ve yararının bulunduğunu da biliriz. Bunlardan bazılarını şu şekilde belirtmek mümkündür:

1. Abdest esasen hükmî bir temizlik olmakla birlikte maddi temizlik özelliği de taşımaktadır. Nitekim abdest esnasında yıkanan organlar, insanların günlük hayatlarında en çok kir-

29 Buhârî, Vudû, 2.

lenmeye maruz kalan ağız, burun, el, yüz ve ayaklar gibi organlarıdır. Böylece abdest, insana temizlik alışkanlığı kazandırdığı gibi insan sağlığı için tehdit oluşturabilecek dış etkenlerden kişiyi koruyarak onun sıhhat ve afiyetinin korunmasına da yardımcı olur. Yine organlar yıkanırken ovulması vücuttaki kan dolaşımını düzenli hale getirme konusunda önemli bir işleve sahiptir.

2. Organları su ile yıkamanın insandaki uyuşukluk, gaflet ve tembelliği ortadan kaldırdığı bilinen bir gerçektir. Nitekim uykusu gelen bir kimsenin yüzünü yıkaması tavsiye edilir. İşte dinin direği sayılan bir ibadet olan namazı yerine getirmeden önce insanda gün içinde oluşabilecek rehavet, tembellik, isteksizlik, gaflet ve dalgınlık gibi durumlar abdestle birlikte giderilmiş, insan bedenen ve ruhen uyarılmış olur.

3. Abdest, namaz gibi yüce bir ibadeti yerine getirmek üzere Rabbinin huzuruna çıkacak mümin için manevi ve ruhî bir hazırlık devresidir. Nasıl ki insan önemli bir kimsenin yanına gireceği zaman bedenine, elbisesine, görüntüsüne çeki düzen verirse aynı şekilde mümin de günde beş defa âlemlerin Rabbinin huzuruna çıkmadan önce kendisini bu şekilde kontrolden geçirir, kendisine çeki düzen verir.

4. Abdest, cennete giden yolun ilk basamağıdır. Zira cennetin anahtarı namaz olduğu gibi namazın anahtarı da abdesttir. Bu gerçeği Hz. Peygamber, şu şekilde ifade etmiştir: *"Cennetin anahtarı namaz, namazın anahtarı ise abdesttir."*[30]

5. Abdest her ne kadar başlı başına bir ibadet olmayıp namaz ibadetinin vesilesi hükmünde olsa bile yapılması sevap olan ve insanı günahlardan arındıran bir özelliğe sahiptir.

> Sevgili Peygamberimiz şöyle buyurmuştur:
> **"Müslüman bir kul abdest alır ve yüzünü yıkarsa su ile birlikte gözüyle baktığ bütün günahlar onun yüzünden dökülür. Kollarını yıkadığında su ile birlikte elleriyle işlediği bütün günahlar ellerinden dökülür. Ayaklarını yıkadığında ayaklarıyla yürüyerek gittiği günahlar su ile ayaklarından dökülür. Sonuçta bu kul günahlarından temizlenmiş bir hâlde abdestini tamamlar."**[31]

Abdest, organları maddi kirlerden ve pisliklerden arındırdığı gibi insanın, kendisi aracılığı ile günah işlediği bu organları manevi kirlerden yani günahlardan da arındırmaktadır.

[30] Tirmizî, Tahâret, 1.

[31] Müslim, Tahâret, 32.

Abdesti Bozan Durumlar:

- Küçük veya büyük tuvaletini yapmak
- Yellenmek
- Vücudun herhangi bir yerinden kan, irin su çıkması
- Ağız dolusu kusmak
- Uyumak
- Namaz kılarken yanındaki kişinin işiteceği şekilde gülmek
- Bayılmak, sarhoş olmak gibi kişinin şuurunu kaybedeceği durumlar
- Teyemmüm eden kişinin mazeretinin ortadan kalkması
- Özür sahibi için namaz vaktinin çıkması

Abdestli olup olmadığını unutan veya abdestinden şüphe eden bir kimse ne yapmalıdır?

Bir kimse abdest aldığından emin olduğu hâlde, abdestini bozup bozmadığı konusunda şüpheye düşerse, o kimse abdestli sayılır. Öte yandan abdestini bozduğunu bildiği hâlde, sonradan abdest alıp almadığından şüphe eden kimse ise abdestsiz sayılır. Çünkü kesin olarak bilinen bir şey şüphe ile ortadan kalkmaz.

GUSÜL

Gusül, Arapça bir ifade olarak sözlükte "bir şeyi su ile yıkamak" anlamına gelir. Bir fıkıh terimi olarak "cünüplük[32], hayız[33] ve nifas[34] gibi hükmî kirlilik hallerinden kurtulmak için yapılması gereken dinî temizlik" demektir. Gusle "büyük taharet" adı da verilir. Kur'an'da gusül abdesti şu iki ayette yer almaktadır: ***"...Eğer cünüp iseniz iyice yıkanarak temizlenin..."**[35]* ***"... Ey iman edenler! Siz sarhoş iken -ne söylediğinizi bilinceye kadar- cünüp iken de -yolcu olan müstesna- gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın..."**[36]*

32 Cünüplük, bazı temel ibadetlerin yerine getirilmesine engel olan manevi kirlilik hâline denir. Fıkıh terimi olarak cinsî münasebette bulunan veya başka sebeplerle cinsî zevk duyarak menisi akan kimsenin durumunu ifade eder.

33 Hayız, fıkıh terimi olarak ergenlik çağına giren sağlıklı kadının rahminden düzenli aralıklarla akan ve bazı ibadetlerin ifasına engel teşkil eden kanı ifade eder. Bu durum 3-10 gün arasında sürer.

34 Nifas (lohusalık), doğum veya düşük yapan ya da kürtaj olan bir kadının belli bir süre gördüğü kanamadır. Hanefi mezhebine göre bir kadının lohusalık süresi en çok 40 gün sürer.
Hayız ve nifasla ilgili hükümler ileride ele alınacaktır.

35 Mâide, 5/6.

36 Nisâ, 4/43.

Guslü gerektiren hâller:

- Cinsel ilişki
- İhtilam olma
- Kadının âdet ve lohusalık döneminin sona ermesi

Bu durumların dışında da bir Müslüman'ın düzenli olarak gusül abdesti almak suretiyle temiz kalması gerekir.

Sevgili Peygamberimiz (sas) şöyle buyurmuştur:
"Her yedi günde bir yıkanmak, Yüce Allah'ın her Müslüman üzerindeki hakkıdır."[37]

Gusletmesi gereken kişi gusül yapmadıkça

- Namaz kılamaz
- Mushafı tutamaz
- Kur'an okuyamaz
- Camiye giremez
- Kâbe'yi tavaf edemez

Biz Müslümanlar yukarıdaki durumlarda guslü Allah emrettiği için ve Hz. Peygamber'e uymak amacıyla yaparız. Bununla birlikte guslün maddî-manevi pek çok yararının olduğu da bilinmektedir. Gusül ile bedendeki pislikler giderilmekte ve insan temizlik alışkanlığı kazanmaktadır. Gusül, cünüplüğün meydana getireceği gevşeme ve yorgunluk hâlini alarak bedene dinçlik kazandırır. Gusül ile birlikte kişi, Allah'ın huzuruna çıkma konusunda kendini daha hazır hisseder. Zira ilişki veya ihtilam gibi cinselliğin söz konusu olduğu eylemlerin sonrasında yahut âdet ve lohusalık gibi uzun süre ibadetten ayrı kalma sonrasında kişinin yeniden Rabbinin huzuruna çıkacak bir ruh hâline bürünebilmesi ancak gusül ile mümkün hâle gelmektedir.

37 Buhârî, Cum'a, 12.

"Resûlullah Efendimiz (sas) bir adamın açık yerde soyunup yıkandığını görünce (üzüldü), çıkıp Allah'a senâda bulunduktan sonra şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki, Aziz ve Celil olan Allah hayâ sahibidir ve (günahları, kusurları) örtüp gizleyendir. O bakımdan hayâlı olmayı ve örtünmeyi sever. Sizden biri guslettiği zaman örtünsün!"[38]

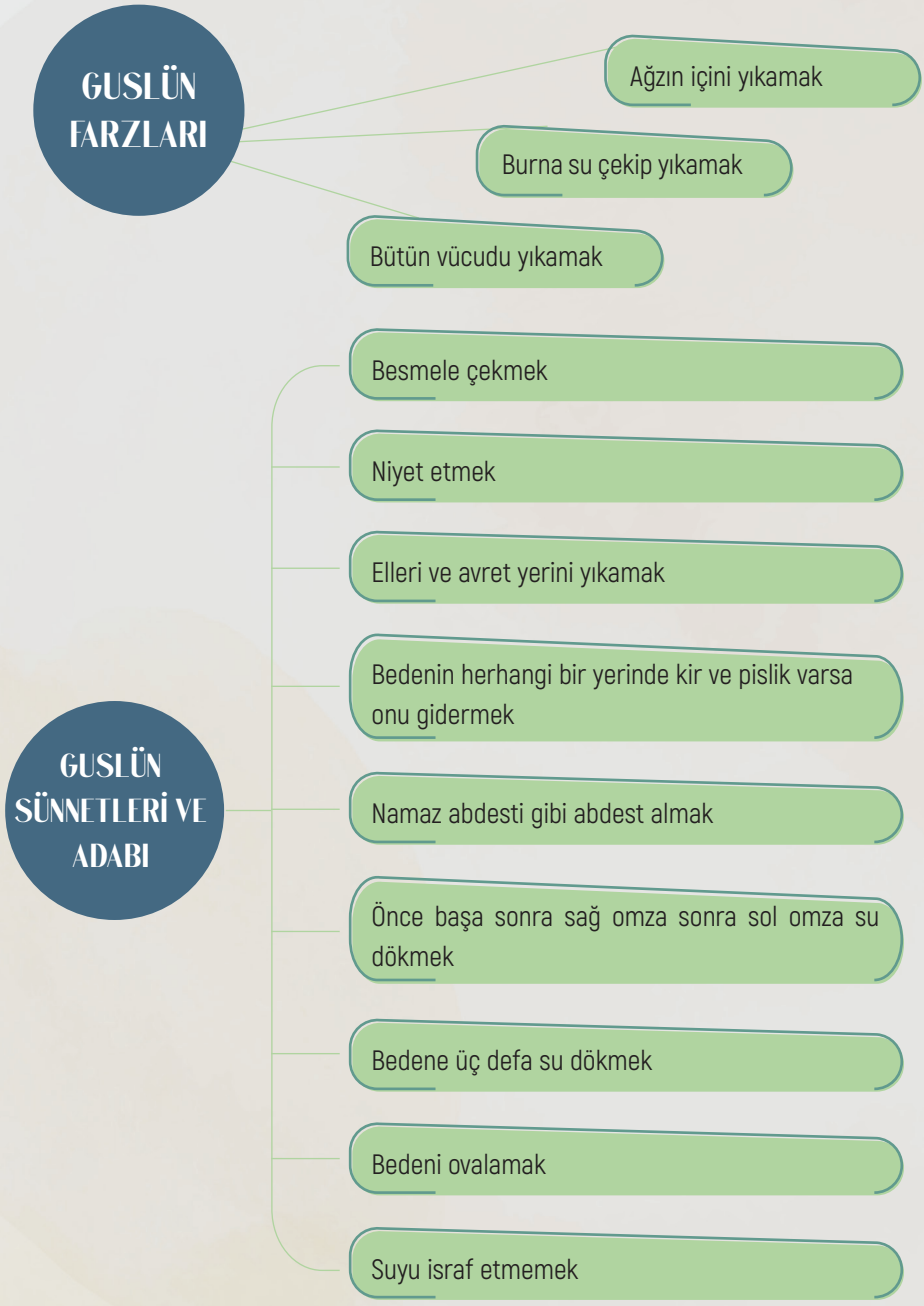

38 Ebû Dâvûd, Hammam, 1.

Gusül veya abdest alırken, yıkanması gereken organların kuru yer kalmayacak şekilde yıkamak gerekir. Aksi hâlde gusül veya abdest geçerli olmaz. Dolayısıyla, gusledecek veya abdest alacak kimsenin bedeninde veya abdest organlarında suyun deriye ulaşmasına engel olacak bir madde bulunmamalıdır. Ancak mesleğini icra ederken tırnaklarına boya yapışan boyacı veya tırnaklarının arasına çamur girip de çıkartamayan çiftçi ve benzeri meslek sahipleri bundan müstesnadır. Bu kimseler için cilde yapışan ve tırnak aralarında kalan hamur, mum, zamk, boya vb. şeyler abdest ve gusle engel olmaz.

Boya, oje, ruj ve jöle gibi maddeler abdest ve gusle engel olur mu?

İsteğe bağlı olarak vücuda sürülen ya da yapıştırılan ve suyun bedenle temasına engel olan boya, oje, ruj gibi maddeler, suyun bedenle temasına engel olursa abdest ve gusle de engel olurlar. Bunların abdest veya gusülden önce giderilmesi gerekir. Saça sürülen jöle ise bir tabaka oluşturmadığından abdest ve gusle engel olmaz.

TEYEMMÜM

Teyemmüm sözlükte "kastetmek, yönelmek" anlamına gelir. Bir fıkıh terimi olarak "abdest ve gusül almak üzere suyun bulunmaması veya uzakta olması yahut hastalık vb. sebeplerle suyu kullanma imkânı söz konusu olmaması durumlarında toprak veya toprak cinsi bir şeyle yapılan temizliktir."

Peygamber Efendimiz (sas) şöyle buyurmuştur:
"...Yeryüzünün tamamı bizim için mescit kılındı. Toprağı da su bulamadığımız zaman bizim için temizlenme aracı kılındı."[39]

39 Müslim, Mesâcid, 4.

Teyemmüm şu hâllerde yapılır:

- Abdest veya gusle yetecek miktarda su bulunamaması
- Su bulunduğu hâlde, suya ulaşma imkânının olmaması
- Su bulunduğu hâlde, havanın çok soğuk oluşu, banyo yapacak yerin bulunmayışı gibi engellerle suyu kullanma imkânının olmaması
- Sağlık açısından suyun kullanılmasının sakıncalı olması (Yıkandığı veya abdest azalarını yıkadığı takdirde hastalanması, hastalığının artması veya iyileşme süresinin uzaması gibi)
- Vücudun veya abdest organlarının yarısından fazlasının yara, yanık vb. sebeplerle yıkanamaması

Uzuvlarının yarısından azında yara olan bir kimse ise sağlam olan organlarını yıkar, yaralı olanları mesh eder.

TEYEMMÜMÜN FARZLARI

- Niyet.
- Elleri temiz toprağa iki kere vurarak, yüzün ve kolların tamamını mesh etmek... Birinci vuruşta yüz, ikincisinde de kollar mesh edilir.

TEYEMMÜMÜN SÜNNETLERİ VE ADABI

- Besmele çekmek
- Sıraya riayet etmek
- Ara vermeden yapmak
- Elleri toprağa vurduğunda ileri geri hareket ettirerek toprağın parmak aralarına girmesini sağlamak
- Ellerini topraktan kaldırınca parmaklardaki toz ve toprakları silkelemek

Teyemmümü Bozan Durumlar:

- Abdesti bozan şeyler
- Abdest veya gusle yetecek suyun bulunması
- Hastalığın iyileşmesi
- Suyu kullanabilme imkânının elde edilmesi

Teyemmüm etmeyi mübah kılan mazeretlerin ortadan kalkması teyemmümü bozar.

Teyemmümün Alınışı

Teyemmüm edecek kimse, ne için teyemmüm edeceğine (abdeste veya gusle) niyet eder. Parmakları açık olarak ellerini temiz bir toprağa veya toprak cinsinden bir şeye vurur, ileri ve geri hareket ettirerek kaldırır, hafifçe birbirine vurarak ellerini silkeler. Ellerinin içiyle yüzünün tamamını bir kere mesh eder. Sonra ikinci defa ellerini aynı şekilde toprağa vurur ve sol elin içiyle, dirseğiyle birlikte sağ kolunu mesh eder; daha sonra da sağ elinin içiyle sol kolunu aynı şekilde mesh eder.

Kişi ister abdest ister gusül için teyemmüme niyet etsin, teyemmümü alış şekli aynıdır.

İslam'da teyemmümün meşruiyeti, bir gazvede Hz. Âişe'nin gerdanlığını kaybetmesi dolayısıyla Resûlullah ve ashabının susuz bir yerde konaklaması ve abdest alacak su bulamaması üzerine nazil olan, **"...Eğer hasta olur veya yolculukta bulunursanız, veyahut biriniz abdest bozmaktan gelince ya da eşlerinizle cinsel ilişkide bulunup, su da bulamazsanız o zaman temiz bir toprağa yönelip, (niyet ederek onunla) yüzlerinizi ve ellerinizi mesh edin. Şüphesiz Allah çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır."** ayeti[40] ve Hz. Peygamber'in kavlî ve amelî sünnetiyle sabittir.

İlk bakışta insanın ellerini toprağa vurup sonrasında bu elleri yüzüne ve kollarına sürmesi temizlik ile bağdaşmaz görünmektedir. Bilakis toprak her ne kadar insan bedeni ile temas ettiğinde onu kirletiyormuş gibi görünse de hakikatte temizleyici bir özelliğe sahiptir. Nitekim eski zamanlarda toprak; kap kacakların yıkanması başta olmak üzere pek çok temizlik işleminde kullanılmıştır. Günümüzde de toprak ve çamur, vücut bakımında bir tür yardımcı malzeme olarak kullanılmaktadır. Ayrıca toprak veya toprak cinsinden elde edilen mermer, kiremit, kum vb. maddeler dünyada rahatlıkla bulunabilecek maddelerdir. Bir zorluk sebebiyle suya ulaşmak veya kullanmak mümkün olmadığında namaz için gerekli olan temizliğin rahatlıkla elde edilebilecek bir malzeme ile yapılmasının istenmesi büyük bir kolaylık sağlamaktadır.

Abdest, gusül ve teyemmümle ilişkili iki konu üzerinde durmamız gerekmektedir:

İlki kadınlara mahsus hâller, ikincisi ise özürlünün abdesti konusudur.

Kadınlara Mahsus Haller:

- Hayız
- Nifas
- İstihaze

Hayız: Ergenlik çağına giren sağlıklı bir kadının rahminden gelen düzenli aralıklarla ve belirli süre zarfında devam eden kanama haline verilen isimdir. 3-10 gün sürer. Âdet, aybaşı, regl de denir.

Nifas: Doğum yapan kadının rahminden gelen kanama hâlidir. Doğumdan veya ceninin düşmesinden sonra görülen kan, nifas kanıdır. Alt sınırı yoktur en çok 40 gün sürer. Lohusalık adıyla da bilinir.

40 Nisâ, 4/43.

İstihaze: Kadınlarda hayız ve nifas hâli dışında bir hastalık sebebiyle rahimden kan gelmesidir.

Hayız ve nifas hâllerinde olan bir kadının;

- Namaz kılması ve oruç tutması haramdır. Bu sürede kılmadığı namazları kaza etmez; fakat tutmadığı farz ve vacip oruçları kaza eder.
- Kâbe'yi tavaf etmesi yasaktır. Tavaf dışındaki diğer bütün hac görevlerini (menâsik) yapabilir.
- Cinsel ilişkide bulunması haramdır.
- Hayız ve nifas hâlinin bitmesinden sonra gusletmesi farzdır.
- İslam âlimlerinin büyük çoğunluğuna göre, kadınların âdet veya lohusalık hâllerinde camiye girmeleri caiz değildir.

Hayız ve nifas hâlleri kadınlarda zaman zaman farklılık gösterebilir. Belirtilen süreler dışındaki olağanüstü durumlar yaşandığında tıbbî desteğe başvurulmalı; dinî açıdan ise konuyu değerlendirmek üzere ilgili mercilerden bilgi alınmalıdır. Zira namaz, oruç, hac gibi farz olan ibadetler hayız ve nifas hâlleriyle ilişkilidir.

Özürlünün Abdesti

Burun veya bir yaranın devamlı kanaması, idrarı tutamama, devamlı yellenme, ishal, istihaze gibi durumları en az bir namaz vakti boyunca bir namaz vakti içinde abdest alıp namaz kılacak kadar bile kesilmemesine ve her namaz vaktinde bir defa tekrarlamasına "özür", bu kimselere de "özür sahibi" denir.

Özür hâli sabit olduktan sonra özrün, bir namaz vakti boyunca aynı şiddette devam etme şartı yoktur. Bir namaz vakti söz konusu özrün görülmemesi hâlinde ise özür durumu ortadan kalkar.

Özürlü kimse her namaz vakti yeniden abdest alır. Özür sahibi sayılmasına neden olan durum devam etse de o vakit içinde abdestli sayılır. Fakat özrü dışında abdestini bozan başka bir durum gerçekleştiğinde, vakit içinde yine abdest alır. Örneğin sürekli kanaması olan bir kimse tuvalete giderse abdesti bozulmuş olur.

Özürlü kimse vaktin girmesiyle abdestini alır ve o vakit içinde dilediği kadar farz, vacip, sünnet, kaza namazı, cuma ve bayram namazı kılabilir. Kâbe'yi tavaf edebilir, Mushaf'ı tutabilir. Özür sebebiyle elbisesine bulaşan kan, idrar vs. özrü devam ettiği süre boyunca namazın sıhhatine engel olmaz. Ancak bunlar alınan birtakım tedbirlerle özür sahibinin çamaşırına veya elbisesine tekrar bulaşmayacaksa necasetin temizlenmesi uygun olur.

4. Çevre Temizliği

Yüce Kitabımız Kur'an'da belirtildiğine göre Rabbimiz insanı yaratmadan önce meleklere, yeryüzünde bir halife var edeceğini haber vermiştir.[41] Bu ayette halife ifadesi yeryüzünde en üstün konumda insanın bulunacağını, yeryüzünün bütün nimet ve imkânlarının onun hizmetine sunulacağını ifade eder.

> Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:
> **"Göğü Allah yükseltti ve mizanı (dengeyi) O koydu.**
> **Sakın dengeyi bozmayın."**[42]

İnsandan beklenen Rabbine kulluk etmek, yeryüzünün yaratılıştaki düzen ve nizamını korumaktır. Var oluşundan bu yana insanların bir kısmı, yeryüzünde kendisine yüklenen bu sorumluluğun gereğini yerine getirdiği halde diğer bir kısmı ise buna aykırı davranıp, çevreyi kirleterek doğayı tahrip etmektedir. Rabbimiz gönderdiği elçi vasıtasıyla insanlara ***"Düzene sokulduktan sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın..."***[43] buyurmak suretiyle sorumluluklarını hatırlatmıştır. Maalesef insanların kötü davranışları sebebiyle zaman içinde yeryüzündeki doğal dengede birtakım bozulmalar meydana gelmiştir. Bu husus bir ayette şöyle ifade edilmiştir: ***"İnsanların kendi elleriyle yapıp ettikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu: böylece Allah -dönüş yapsınlar diye- işlediklerinin bir kısmını onlara tattırıyor."***[44]

41 Bakara, 2/30.

42 Rahmân, 55/7-8.

43 A'râf, 7/56, 86.

44 Rûm, 30/41.

Günümüzde bir yandan bilim ve teknolojide baş döndürücü gelişmeler yaşanırken diğer yandan insan eliyle doğal hayatı tehdit eden pek çok zararlı faaliyetler yapılmaktadır. Bu kapsamda ormanlarda insan eliyle çıkarılan yangınlar ve yerleşim alanı kurmak üzere doğada yapılan tahribat, denizlere boşaltılan atık maddelerin oluşturduğu kirlilik, atmosfere salınan gazların küresel ısınma yanında hava kalitesini düşürerek soluma güçlüğü meydana getirmesi gibi problemlere yol açtığı bilinen bir durumdur. İnsan eliyle gerçekleşen bu kötülükler yalnızca çevreye zarar vermekle kalmamakta, yer küredeki bütün canlıların yaşamını tehdit etmektedir. Nitekim günümüzde tehlikenin boyutlarının farkına varılmış ve başta Birleşmiş Milletler Teşkilatı olmak üzere dünya üzerindeki bütün ülkeler çevreyi koruma noktasında birtakım tedbirler almanın zorunlu olduğunu kabul etmişlerdir.

Allah Resûlü, çevre temizliğine son derece önem vermiştir. Bir hadisinde yoldan gelip geçenleri rahatsız eden şeyleri kaldırmayı imanın bir parçası olarak nitelendirmiş,[45] başka bir hadisinde ise bunun bir sadaka olduğunu söylemiştir.[46]

Bilindiği üzere Hz. Peygamber zamanında özellikle şehirler arasında yolculuk yaparken insanların tuvalet ihtiyaçlarını giderebilecekleri özel mekânlar yoktu. İnsanlar açık alanda bu ihtiyaçlarını gideriyorlardı. Bununla birlikte Hz. Peygamber, bu ihtiyacı giderirken birtakım ölçülere riayet edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu kapsamda söylediği ***"Lanete sebep olan şu üç şeyi yapmaktan; su kaynaklarına, yol ortasına ve gölgelik yerlere abdest bozmaktan sakının."*** sözüyle tabiî kaynakların veya insanların yararlandığı alanların kirletilmesinin, Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılmaya sebep olacağını belirtmiştir.[47]

Bu hadis bize neyi anlatmaktadır?

DÜŞÜNELİM... TARTIŞALIM...

Bir hadisinde Allah Resûlü şöyle buyurmuştur: ***"Birinizin elinde bir hurma fidanı varken kıyamet kopuyor olsa bile derhâl onu diksin!"*** [48]

45 Müslim, Îmân, 58.

46 Buhârî, Cihâd, 126.

47 Ebû Dâvûd, Tahâret, 14.

48 Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/184.

5. Sınır ve Sorunlarıyla Öz Bakım

Öz bakım, insanların bedensel, ruhsal ve zihinsel olarak sağlıklarına dikkat etmek amacıyla yaptıkları faaliyetlerin bütünüdür. Bu faaliyetlerin kapsamına tuvalet, banyo, vücut temizliği gibi unsurlar girdiği gibi yeme-içme, giyinme vb. diğer hususlar da girmektedir. Konumuz bağlamında biz, öz bakımın bedensel temizliği ilgilendiren yönü üzerinde kısaca duracağız.

İnsanın saygınlığı ilk bakışta onun toplum içinde kabul görmesine bağlıdır. Toplum içinde kabul görmek ise her şeyden önce kişinin beden temizliği, kılık-kıyafetinin görünüşü ile doğrudan ilgilidir. Söz gelimi bir insan bir iş müracaatında bulunmak üzere belirli bir kuruma gittiğinde o kişinin ağız, burun, diş/tırnak temizliği, kılık-kıyafeti ve ayakkabısının temizliği ve bakımı son derece önem arz eder. Çünkü insanlar, dişleri fırçalanmamış, tırnakları kirli, bedeninden kötü kokular gelen, kılık-kıyafeti temiz olmayan kimselerle bırakın birlikte çalışmayı aynı mekânı paylaşmak bile istemezler. Söz gelimi bir yolculukta yanınıza öz bakımı iyi olmayan, görüntüsü ve kokusu pis bir kimse oturduğunda o yolculuk sizin için çekilmez olur. Buna karşılık bedeni temiz, dişleri fırçalanmış, elbisesi düzgün ve temiz olan kimseler toplum içine karıştıklarında insanlar tarafından kabulle karşılanır, saygı ile muamele görürler. Bu durum sadece toplumsal ilişkileri etkilemekle kalmaz aynı zamanda kişinin kendi öz saygısı, moral ve motivasyonu için de son derece önemli bir katkı sağlar.

Sevgili Peygamberimiz, insanlar içinde temizliğe ve öz bakıma en çok riayet eden kimse idi. Peygamberlik hayatı boyunca onu bir kere bile üstü-başı kirli, tırnakları uzun, dişleri sararmış, saçı-başı birbirine karışmış ve kötü koku yayar bir halde gören olmamıştır. Tam tersine o her zaman tertemiz bir çehreye, bembeyaz dişlere, insanları hayran bırakan güzel bir kokuya sahip idi. Kendisi böyle olduğu gibi diğer insanları da bu konuda uyarır ve bu hususa dikkat etmelerini isterdi. O, öz bakımın sadece insanlar arası ilişkilerle ilgili olmayıp aynı zamanda Allah-kul ilişkisi bakımından da önemli olduğunu şu sözüyle vurgular: ***"Her yedi günde bir saçını ve bedenini yıkayarak banyo yapması, Allah'ın bütün Müslümanlar üzerindeki bir hakkıdır."***[49] Şu hadisinde de vücut temizliğine ilişkin birtakım faaliyetleri insanın fıtratı ile özdeşleştirmiş, yaratılış gereği yapması gereken fiiller kapsamında zikretmiştir: ***"Beş şey fıtratın (yaratılışın) gereğidir: Sünnet olmak, avret bölgesindeki kılları temizlemek, koltuk altındaki kılları temizlemek, bıyığı kısaltmak, tırnakları kesmek."***[50]

49 Buhârî, Cum'a, 12.

50 Buhârî, İsti'zân, 51; Müslim, Tahâret, 49.

Diş temizliği üzerinde hassasiyetle duran Allah Resûlü, şu sözleriyle bunun önemini ortaya koymuştur: ***"Ümmetime sıkıntı verecek olmasaydım, onlara her namaz vaktinde misvak kullanmalarını emrederdim."***[51] Yine o, soğan ve sarımsak yiyenlerin, ağızlarındaki rahatsız edici koku geçmedikçe mescide gelmelerinin doğru olmadığını söylemiştir.[52]

> Allah Resûlü, ashabının da dış görünüşüne önem vermesini ister, saçı başı dağınık olanları uyarırdı. Sahabilerden biri, bir gün üstü başı dağınık, saçı-başı birbirine karışmış hâlde Peygamberimizin bulunduğu ortama girmek istediğinde Efendimiz, bu kişiye 'saçını-başını toplayarak gelmesini' söylemiştir. Sonradan bu şahıs saçlarını toparlayarak geldiğinde Allah Resûlü sahabilerine, bu şekilde saçlarını tarayarak meclise gelmelerinin daha iyi olacağını ifade etmiştir.[53] Peygamberimiz bu tavsiyesiyle Müslüman'ın dış görünümüne ve öz bakımına özen göstermesi gerektiğini anlatmış olmaktadır.

Atalarımız "Ağaç yaşken eğilir." diyerek çocukluk çağının eğitim için en uygun zaman dilimi olduğunu belirtmişlerdir. Sağlık ve öz bakım alışkanlıklarının büyük bir kısmı çocukluk ve gençlik yıllarında kazanılır. Bu sebeple başta ana-babalar ve eğitimciler olmak üzere toplumun her bir ferdi çocukların öz bakım eğitimine özel bir önem vermelidir. Küçük yaşta kazanılmayan öz bakım becerilerinin sonradan kazanılması imkânsız değilse de oldukça zor olabilmektedir.

Şunu unutmamak gerekir ki huzurlu bir yaşam kişinin hem bedenen hem de ruhen sağlıklı ve temiz olmasına bağlıdır. Kendisine saygı duymayana başkası da saygı duymaz. Kişinin kendisine saygı duyması ise öz benliği ile yani fıtratı ile barışık olmasına bağlıdır. Her insan yaratılışta ruhen ve bedenen tertemiz doğar. Kişi bu temizliğini koruyabildiği ölçüde kendi fıtratıyla barışık bir yaşam sürmüş olur.

51 Ebû Dâvûd, Tahâret, 25.

52 Müslim, Mesâcid, 71.

53 Ebû Dâvûd, Libâs, 35; Tirmizî, Libâs, 7.

Misvak kullanmanın hükmü nedir? Dişlerin fırçalanması misvak kullanmak yerine geçer mi?

Tedavi maksadı ile cilde sürülen ilaç vb. maddeler abdeste engel olur mu?

Gözdeki lens abdest ve gusle engel midir?

Diş dolgusu yaptırmak, kaplatmak veya dişe tel taktırmak abdest ve gusle engel olur mu? Bu işlemler cünüp veya hayız hâlinde iken yapılabilir mi?

Abdest alırken başörtüsünün üzerinden baş mesh edilebilir mi?

Namazda veya namaz dışında ağlamak abdesti bozar mı?

Diş eti kanaması abdesti bozar mı?

Uyumak abdesti bozar mı?

Kulak akıntısı abdesti bozar mı?

Kusmak abdesti bozar mı?

Bedeninde veya bir uzvunda sargı, alçı veya yara bulunan kimse nasıl abdest alır?

Mest üzerine mesh nasıl yapılır ve bunun şartları nelerdir?

Besmele ve niyet unutulduğunda gusül veya abdest sahih olur mu?

Abdestin sadece farzlarıyla yetinildiğinde abdest geçerli olur mu?

Gusülden sonra tekrar abdest almak gerekir mi?

Gusül veya abdest esnasında vesveseye düşen kişi ne yapmalıdır?

Vesvese sebebiyle zihne gelen kötü sözlerden dolayı insan günahkâr olur mu? Bunlardan kurtulmak için bir dua var mıdır?

Uyumak abdesti bozar mı?

Kulak akıntısı abdesti bozar mı?

Kusmak abdesti bozar mı?

Bu ve bunun gibi merak ettiğin konular için buraya bakabilirsin:

Namazı kılın, zekâtı verin. Rükû edenlerle birlikte siz de rükû edin.

(Bakara, 2/43)

ÜNİTE 3:

TÜM BENLİĞİMİZLE RABBE YÖNELİŞ:

NAMAZ

İÇİNDEKİLER

1. Ümmetin Ortak Çağrısı: Ezan 50
2. Dinin Direği Namaz 52
3. Zamanı Namazla Değerli Kılmak (Farz, Sünnet, Nafile Namazlar) 61
4. Çoklukta Birlik: Cemaatle Namaz 65
5. Şart ve Rükünleriyle Namazı Anlamak 67
6. Günün, Haftanın ve Yılın Huşu Durakları 71

1. Ümmetin Ortak Çağrısı: Ezan

Dinin direği ve müminin miracı olarak tanımlanan namaz, belirli vakitlerde farz kılınmıştır. Bu vakitler girdiğinde, namaz kılma zamanının geldiği her gün beş defa göklere yükselen bir ilan ile duyurulur. Bu ilan, ezandır.

Ezan, sadece namaza çağrı değil; aynı zamanda müminlere dinin en önemli gerçeklerinin günde beş vakit tekrar hatırlatılmasıdır. Ezan sözlerinin anlamı şu şekildedir:

"Allah en büyüktür.
Şahitlik ederim ki, Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur.
Şahitlik ederim ki, Muhammed Allah'ın elçisidir.
Haydi, koşun namaza!
Haydi, koşun kurtuluşa!
Allah en büyüktür.
Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur."

Medine'ye hicretten sonra Allah Resûlü'nün ilk yaptığı şeylerden biri, müminleri her namazda bir araya getirecek bir mescit inşa etmek olmuştur. Mescit inşa edildikten sonra namaza davet işinin nasıl olacağı konusunda müminler kendi aralarında istişarelerde bulunur. Bazıları Hristiyanlarda olduğu gibi çan çalmayı, bazıları ise Yahudilerde olduğu gibi boru üflemeyi teklif eder. Allah Resûlü, bu tekliflerin hiçbirine sıcak bakmaz. Zira Müslümanları diğer din mensuplarından ayıracak daha özel bir uygulama gereklidir. Hz. Ömer, bir insan vesilesi ile namaza davet etmenin daha uygun olduğu görüşünü ileri sürer. Bunun üzerine Hz. Peygamber, sesi gür olan Bilal'e insanları namaza davet etmesini emreder.[54] Bunun üzerine Bilal, insanlara "namaza, namaza" şeklinde bir ifadeyle sokaklarda dolaşarak namaza çağırır. Ancak bu durum, çok fazla sürdürülebilir görünmez, bu sebeple namaza nasıl davet edileceği konusu üzerinde insanlar tekrar düşünmeye devam eder. Nihayet Medine'li sahabilerden Abdullah b. Zeyd, gece rüyasında bir şahsın kendisine ezan sözlerini öğrettiğini görür. Ertesi sabah heyecanla bu durumu Peygamberimize bildirir. Peygamberimiz bunun hak bir rüya olduğunu tasdik ettikten sonra Abdullah'ın bu sözleri Bilal'e öğretmesini ister. Çünkü Bilal, daha gür seslidir.[55] Hz. Ömer, Bilal tarafından okunan ezanı işittiğinde koşturarak mescide gelir ve Allah Resûlü'ne bu sözlerin aynısını kendisinin de rüyada gördüğünü belirtir.[56]

54 Buhârî, Ezân, 1.

55 Tirmizî, Salât, 25.

56 Ebû Dâvûd, Salât, 28.

Ezan, her namaz vakti girdiğinde yere, göğe, bütün mahlukata ebedî gerçekleri duyurma aracıdır. Zira Peygamberimizin terbiyesinde yetişmiş güzide sahabilerin yaşadığı şu olay da bu hakikate işaret etmektedir:

Sahabeden Ebû Saîd el-Hudrî, dağda, bayırda hayvan otlatan Abdullah Ebû Sa'sa el-Mâzinî'ye, "Görüyorum ki, sen davarı ve kırları seviyorsun. Davarların başında yahut kırlarda iken namaz için ezan okuduğunda sesini yükselt. Zira müezzinin sesinin kendisine ulaştığı insan, cin vesair her ne varsa Kıyamet günü onun lehinde şahitlik eder." demiş ve bunu Resûlullah'tan işittiğini söylemiştir.[57] Allah Resûlü de kendisiyle vedalaşıp sefere çıkan ashabından iki kişiye, *"Yola çıktığınızda (namaz vakti geldikçe) ezan okuyup ardından kamet getirin. Sonra büyüğünüz imam olsun."*[58] buyurarak ezanın yolculuk hâlinde dahi ihmal edilmemesi gerektiğini vurgulamıştır.

Peygamberimiz, ezanı duyan müminlerin, müezzinin sözlerini tekrarlamasını tavsiye etmiştir.[59] Bu tavsiyeden anlaşılmaktadır ki ezan sözleri namaza davet olmanın yanı sıra müminlere inandıkları değerleri ve hakikî kurtuluş yolunu her vakit hatırlatan bir sedadır.

Bir beldede ezan seslerinin duyulması orada Müslümanların yaşadığının göstergesidir. Müslümanlar, tarih boyunca kendi beldelerinde o ezan seslerinin sürekli yankılanması için canları pahasına mücadele vermişlerdir. İstiklal Marşı şairimiz Mehmet Âkif Ersoy'un, "Bu ezanlar ki şehadetleri dinin temeli, Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli" ile Arif Nihat Asya'nın "Biz kısık sesleriz... Minareleri, Sen ezansız bırakma Allah'ım!" şeklindeki dizeleri de ezanın Müslümanlar için önemini ifade etmektedir.

Ezan, Müslüman yurtlarının bağımsızlığını simgelediği gibi aynı zamanda İslam ümmetinin birlik ve beraberliğini de ifade eder. Çünkü ezanın sözleri ve dili evrenseldir. Ezan, Kâbe, Kur'an, cami gibi İslam dininin simgelerinden birini oluşturur.

Ezanı, bir mümin için anlamlı kılan hususlardan birisi de bebeğin dünyaya gelişi ile beraber bu ilahi çağrının, kulağına fısıldanan ilk şey olmasıdır. Çocuk doğduğunda kendisine isim verilince sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okunup adının kendisine böyle bir tören ile verilmesi Allah Resûlü'nün sünnetidir. Böylece bebeğe ilk olarak İslam'ın temel inançları telkin edilmiş olur. Hayatına bu şekilde başlayan müminin ardından ölünce de cenaze namazı kılınır ve bu namaz için ezan okunmaz. Sanki mümine, hayatın ezanla başlayıp namazla bittiği, ömür dediğimiz şeyin ezanla namaz arasındaki bir süre olduğu da hatırlatılmış olur.

57 Buhârî, Ezân, 5.

58 Buhârî, Ezân, 18.

59 Müslim, Salât, 10.

DÜŞÜNELİM... TARTIŞALIM...

Ezanı duyan birisi ne yapmalıdır? Peki, sen ne yapıyorsun?
Ezan bize neler hissettirir?

2. Dinin Direği Namaz

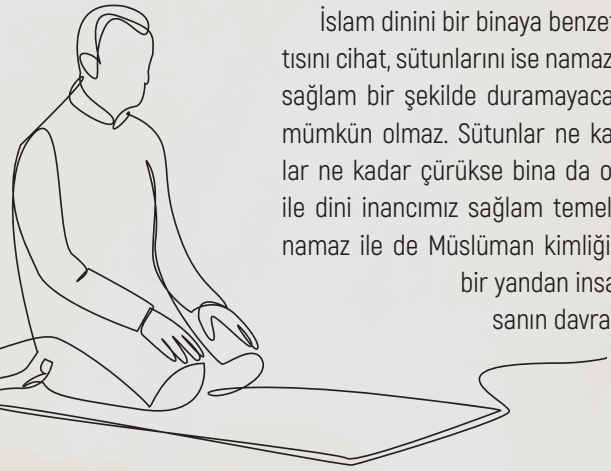

İslam dinini bir binaya benzetebiliriz. Bu binanın temelini tevhit inancı, çatısını cihat, sütunlarını ise namaz oluşturur. Sütunlar olmasa binanın duvarları sağlam bir şekilde duramayacağı gibi bu binaya üst katlar inşa etmek de mümkün olmaz. Sütunlar ne kadar sağlamsa bina o kadar sağlam, sütunlar ne kadar çürükse bina da o kadar çürük olur. Dolayısıyla iman esasları ile dini inancımız sağlam temellere oturmuş, cihat ile imanımız korunmuş, namaz ile de Müslüman kimliğimiz güçlü sütunlara yaslanmış olur. Namaz bir yandan insanın inancından beslenir, diğer yandan da insanın davranışlarını ve ahlakını güzelleştirir. Öyleyse dinî yaşantısının güzel olmasına önem veren herkesin öncelikle dikkat etmesi gereken husus namazlarını vaktinde, kurallarına uygun bir şekilde ve düzenli olarak kılmasıdır.

Namaz, niçin dinin direğidir?

Namaz diğer ibadetler içinde özel bir yere sahiptir.

Namaz, Kur'an ve hadislerde pek çok kez zikredilmiş ve namazla ilgili hükümler, bu kaynaklarda ortaya konulmuştur. Oruç, zekât, hac gibi ibadetlerde kişinin bu ibadetlerle yükümlü olabilmesi için "akıllı" ve "ergenlik çağına ulaşmış olmak" dışında bazı ek kriterler gerekir. Mesela oruçla yükümlü olabilmek için bunlar yanında kişinin sağlığının yerinde olması da gerekir. Oruç tutmalarına engel olacak düzeyde hasta olan kimseler, iyileşinceye kadar oruç tutmakla yükümlü değildir. Zekâtla yükümlü olmak için belirli bir zenginlik seviyesine ulaşmış olmak gerekir. Bu seviyeye ulaşmayanlar zekât ibadetiyle yükümlü değildir. Hac ile yükümlü olabilmek için hem beden sağlığı hem de hacca gidip gelebilecek maddi imkâna sahip olmak gerekir. Oysa namaz ibadetiyle yükümlü olmak için hiçbir ek şart yoktur. Aklı başında ve ergenlik çağına ulaşmış olan her Müslüman namaz kılmakla yükümlüdür.

Ayakta duramayan kimse oturarak, oturamayan kimse uzanarak, dizlerini bükemeyen kimse ayaklarını uzatarak namazını kılar. Hatta vücudunun hiçbir tarafını kullanamayan, yatağa bağımlı olan kimse bile yatar pozisyonda başıyla işaret ederek namazını kılar. Bu durum Allah'ın her şart ve koşulda kulunu görmek istediğini, yalnız bırakmadığını gösterir. Namaz hastalıkta ve sağlıkta, her şart ve koşulda müminin en yakın dostu ve sığınağı olmaya devam eder.

Zift dolu gözlerde karanlık kat kat...
Yalnız seccâdemin yününde şefkat;
Beni kimsecikler okşamaz mâdem
Öp beni alnımdan, sen öp seccâdem!
Necip Fazıl Kısakürek

Namaz tarih boyunca bütün peygamberlerin ortak ibadetidir.

Namaz Hz. Peygamber'den önce de bilinen bir ibadettir. Hatta Kur'an'da bildirildiğine göre namaz önceki peygamberlerin ve ümmetlerin en temel ibadetleri arasında yer almıştır. Bunun böyle olması son derece doğal bir durumdur; çünkü namaz, tevhid inancını besleyen en önemli ibadettir. Bu çerçevede kendilerine kitap verilenlere yani Yahudi ve Hristiyanlara da namaz emredilmiştir:

> Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:
> **"Halbuki onlara, Allah'a kulluk etmeleri, Hanîfler olarak O'na yürekten inanıp boyun eğmeleri, namaz kılmaları ve zekât vermeleri emredilmişti. Doğru din de işte budur."**[60]

Kur'an'da peygamberlerden söz edildikten sonra her birinin Allah'a secde ettiği ifade edilir:

> Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:
> **"İşte bunlar, Allah'ın kendilerine nimetler verdiği peygamberlerden, Âdem'in soyundan, Nuh ile birlikte (gemide) taşıdıklarımızdan, İbrahim ve İsrail'in (Ya'kub) soyundan, doğruya ulaştırdığımız ve seçkin kıldığımız kimselerdendir. Onlara, çok merhametli olan Allah'ın ayetleri okunduğunda ağlayarak secdeye kapanırlardı."**[61]

60 Beyyine, 98/5.

61 Meryem, 19/58.

Hz. İbrahim, eşi Hacer ve oğlu İsmail'i, Allah'ın emrine uyarak Mekke vadisine bırakmıştı. Onları bırakıp geri dönerken şu duayı yapmıştı:

> **"Ey Rabbimiz! Ben zürriyetimden bir kısmını, senin kutsal evinin (Kâbe) yanında tarıma elverişli olmayan bir vadiye yerleştirdim. Bunu yaptım ki Rabbim, namazı kılsınlar. İnsanların gönüllerini onlara meylettir ve çeşitli ürünlerden onlara rızık ver ki şükretsinler."**[62]

Rabbimiz, Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'e Kâbe'yi inşa etmelerini emrettiğini şu şekilde bizlere bildirmektedir: *"Biz, Beyt'i (Kâbe'yi) insanlara toplanma mahalli ve güvenli bir yer kıldık. Siz de İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın). İbrahim ve İsmail'e: Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için Evim'i temiz tutun, diye emretmiştik."* (Bakara 2/125)

Rabbimiz, Hz. İsa'nın annesi Hz. Meryem'e şu emri vermişti:

> **"Ey Meryem! Rabbine ibadet et; secdeye kapan, huzurunda eğilenlerle beraber sen de eğil."**[63]

Hz. İsa kendisinden söz ederken şöyle söylemişti:

> **"Nerede olursam olayım, O beni mübarek kıldı; yaşadığım sürece bana namazı ve zekâtı emretti."**[64]

Hz. Zekeriya, ihtiyarlık çağında kendisine bir çocuk verilmesi için Rabbine dua etmiş; ona bir çocuk ihsan edileceği müjdesi kendisi namazda iken verilmişti.[65]

62 İbrâhîm, 14/37.

63 Âl-i İmrân, 3/43.

64 Meryem, 19/31.

65 Âl-i İmrân, 3/39.

Allah Resûlü beş vakit namaz farz olmadan önce de namaz kılıyordu. İlk Müslümanlar Mekke içinde gizli bir yerde veya şehir dışında ıssız yerlerde; zaman zaman ise Erkam adlı sahabinin evinde namaz ibadetini yerine getiriyorlardı. Namaz, Miraç'tan sonra beş vakit olarak farz kılınmıştır.

Hz. Peygamber Miraç yolculuğunda ilk durak olan Kudüs'teki Mescid-i Aksa'ya uğrar. Orada peygamberlerden bir topluluğun içerisinde bulunur. Peygamberimiz onların yanına uğradığı sırada her biri namaz kılıyordur. Daha sonra Peygamberimiz, onlara imamlık yaparak namaz kıldırır.[66]

Bütün bu ayetler ve yukarıda ifade edilen hadise göre namaz ibadeti ilk peygamberden son peygambere gelinceye kadar tüm peygamber ve müminlere emredilen ortak bir ibadettir. Bu hususu göz önünde bulundurduğumuzda namaz kılan bir müminin, ilk insan ve peygamber olan Hz. Âdem'den son peygamber Hz. Muhammed'e gelinceye kadar uzayan ve kıyamete kadar devam edecek nurlu, bereketli, yüce bir kervana dâhil olduğunu anlamış oluruz.

Namaz, meleklerin de ibadetidir.

Namaz sadece insanların ibadeti olmayıp meleklerin de ibadetidir. "Allah Resûlü bir gün namaz kıldırmak için cemaatin huzuruna çıktığında onları saf düzenini almamış, dağınık vaziyette görünce *"Sizler niçin saflarınızı meleklerin Rabbi nezdinde yaptığı gibi yapmıyorsunuz?"* dedi. Ashab-ı kiram *"Melekler Rabbi nezdinde nasıl saf yapıyorlar?"* diye sorunca da şu cevabı verdi: *"Onlar önce ilk safı tamamlar, sonra da hiç boşluk bırakmayacak şekilde diğer safları tamamlarlar."*[67]

Namaz, ahiret gününde ilk sorguya çekileceğimiz ibadettir.

Allah Resûlü bir hadisinde kişinin kıyamet gününde ilk sorguya çekileceği şeyin namaz ibadeti olduğunu haber vermiştir:

"Muhakkak ki kul, kıyamet gününde yaptığı işler içinden ilk olarak namazdan hesaba çekilecektir. Rabbimiz kulunun ne yapıp ettiğini en iyi bilen olduğu hâlde meleklerine şöyle diyecek: 'Bakın bakalım kulum namazını tam mı kılmış yoksa eksiği var mı?' Şayet namazlarını tam kılmışsa onun hakkında namazlarını tam kıldığı yazılacak. Eğer eksiği olursa Allah buyuracak ki: 'Bakın bakalım kulumun nafile ibadetleri var mı?' Eğer nafile ibadetleri varsa bu defa Allah 'kulumun farzlarındaki eksiklerini nafilelerinden ekleyerek tamamlayın' buyuracak. Sonra diğer ameller konusunda da aynı şekilde hesap görülecek."[68]

66 Müslim, İmân, 259; Tirmizî, Tefsîr, 17.

67 Müslim, Salât, 119.

68 Nesâî, Salât, 9.

Namaz insanı kötülüklerden uzaklaştırır.

Namazlarını aksatmaksızın, kurallarına uygun bir şekilde ve huşu içerisinde kılan kimse için bu namaz, kötülüklerden uzaklaştırıcı bir etkiye sahip olur. Nitekim bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: *"(Ey Muhammed!) Kitaptan sana vahyolunanı oku, namazı da dosdoğru kıl. Çünkü namaz, insanı hayasızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Allah'ı anmak (olan namaz) elbette en büyük ibadettir. Allah yaptıklarınızı biliyor."*[69]

Etrafımızda namazlarını düzenli bir biçimde kıldığı hâlde insanlara kötü davranan, ahlaki olarak olgunlaşmamış insanlar görüyoruz. Eğer namaz, insanı kötülüklerden uzaklaştırıyorsa bu kişiler niçin kötülük yapıyor?

Bu soruya cevap verirken Kur'an'da namazın doğru düzgün ve anlamına uygun kılınmasını ifade eden "huşû" kavramına dikkat etmemiz gerekir. Kur'an namazın şeklinden ziyade değeri ve gayesi üzerinde durur. Huşu kavramı bu anlamda büyük önem arz eder. Huşû, Allah'ın huzurunda olma farkındalığının kişide meydana getirdiği alçak gönüllülük, boyun eğme gibi anlamlara gelmektedir. Namazın hayatımızda güzel bir etkide bulunabilmesi, onun huşû ile kılınmasına bağlıdır. Bunu günlük hayatımızdan bir örnek üzerinden anlatalım. Diyelim ki bir kimse rahatsızlığı sebebiyle doktora gitti. İşinde uzman olan bu doktor kendisine etkili bir ilaç verdi ve bu ilacı nasıl kullanacağını ayrıntılı olarak anlattı. Ancak hastamız bu ilacı, uzman doktorun kendisine tarif ettiği şekilde kullanmadı ve bu sebeple hastalığı iyileşmedi. Şimdi bu hasta, doktorun, alanında uzman olmadığını veya kendisine verilen ilacın faydasız olduğunu ileri sürebilir mi?

Bizler de namazlarımızı ancak Allah'ın emrettiği ve Peygamberimizin gösterdiği şekilde kıldığımız takdirde bunun olumlu sonuçlarını hayatımızda görürüz.

Namaz insanın günahlarını siler.

Peygamberimiz bir gün ashabına *"Ne dersiniz? Bir kimsenin kapısının önünden bir nehir akıyor olsa ve bu kişi de günde beş defa o nehirde yıkansa, onun bedeninde herhangi bir pislik kalır mı?" diye sordu. Ashab-ı kiram "onun bedeninde hiçbir pislik kalmaz" dediler. Allah Resûlü bunun üzerine şöyle dedi: "İşte (her gün kılınması emredilen) beş vakit namaz da böyledir. Allah bu namazlarla kişinin hatalarını siler."*[70]

69 Ankebût, 29/45.

70 Müslim, Mesâcid, 283.

Allah Resûlü, namaza ilişkin bir başka hadisinde şöyle buyurur: *"Namaz vakti geldiğinde Müslüman bir kimse güzelce abdest alıp huşusuna ve rükûuna dikkat ederek namaz kılarsa, büyük günah işlemediği sürece bu namaz diğer günahları için kefaret olur. Bu durum ömür boyunca devam eder."*[71] Buna göre namazlar, farkında olmadan ve istemeden işlediğimiz küçük günahların silinmesi için eşsiz bir fırsattır. Ancak bunun için namazımızı hem şartlarına riayet ederek hem de kendimizi vererek kılmamız gerekir. Namaz için camiye gitmek ise yalnızca günahlarımızın silinmesini değil, aynı zamanda Allah katındaki derecemizin yükselmesini de sağlar. Allah Resûlü bu konuda şöyle buyurur: *"Bir kimse evinde abdest alır da sonra farz namazlardan birini kılmak için bir mescide giderse (iki ayağıyla) attığı adımların biri sebebiyle kendisinin hataları silinirken diğeri sebebiyle derecesi yükselir."*[72]

> **"Allah'ın huzuruna edeple gelen kul, Allah'ın affı ile o huzurdan ayrılır."**

Namaz, imanın koruyucusudur.

Düzenli ve sürekli bir şekilde kılınan namaz, kişinin iman sahibi olduğunun en büyük göstergelerindendir. Mü'minûn suresinin baş tarafında müminlerin temel özellikleri anlatılır. Bu özelliklerden biri de namazın huşu içinde, sürekli ve düzenli kılınmasıdır.[73] Allah Resûlü namazın kişiyi iman dairesinde tutma özelliğine sahip olduğunu, namazın terk edilmesi halinde imanı koruma konusunda güçlüklerin söz konusu olabileceğini belirtmiştir. O, bu konuda şöyle buyurmuştur: *"Kişi ile, şirk ve küfür arasında namazın terki vardır."*[74] Bu hadis, namazı terk etmenin otomatik olarak kişiyi şirk ve küfre düşüreceğini göstermez. Ancak namazın imanı koruma konusunda ne kadar önemli olduğunu ifade eder.

Namaz, bilinçli bir hayat yaşamamıza vesile olur.

İnsanları, hayatlarını bilinçli bir şekilde yaşayıp yaşamamalarına göre iki kategoriye ayırabiliriz. Birinci kategoride yer alanlar niçin yaşadıklarının farkında olmayan, gaflet içinde zamanlarını tüketen, vurdumduymaz, çevresine duyarsız ve boş vermiş bir şekilde yaşarlar. Bunlar, kendi hayatlarına yön vermek için gayret göstermekten uzak, âdeta rüzgârın önüne

71 Müslim, Tahâret, 7.

72 Müslim, Mesâcid, 285; Buhârî, Mevâkîtü's-Salât, 14.

73 Mü'minûn, 23/2, 9.

74 Müslim, Îmân, 134.

kattığı yaprak gibi rüzgâr nereden eserse oraya yönelen, hayatta gidecekleri belirli bir yön, çizdikleri belirli bir rota bulunmayan insanlardır. Bu tür insanlar iç dünyalarında sürekli bir can sıkıntısı, doldurulması mümkün olmayan bir boşluk hissederler. Bu sebeple hayatlarındaki hiçbir durum onları mutlu etmez, mutlu olsalar da bu durumları uzun sürmez. Kalıcı bir tatminsizlik hâli içinde ömür tüketirler.

Buna karşılık uyanık, duyarlı, zamanın değerini bilen, kendi hayatlarının dizginlerini kendi eline almış olan bilinçli insanlar da bulunmaktadır. Akıp giden ömür içinde her anın büyük bir sermaye kıymetinde olduğunu bilen bu insanlar hayatlarını dolu dolu geçirmek gayretindedirler. Onlar, ömrün bir imtihan olduğunu bildiklerinden her bir anın hakkını vermeye çalışırlar; ruhlarında sürekli bir huzur ve sükûnet vardır. İşte namaz ibadeti, insanın bu ikinci kategoride yer alması konusunda son derece önemli bir etkiye sahiptir. Zamanına, şartlarına, rükünlerine riayet ederek kılınan namaz her şeyden önce insana sürekli bir biçimde bu hayattaki var oluş amacını hatırlatır. Günde beş defa kulluğunu hatırlayan insan, hakikatte hayata hükmedenin kendisi değil âlemlerin Rabbi olan Allah olduğunu iyice anlar. Âlemlerin Rabbinin sonsuz merhamet sahibi olduğunu her rekâtta okuduğu Fâtiha suresiyle sürekli tekrarlayan insan, ilahi rahmetin tecellilerini hem kendi yaşantısında hem de evrendeki varlıklar ve olaylarda görür. Hesap gününün geleceğine inanan kişi, hesabı verilecek bir hayat yaşamanın gayreti içinde olur. Bu dünyadaki esas görevinin yalnızca Allah'a kulluk etmek olduğunu, bu konuda da yalnızca O'ndan yardım dilemesi gerektiğini bilir. Allah'ın sınırlarına riayet etmediği için ilahi rahmetten mahrum kalan, Allah'ın gazabını üzerine çeken, doğru yoldan saparak dalalete giden kimselerden olmamak için hem dua hem de gayret eder.

Her gün beş defa aldığı abdestle bedenini temizleyen, ilahi huzurda durarak ruhunu miraca yükseltmesini Rabbinden ümit eden mümin, kalıcı mutluluğun bu ibadetten geçtiğini bilir. Namazı bir yük olarak görmez, onu, ilahi bir ikram gibi görür.

Namaz, en üstün ameldir.

Kişinin, iman ettikten sonra yaptığı ameller içinde en üstünü namazdır. Çünkü o, bu eylemiyle imanını sözde bırakmamış, uygulamaya geçirmiştir. Allah ile arasında sağlam bir bağ oluşturmuştur. Allah Resûlü'nün namazın fazilet ve üstünlüklerini anlatan sayısız hadisi vardır. Bunların bir kısmında beş vakit namaz övülürken bir kısmında namazların özellikle camilerde cemaatle kılınması teşvik edilir. Diğer bir kısmında ise sadece farzlarla yetinmeyip bunun dışında elden geldiğince nafile namaz kılmak teşvik edilir.

Kişinin, namazlarını mescitlerde kılmayı alışkanlık hâline getirmesi, onun samimi bir mümin olduğunun göstergelerindendir. Allah Resûlü şöyle buyurmuştur: *"Bir kimsenin sürekli mescitlere gelip gittiğini gördüğünüzde o kimsenin mümin olduğuna şahitlik edebilirsiniz."*[75] Bunu şöyle anlayabiliriz: Bir kimse gösteriş vb. amaçlarla bir süreliğine camiye gelebilir. Ancak bunu bir alışkanlık ve prensip hâline getirip beş vakit namazı sürekli ve düzenli bir şekilde camide kılamaz.

75 Tirmizî, Tefsîr, 9; İbn Mâce, Mesâcid, 19.

Şuurlu bir mümin, daima daha üstün olan neyse onun peşindedir. Daha iyisini yapabilecekken daha azı ile yetinmek uygun bir davranış olarak görülmez. Şimdi şu hadise bakalım: *"Cemaatle kılınan namaz, tek başına kılınan namazdan yirmi yedi derece daha üstündür."*[76] Düşünelim. Cemaatle kılınan namaz ile tek başına kıldığımız namaz, eylem bakımından aynı şey olduğu halde biri diğerinden yirmi yedi kat daha üstün. Bir kıyas yapalım: Yapacağınız bir iş için size birisi bir ücret veriyor. Aynı işi, mahallenizdeki başka bir mekânda yaptığınızda, evdekine göre yirmi yedi kat fazla ücret veriyor. Hangisini tercih ederdiniz?

DÜŞÜNELİM... TARTIŞALIM...

Dinimizde niçin cemaatle namaz kılmak teşvik edilir? Cemaatle namazın bireysel ve toplumsal faydaları nelerdir?

Peygamberimiz, gözleri görmeyen Abdullah b. Ümmi Mektûm'un bu sevaptan mahrum kalmasına razı olmamış ve onu sosyal hayatın içinde bulundurmak gibi gayelerle evde yalnız kılmasına müsaade etmemiştir. Bir gün, gözleri görmeyen Abdullah b. Ümmi Mektûm isimli sahabi kendisini mescide götürecek bir yardımcısı bulunmadığını söyleyerek namazlarını evde kılma konusunda Allah Resûlü'nden izin ister. Peygamberimiz önce kendisine izin verecek olur ama sonradan şunu sorar: *"Ezan sesini duyuyor musun?"*. Abdullah *"evet duyuyorum"* deyince *"o halde davete katıl"* buyurur.[77] Ezanın mikrofonla okunmadığı bir dönemde bir kimsenin ezan sesini duyması, evinin camiye uzak olmadığını göstermektedir. Peygamberimiz de gözleri görmediği halde camiye çok uzak sayılmayacak mesafede oturan Abdullah'ın camiye gelebileceğini düşündüğünden onun namazlarını evde tek başına kılmasına sıcak bakmamıştır.

Peygamber Efendimiz, farz namazların camilerde cemaatle kılınmasının yanı sıra hayatımızda nafile namazlara da yer vermemiz konusunda bizleri teşvik etmiştir. Nitekim o *"namazlarınızdan (farzlar dışındaki) bir kısmını evlerinizde kılın, evlerinizi kabirlere benzetmeyin"* buyurmuştur.[78]

76 Müslim, Mesâcid, 248.

77 Müslim, Mesâcid, 255.

78 Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 208.

Nâfile sözcüğü, farz ve vacip dışındaki ibadetleri ifade eder. Bu kapsamda farzların öncesinde ve sonrasında kılınan sünnet namazlar, güneş doğduktan yaklaşık bir saat sonrası ile öğle namazına bir saat kalıncaya kadar kılınabilecek olan kuşluk namazı, akşam ile yatsı namazı arasında kılınabilecek evvabin namazı, geceleyin kılınan teheccüd namazı, Ramazan gecelerinde kılınan teravih namazları, bir ihtiyacı bulunan kimsenin kılması tavsiye edilen hâcet namazı en önemli nafile namazlardandır. Bu namazların her biri, kişiye sevap kazandıran, günlük hayatına çeşitli faydalar sağlayan ve anlam dünyasını zenginleştiren amellerdir.

Namaz, Rabbimizle sohbettir.

Namaz ibadeti birtakım fiil ve zikirlerden oluşur. Bütün bunların da ötesinde namazın gerçek amacı Yüce Rabbimizle bir tür sohbet etmektir. Namaz kılarken Rabbimizin huzurunda bulunduğumuzu biliriz; okuduğumuz her bir ayet aracılığıyla, O'nunla iletişim kurarız. Kıyamda dilimizden dökülen Fatiha suresiyle ondan yardım diler ve ona dua ederiz.

> Namazın, Rabbimizle aramızda geçen özel bir sohbet olduğunu şu hadis-i şerif de bize anlatmaktadır:
> **"Sizden biri namaz kılmaya kalktığında Rabbi ile münacatt bulunmaya (bir tür sohbet etmeye) başlamış olur."**[79]

Peygamberimizin Cenab-ı Hakk'tan aktardığı bir kudsi hadisinde "Ben namazı kulumla aramda taksim ettim. Kulum için istediği vardır" buyurulur. Bu kudsi hadisin devamında, Fâtiha suresi okuyan kişinin, okuduğu her bir ayete Rabbimizin cevap verdiği şöyle belirtilir:

"Kişi 'elhamdülillah' dediğinde Allah Teâlâ 'kulum bana hamd etti' der. Kişi 'er-Rahmâni'r-Rahîm' dediği zaman Allah Teâlâ 'kulum bana senâda bulundu' der. Kişi 'Mâliki yevmiddin' dediğinde Allah Teâlâ 'kulum beni yüceltti / işlerini bana havale etti' der. Kişi 'yalnızca Sana kulluk eder, yalnızca Sen'den yardım dileriz' dediği zaman Allah Teâlâ 'bu söz benimle kulum arasındadır, kulum için istediği şey verilecektir' der. Kişi 'bizleri dosdoğru yola ilet, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna. Kendilerine gazap edilen ve dalalete sapanların yoluna değil' dediğinde Allah Teâlâ 'bu, kulum içindir ve kulum için istediği şey verilecektir' der.[80]

79 Buhârî, Mesâcid, 1.

80 Müslim, Salât, 38.

3. Zamanı Namazla Değerli Kılmak (Farz, Sünnet, Nafile Namazlar)

Namazın diğer ibadetler arasındaki önemini gösteren bir başka husus da zaman ile olan ilişkisidir. Mesela oruç ibadeti yılda bir defa gelen Ramazan ayında yerine getirilmek üzere farz kılınmıştır. Zekât, kişinin, nisaba ulaşan malı elde etmesinin üzerinden bir kamerî yıl geçtikten sonra farz olur ve bu durum devam ettikçe yılda bir defa bu ibadet yerine getirilir. Haccı ise şartlarını taşıyan kimselerin, ömürde bir defa yapması farzdır. Buna karşılık namazın ise her gün, günde beş defa kılınması farzdır. Ayrıca cuma namazının, haftada bir defa cuma gününde kılınması farz olup bayram namazının ise yılda iki defa kılınması vaciptir. Namaz Müslüman'ın zamanını planlayan bir işleve sahiptir.

Güneşin her hareketine namazla eşlik edilir...

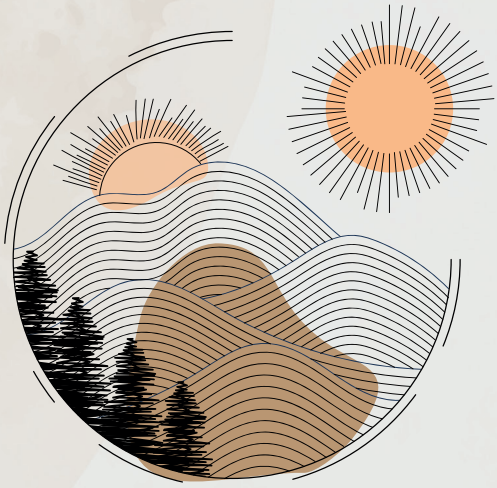

Güneşin doğması, batması, kızıllaşması gibi her bir hareketi büyüleyici ve farkında olunması gereken doğa olaylarıdır. Güneşin bu hareketleri zamanın her an geçtiğini haber verdiği kadar izlenmesi gereken ve ardından bu güzelliğin rabbi olan Allah'a şükretmeyi gerektiren ayetlerdir.

Namaz, belirli zamanlarda yapılan bir ibadettir. Sabah namazı gece karanlığının sona erip tan yerinin ağarmaya başladığı andan güneşin doğuşuna kadar olan zamanda kılınır. Tabiatın uyanmaya başladığı bu zaman dilimini, insanın doğum anına benzetebiliriz. Bu vakitte uyanık olmak günü verimli değerlendirmek bakımından son derece önemlidir. Sabahın bu erken vaktinde uyanarak namaz kılan mümin, güne Rabbini anarak başlamış olur.

Öğle namazı, güneşin tam tepe noktasından batıya doğru kaymaya başladığı andan itibaren kılınır. Gün ortası olan bu vakti insan hayatındaki gençlik zamanına benzetebiliriz. Öğle vakti, normalde insanların günlük hayatın meşguliyetlerine en fazla daldığı zaman dilimidir. İşte tam bu anda bu meşguliyetlerden sıyrılarak yeniden Rabbinin huzuruna dönme, yaratılış amacını hatırlama insan ruhunu rahatlatır.

İkindi vakti, güneşin, etki ve sıcaklığını nispeten yitirmeye ve nesnelerin gölge boylarının kendi uzunlukları kadar olmaya başladığı andan itibaren kılınır. Bu vakitte, artık gündüzün son dilimine girilir. İnsan hayatının olgunluk dönemlerini temsil eden bu zaman dilimi genellikle insanların işlerinden evlerine döndükleri vakte tekabül eder.

Akşam namazı güneş battığı zaman kılınır. Bu zaman, insan hayatındaki ölüm anını temsil eder. Gündüzün sona erdiği, güneşin etkisini kaybettiği bu vakit, henüz etrafın tam anlamıyla kararmadığı bir zaman dilimidir.

Yatsı namazı ise gökyüzünde kızıllık veya beyazlığın tamamen kaybolarak zifiri karanlığın her bir noktaya hâkim olduğu zaman diliminde kılınmaya başlanır. Bu vakit, adeta insanın öldükten sonra kabrine gömülüp de bütün iz ve işaretlerinin ortadan kaybolduğu bir zamanı temsil eder. İnsanın, uykudan önceki vakitlerde Rabbine kulluk için namaz kılması, zikir ve dua ile başlayan günün yine aynı şekilde sona ermesi anlamına gelir.

Beş vakit namazını bu şekilde sürekli ve düzenli kılan kimse hayatında zamanı verimli kullanmayı öğrenir. Bir günlük zaman diliminde yapacağı bütün işlerini namaz vakitlerine göre planlar. Zamanın akışının farkında olur. Bu farkındalık, mümine hayatında hiçbir anı boş geçirmemesi ve dengeli, disiplinli ve düzenli bir hayat yaşaması gerektiğini hatırlatır.

Günlük namazlar dışında haftada bir kılınan cuma namazı, yılda iki defa kılınan bayram namazları, Ramazan gecelerinde kılınan teravih namazları da insana zamanı verimli kullanmayı öğretir. Mümin, bir haftalık zaman diliminin en önemli anı olarak cuma gününü görür. Bir haftalık zamanı bir trene benzetirsek cuma günü adeta bu trenin lokomotifi, diğer günler de bu trenin vagonu gibidirler. Cuma gününün dua, zikir ve ibadetle geçirilmesi, haftanın diğer günlerinin de bereketli, verimli geçirilmesine yardımcı olur. Namaz kişiye zaman bilinci konusunda disiplin sağlar.

Sevgili Peygamberimiz sadece vaktin farz namazını değil bu namazların yanında her vakit sünnet namazlar kılmış, bazılarını hiç bırakmamıştır. Sabah namazının farzından önce kıldığı iki rekât sünnet namazı daima kılmış, ümmetini bu namazı kılmaya teşvik etmiştir. Aynı şekilde öğlenin farzından önceki dört ve farzından sonraki iki rekâtlık sünnet namazlar ile akşamın farzından sonraki iki rekât sünnet namaz Peygamberimizin (sas) terk etmediği sünnet namazlardandır. İkindinin sünnetini kılan kimseye ise özel dua etmiştir.

Vakit namazlarıyla birlikte kıldığı sünnet namazların dışında nafile namazlar da kılmıştır. Kuşluk namazı, evvâbîn namazı, hâcet namazı, istihare namazı bunlara örnek olarak verilebilir.

Nafile Namazlar	Anlamı, Fazileti
Kuşluk Namazı	Kuşluk vaktinde kılınan nafile namazdır. Peygamber Efendimiz (sas) şöyle buyurmuştur: "Ey Âdemoğlu! Gündüzün başında benim için dört rekât namaz kıl (ki gündüzün) sonunda (ihtiyaçlarını) karşılayayım."[81]
Evvâbîn Namazı	Akşam namazından sonra kılınan nafile namazdır. Peygamber Efendimiz (sas) şöyle buyurmuştur: "Kim, akşam namazından sonra aralarında kötü konuşmaksızın altı rekât (nafile) namaz kılarsa, 12 yıllık ibadete denk (sevap sahibi) olur."[82]
Tahiyyetü'l-Mescid Namazı	Allah'ı tazim etmek için mescide girilince kılınan namazdır. Peygamber Efendimiz (sas) şöyle buyurmuştur: "Biriniz mescide girdiğinde oturmadan önce iki rekât namaz kılsın."[83]
Abdest ve Gusülden Sonra Namaz	Abdest ve gusül alabilmenin şükrü için kılınır. "Her kim böyle benim aldığım gibi abdest alır ve gönül huzuruyla aklından bir şey geçirmeden iki rekât namaz kılarsa geçmiş günahları affedilir."[84]
Yolculuktan Dönünce Kılınan Namaz	Efendimiz (sas) yolculuktan dönünce ilk olarak mescide uğrar, iki rekât namaz kıldıktan sonra da orada otururdu.
Hâcet Namazı	Ahirete veya dünyaya ait bir dileğin gerçekleşmesi isteği ile Allah rızası için kılınan namazdır. Peygamber Efendimiz (sas) şöyle buyurmuştur: "Kişi, ihtiyacı olan bir şeyi Allah'tan veya bir insandan isteyeceği zaman önce güzelce abdest alsın, sonra iki rekât namaz kılsın. Sonra Allah'ı anıp Resûlullah'a salavat getirsin ve şöyle desin: "'Halîm ve Kerîm olan Allah'tan başka ilah yoktur! Azîm olan arşın Rabbini her türlü noksanlıklardan tenzih ederim! Hamd, alemlerin Rabbi olan Allah'adır! Senden rahmetinin sebeplerini, mağfiretini celb edecek şeyleri, iyiliğin her türlüsünü, her tülü günahtan selameti isterim! Ey merhametlilerin en merhametlisi! Bağışlamadığın bir günahı, ferahlatmadığın bir sıkıntıyı, razı olup da karşılamadığın bir ihtiyacı bırakma!'"[85]

81 Tirmizi, Vitr, 15.

82 Tirmizî, Salât, 204.

83 Buhârî, Salât, 60.

84 Müslim, Tahâre, 3.

85 Tirmizî, Vitir, 17.

İstihâre Namazı	Önemli bir karar verme aşamasında iken kılınan namazdır. Peygamber Efendimiz (sas) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz bir işe niyetlendiği zaman, iki rekât nafile namaz kıl¬sın, sonra şöyle dua etsin: Allah'ım, bilgin dahilinde Sen'den hayırlı olanı talep eder, kudretinle beni güçlendirmeni diler, son derece büyük ikram ve ihsanını isterim. Sen'in her şeye gücün yeter; benim ise yetmez. Sen her şeyi bilirsin, ben ise bilmem. Sen gizli olan varsa hepsini en ince detayına kadar bilensin! Allah'ım, niyetlendiğim bu iş senin ilminde, dinim, hayatım ve ahiretim -yahut dünya ve ahiretim- açısından hayırlı ise bunu bana nasip et ve kolaylaştır. Sonra kolaylaştırdığın bu işte bana bereketler ihsan eyle! Eğer niyetlendiğim bu iş senin ilminde, dinim, hayatım ve ahiretim -yahut dünya ve ahiretim- açısından hayırlı değilse onu benden, beni de ondan uzaklaştır ve hayır nerede ise, onu bana nasip et, sonra da beni bu hayırdan hoşnut kıl."[86]
Tövbe Namazı	Yapılan tövbenin kabulü için kılınan iki rekâtlık namazdır. Peygamber Efendimiz (sas) şöyle buyurmuştur: "Her kim bir günah işler sonra kalkıp temizlenir (güzelce abdest alır), namaz kılar ve Allah'tan bağışlanmasını isterse Allah onu mutlaka affeder."[87]
Tesbih Namazı	Peygamberimiz amcası Abbas'a şu nasihatte bulunmuştur: "Ey Abbas! Amcacığım! Sana bir iyilik yapayım mı? Sana bir bağışta bulunayım mı? Sana bir hediye vereyim mi? Sana, söylediğimi yaptığın takdirde Cenâb-ı Hakk'ın senin evvel-âhir, eski-yeni, hatâen-kasten, küçük-büyük, gizli-açık günahlarını bağışlayacağı on hasleti haber vereyim mi? Dört rekât namaz kılar ve her rekâtta Fâtiha ile bir sure okursun; ilk rekâtta kıraati bitirince, ayakta iken on beş defa 'Sübhânellâh ve'l-hamdu lillâh ve lâ ilâhe illallâhu vellâhu ekber' dersin. Sonra rükûa gidersin ve rükûda da aynı şeyi on defa tekrar edersin. Sonra rükûdan başını kaldırır ve aynı sözleri yine on defa tekrar edersin. Sonra secdeye gidersin ve secdede de aynı sözleri on defa söylersin. Sonra secdeden başını kaldırır ve yine on defa aynı cümleyi tekrar edersin. Sonra tekrar secdeye gider ve yine on defa aynı cümleyi söylersin. Sonra başını kaldırır ve yine on defa aynı sözleri tekrar edersin. Böylece bu sözler, bir rekâtta toplam yetmiş beş defa söylenmiş olur. Bunların aynısını dört rekâtta da yaparsın. Eğer gücün yeterse, günde bir defa bu namazı kıl! Yapamazsan haftada bir, onu da yapamazsan ayda bir, onu da yapamazsan yılda bir, onu da yapamazsan ömründe bir defa olsun kıl!"[88]
Hüsuf ve Küsuf Namazı	Peygamber Efendimiz (sas) şöyle buyurmuştur: "Ey insanlar! Güneş ve ay, ancak Aziz ve Celil olan Allah'ın ayetlerinden iki ayettir. Onlar, insanlardan hiçbir kimsenin ölümünden dolayı tutulmazlar. Siz böyle bir şey gördüğünüzde, tutulma bitinceye kadar namaz kılınız."[89]

86 Buhârî, Teheccüd, 25.

87 Müslim, Tahâret, 13, Ebû Dâvûd, Vitr, 26.

88 Ebû Dâvûd, Tatavvu', 14.

89 Ebû Dâvûd, Salâtu'l-İstiskâ, 4.

Görüldüğü gibi Sevgili Peygamberimiz farz namazların haricinde kerahat vakitleri dışında her vesile ile namaz kılardı. Bu namazlar bazen Allah'a şükür, bazen dua, bazen ise sığınma ihtiyacıyla kılınan namazlardır. Nafile namazlar kulun Rabbiyle bağını güçlendirir, hayatın zorluklarına karşı insana müthiş bir güç sağlar.

Sevgili Peygamberimiz (sas) şöyle buyurmuştur:
"...Kulum bana, kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevimli bir şeyle yaklaşamaz. Kulum bana nafile ibadetlerle de yaklaşmaya devam eder. Nihayet ben onu severim. Ben kulumu sevince de onun duyan kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum. Benden bir şey isterse veririm. Bana sığınmak isteyince de muhakkak onu korurum. Ben yapacağım bir şeyde, mümin kulumun ruhunu almadaki tereddüdüm kadar hiç tereddüte düşmedim: O ölümü sevmez, ben de onun sevmediği şeyi sevmem."[90]

4. Çoklukta Birlik: Cemaatle Namaz

Namaz, bir mümini yalnızca yaratıcısı olan Allah'a bağlamakla kalmaz, aynı zamanda onu diğer mümin kardeşlerine de bağlar. Dinimiz, beş vakit namazın camilerde cemaatle kılmasını ve insanların kendi evlerinde nafile ibadetler yapmasını teşvik etmiştir. Böylelikle camilerde sürekli bir biçimde cemaatle kılınan namaz müminlerin kardeşliğini perçinleyecek, onların birlik ve beraberliğini kuvvetlendirecektir. Camiler, yeryüzünde Allah'a, kulluk amacıyla yönelmek üzere inşa edilmiş ilk mabet olan Kâbe'nin şubeleridir. Namazlarını cami ve mescitlerde kılmak üzere bir araya gelmiş olan müminler, sanki Kâbe'de dünyanın çok farklı yerlerinden bir araya gelmiş, ırkları, renkleri, dilleri ayrı ama imanları, hedefleri aynı müminleri temsil ederler.

Cami ve mescitlerde saflar hâlinde namaz kılarken hiç kimseye ayrılmış özel bir mekân yoktur. Camiye kim erken giderse önde bulunma hakkını elde etmiş olur. Böylelikle her namaz vaktinde zengin ve fakir, yaşlı ve genç, âmir ve memur, şehirli ve köylü yan yana, omuz omuza bir arada bulunmuş olur. Bu topluluk içinde kimse kimseye üstünlük taslamaz, kimse

90 Buhârî, Rikâk, 38.

kendisini diğerlerinden ayrıcalıklı görmez. Camiler yalnızca erkek müminlerin namaz kıldığı mekânlar değildir. Allah Resûlü kadınların da camilere gelmesini istemiştir.

Peygamberimiz, namaz vakitlerinde camiye gelmeyen sahabîleri sorar, niçin gelmediklerini öğrenmeye çalışır, hastalık vb. bir sıkıntısı varsa onları ziyaret ederdi. Aynı şey bugün için de bizlere örnektir. Bizler de camide kıldığımız namazlar vesilesiyle birbirimizle görüşür, bir sıkıntısı olan mümin kardeşimiz varsa onların sıkıntılarını gidermeye çalışırız. Böylece Müslüman bir toplumda hiç kimse kendi haline terk edilmez.

Cemaatle kılınan namazlar kardeşlik duygusunu pekiştirmenin yanı sıra birlikte hareket etme bilinci de kazandırır. Tüm toplumu ilgilendiren meselelerde ortak hareket etmek çok önemlidir. Bir imamın önderliğinde kılınan namazda her mümin, kendi bulunduğu saf düzenine riayet ederek, diğer yandan da imamın komutlarına uyarak namazını kılar.

Cemaatle namaza dair bazı bilgiler:

Cemaatle namaz kılmak tek başına namaz kılmaktan yirmi yedi derece fazla sevaptır. Bu sebeple cemaatle namaz kılınıyorken o cemaate uymayıp bireysel namaz kılmak mekruh sayılmıştır. Dolayısıyla bir kimse cemaate ulaştığı andan itibaren tekbir getirip namaza dahil olmalıdır. Cemaatle namaz kılmak aynı imama uymak şeklinde gerçekleşir. Bu durumda 3 hal söz konusu olur: Müdrik, Lahik, Mesbûk

Müdrik: İdrak etmiş, yetişmiş ve kavuşmuş gibi anlamlara gelir. Namazı tamamen imamla birlikte kılan kimseye verilen isimdir. İmama en geç birinci rekâtın rükûunda yetişen kimse o rekâta yetişmiş sayılır ve müdrik adını alır.

Lahik: İmamla birlikte namaza başlamasına rağmen namaz esnasında başına gelen bir durum sebebiyle namaza ara vermek zorunda kalan ve bu sebeple namazın bir kısmını imamla birlikte kılamayan kimseye lâhik denir. Uyku veya abdestinin bozulması gibi sebeplerle kişi namazına ara verir, abdestini alarak konuşmadan başka işlerle meşgul olmadan tekrar cemaate uyar. Hızlıca kaçırdığı rükünleri yapar ve imama yetişir. Şayet yetişemeyeceğini anlarsa doğrudan imamın kaldığı yerden devam edip kaçırdığı rükünleri imam namazdan çıktıktan sonra kılar, selam verir.

Mesbûk: İmama birinci rekâtın rükûundan sonra ikinci, üçüncü veya dördüncü rekatlarda uyan uyan kimseye mesbûk denir. Son rekâtın rükûundan sonra imama uyan kimse bütün rekatları kaçırmış olur. İmam selam verip namazı bitirince bu kimse selam vermez, tek başına dua ve kıraati yaparak namazı tamamlar.

İmama uyma konusunun ayrıntılarını ilmihal kitabından öğrenebilirsin.

5. Şart ve Rükünleriyle Namazı Anlamak

Namazın geçerli olması, namaza başlamadan önce "şart" adı verilen bazı fiiller ile namaza başladıktan sonra "rükün" denilen bazı fiilleri yerine getirmeye bağlıdır.

NAMAZIN FARZLARI:

Dışındaki Farzları

- Hadesten taharet: Abdest almak
- Necasatten taharet: Namaz kılanın, vücudu elbisesi ve kılacağı yerin temiz olması
- Setr-i avret: Namaz kılarken haram olan yerleri örtmek
- İstikbal-i kıble: Namaz kılmak için kıbleye dönmek
- Vakit: Namazı vaktinde kılma
- Niyet: Namaza dururken kalp ile niyet edip dil ile söylemek

İçindeki Farzları

- İftitah tekbiri: Namaza başlarken "Allahu ekber" demek
- Kıyam: Namazda ayakta durmak
- Kıraat: Namazda Kur'an-ı Kerim'den sure veya ayet okumak
- Ruku: Ayakta okuma bittikten sonra eğilip elleri dizlere koymak
- Secde: Rükûdan sonra yere kapanmak
- Kade-i ahire: Son rekâtta tahiyyat okuyacak kadar oturmak

NAMAZIN ŞARTLARI (DIŞINDAKİ FARZLAR)

Hadesten taharet:

Hades, namaz kılmaya engel olan bir tür manevi kirlilik halini ifade eder. Bu kirliliği gidermek için yapılan temizliğe ise "hadesten taharet" adı verilir. Hades adı verilen manevi kirlilik abdest almakla ortadan kalkar. Belirli durumlarda abdest yeterli olmayıp boy abdesti (gusül) almak gerekmektedir.

Namaz için böyle bir ön temizliğin şart olması, mümine, Allah'ın huzuruna çıkacağı zaman günahlarına tövbe etmek ve kalbini kötü duygulardan arındırmak gerektiğini de hatırlatır. Böylece abdestle dış organlarını temizleyen mümin, tövbe etmek yoluyla da günahlarından arınır.

Necasetten taharet:

Necaset, dinen pis sayılan ve kişinin namaz kılmasına engel olan durumlardır. Dışkı, idrar, kan, kusmuk, meni, idrar vb. şeyler dinen pis sayılır. Bir kimse namaz kılmak istiyorsa bedenini, elbisesini ve namaz kılacağı mekânı bu tür pisliklerden uzak bulundurmak zorundadır.

Necasetten taharet, Müslümanlara namaz dışındaki normal hayatlarında da temizliğe önem vermeleri gerektiğini hatırlatır. Çünkü Rabbimiz *"...Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri sever, çok temizlenenleri sever."*[91] buyurur.

Setr-i avret:

Avret, vücutta dinen örtülmesi gereken ve başkasının görmesi haram olan yerleri ifade eder. Setr-i avret ise bu bölümlerin örtülmesidir. Kadınlar için setr-i avret el, yüz ve ayak harici bütün vücudun örtülmesidir. Erkekler için örtünmesi farz olan yerler göbeğin altından diz kapağına kadardır. Hanefi mezhebine göre diz kapağı buna dahildir.Rabbimiz, her namaz kılacağımızda kendisinin huzuruna güzelce giyinerek çıkmamızı ister.[92] Bilinçli bir mümin, avret yerlerini yalnızca namazda Rabbine karşı değil, namaz dışında da gösterilmesi yasak olan kimselere karşı örter. Nitekim erkek ve kadın bütün müminlere gözlerini harama kapatmaları ve dinen örtünmesi gereken yerlerini göstermemeleri emredilmiştir.[93]

İstikbal-i kıble:

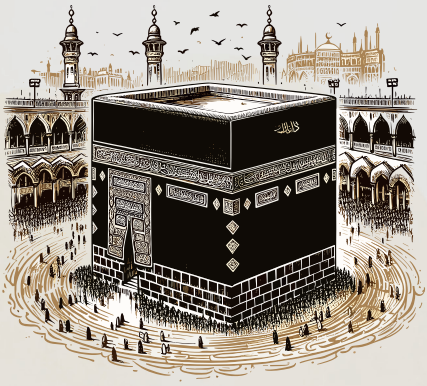

Namaz kılarken Kâbe'ye yönelmemiz emredilmiştir.[94] Kâbe müminlerin kıblesi, yeryüzünde Allah'a kulluğun sembolü olarak inşa edilmiş ilk mabettir.[95] Namaz vakti geldiğinde herkes bulunduğu bölge ve konuma göre kıble istikametine dönmekle yükümlüdür. Böylelikle dünyanın neresinde bulunursa bulunsun her mümin namaz kılacağı zaman aynı yöne döner. Hiç kimse namazı kendi tercihine göre ve dilediği yöne dönerek kılamaz. Ayrıca bu yönelişin hikmetlerinden biri de her durumda aynı kıbleye yönelen müminlerin, hangi konum ve şartlarda olurlarsa olsunlar aynı ilahi amaca yönelmeleridir.

DÜŞÜNELİM... TARTIŞALIM...

Bütün dünyada her çeşit dil ve milletten insanın Kâbe'ye dönüp namaz kılması senin için ne ifade ediyor?

91 Bakara, 2/222.

92 A'râf, 7/31.

93 Nûr, 24/30-31.

94 Bakara, 2/144, 149, 150.

95 Âl-i İmrân, 3/96.

Vakit:

Namaz belirli vakitlerde müminlere farz kılınmıştır. Vakit girmeden söz konusu namaz kılınamayacağı gibi -geçerli bir mazeret söz konusu değilken- namaz, vaktinden sonraya kazaya bırakılamaz.

Namaz terbiyesiyle yetişen bir mümin zaman bilincine de sahiptir. O, vaktini bilinçli kullanması gerektiğini bilir. Zamanın geçmesi bizim elimizde değildir; fakat zamanı verimli kullanmak bizim elimizdedir. Bu sebeple bir işi vaktinden önce veya sonra yapmak telafisi zor durumlara sebebiyet verebilir.

Niyet:

Niyet, kıldığımız namazın hangi günün hangi namazı olduğunu ve niçin bu namazı kıldığımızın bilincine sahip olmak demektir. Mesela öğle ezanı okunduğunda eğer o günün öğle namazının sünnetini kılmak istiyorsak, içimizden bu namazı Allah rızası için kılmaya karar veririz. Bunu dilimizle söylemek, kalbimizdeki niyetin dile dökülmesidir.

Niyet şartı mümine her işini yalnızca Allah rızası için yapma bilincini öğretir. Mümin, Allah'ın emir ve yasaklarına uyarken bunu; gösteriş yapmak veya başka insanların beğenisini kazanmak için değil yalnızca Allah'ın hoşnutluğunu elde etmek için yapmalıdır.

NAMAZIN RÜKÜNLERİ (İÇİNDEKİ FARZLAR)

İftitah (başlama) tekbiri:

Namaz, "Allahuekber" sözü ile başlar. Bu söz söylenirken erkekler, ellerini kulak hizasına, kadınlar ise göğüs hizasına kaldırır. Bu söz ile mümin, hayatında âlemlerin Rabbi olan Allah'tan daha değerli, daha üstün, daha öncelikli hiçbir şey olmadığını ifade eder. O, hayatının merkezine Allah inancını yerleştirmiştir. Hiçbir varlığı Allah gibi veya Allah'tan daha fazla sevmez. Hiçbir varlığa Allah'tan daha fazla değer vermez. Hiçbir varlık karşısında Allah'ın karşısında boyun büktüğü gibi eğilmez. Elleri kaldırılması ise bir anlamda namaz kılarken Allah dışında her şeyi geride bırakmamız gerektiğini simgeler. Allah'ın huzuruna çıktığımız esnada aklımızda dünyevî kaygı ve düşüncelerin olması doğru değildir.

Kıyam:

Kıyam, namaz kılarken ayakta durmak demektir. Ayakta dururken ellerimizi bağlarız. Bu, Rabbimizin emrine amade olduğumuzu, O'na kulluk ve dinine hizmet yolunda her an hazır beklediğimizi simgeler. Diğer taraftan kıyam, "kıyamet" gününde insanların, Rablerinin huzurunda hesap vermek üzere ayakta durmasını da simgeler. Kıyamda dururken okuduğumuz Fatiha suresinde geçen "Mâliki yevmiddîn (Allah, hesap gününün sahibidir)" ayeti bizlere ahiret hesabını hatırlatır.

Kıraat:

Kıraat, namazda Kur'an'dan bir miktar okumak demektir. Hanefîlerde tercih edilen görüşe göre bu miktar, en az üç kısa ayet veya bu uzunlukta bir sure olmalıdır. Hanefî mezhebine göre namazda Fâtiha suresini okumak vaciptir. Ayrıca farz namazların ilk iki rekâtında ve sünnet namazların bütün rekâtlarında Fâtiha'dan sonra Kur'an'dan ayetler okunması da vaciptir. Bu okunacak miktarın en az, üç kısa ayet veya bu uzunlukta bir sure olması gerekmektedir. Bu vacibin unutularak terk edilmesi durumunda sehiv secdesi yapmak gerekir. Kasten terk edilmesi hâlinde namazın iadesi vaciptir. Şâfiîlere göre ise kıraat farzının yerine gelmiş olabilmesi için asgari olarak namazda Fâtiha'nın okunması gerekir. Buna ilaveten bir sure veya birkaç ayet daha okumak ise sünnettir.

Rükû:

Rükû eğilmek demektir. Namaz kılan mümin, Rabbinin karşısında saygı ve tevazuunu göstermek üzere eğilir. Yüce Yaratan karşısında eğilen bu baş, başka herhangi bir varlık karşısında eğilmez. İstiklal Marşı şairimiz Mehmet Âkif, "o rükû olmasa, dünyada eğilmez başlar" dizesiyle bunu dile getirmektedir.

Namazda iken Rabbine boyun eğen mümin, namaz dışında da O'nun bütün emir ve yasaklarına itaat etmesi gerektiğini bilir ve buna göre hareket eder. Namaz esnasında zahiren Rabbine boyun eğip de namaz dışında O'nun isteklerini dikkate almamak ve O'na isyan etmek büyük bir çelişkidir.

Secde:

Secde, namazda alın, burun, el ayaları, dizler ve ayak parmakları zemine değecek şekilde yere kapanmayı ifade eder. Her secde kulu Allah'a daha çok yaklaştırır. Zira insan, tevazuda zirveyi temsil eden secde ile en değerli uzvu olan başını, Yüceler Yücesi olan Rabbi karşısında en düşük konuma getirir. Nitekim Allah Resûlü bu hususu şu şekilde dile getirmiştir: *"Kulun Rabbine en yakın olduğu an secde anıdır..."*[96]

Aslında secde yapan mümin, kâinattaki bütün varlıkların hep birlikte icra ettiği bir fiile gönüllü olarak katılmış olur; çünkü bütün kâinat her bir anda Rabbine secde hâlindedir. Bu gerçek Kur'an'da şöyle haber verilir: *"Görmez misin ki, göklerde olanlar ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu Allah'a secde ediyor..."*[97]

Namaz konusunda daha detaylı bilgiler için buraya bakabilirsiniz.

96 Müslim, Salât, 215.

97 Hac, 22/18.

6. Günün, Haftanın ve Yılın Huşu Durakları

İnsanlar zaman dilimlerini bazı pratik amaçlardan hareketle çeşitli birimlere bölmüşlerdir. Söz gelimi bir yılı aylara, ayları haftalara, haftaları günlere ve günleri de saatlere bölmüşlerdir. İnsana zamanı bu şekilde taksim ederek yönetme kabiliyetini bahşeden Allah'tır. Nitekim O, *"Biz, geceyi ve gündüzü birer ayet (delil) olarak yarattık. Nitekim, Rabbinizin nimetlerini araştırmanız, ayrıca, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için gecenin karanlığını silip (yerine, eşyayı) aydınlatan gündüzün aydınlığını getirdik. İşte biz, her şeyi açık açık anlattık."*[98] buyurarak yılların sayısını ve hesabı bilmemizin önemli olduğuna vurgu yapmıştır. Bir başka ayette Rabbimiz, gökyüzündeki ayın niçin sürekli şekil değiştirdiği ve hilale dönüştüğünü soranlara şöyle cevap vermiştir: *"Sana, hilal şeklinde yeni doğan ayları sorarlar. De ki: Onlar, insanlar ve özellikle hac için vakit ölçüleridir..."*[99] Yine bir ayette belirtildiğine göre ayların sayısı dünyanın yaratılışından itibaren on iki olarak belirlenmiştir.[100]

Rabbimiz sonsuz bilgisiyle bu ibadetleri insanların hayatını en güzel düzenleyecek, onları programlayacak zamanlara yerleştirmiştir. Namazları, belirlenen vakitlerde kılmak, sonraki namaz vaktine kadar geçirilen zaman diliminde ihtiyaç duyulan huşû, huzur ve manevi güce vesile olur. Adeta her bir namaz ile şarj olan ruhumuz, bir sonraki namaza kadar bizleri idare eder. Haftada bir defa kıldığımız ve ibadet hayatımızı güçlendiren cuma namazı, bizleri bir sonraki cuma gününe kadar günahlara düşmekten alıkoyan manevi bir koruma sağlamaktadır.

Nasıl ki bir hastanın iyileşmesi, her şeyden önce doktorun verdiği ilaçları zamanında ve belirtilen ölçülerde kullanmaya bağlı ise aynı şekilde manevi hastalıklarımızın iyileşmesi de Rabbimizin bize emretmiş olduğu ve yapmamızı teşvik ettiği ibadetleri aksatmadan, vakitlerine riayet ederek yerine getirmemize bağlıdır. Böyle yaptığımız taktirde çoğu insanın şikâyetçi olduğu "hayata yetişememek", "sürekli işlerini ertelemek", "plansız ve programsız yaşamak", "zamanın bereketsiz geçmesi" gibi durumlardan kurtulmuş olacağız.

CUMA NAMAZI

Cuma namazı Müslüman, akıllı, ergen olup yolcu olmayan ve camiye gidecek bir engeli (hastalık vb.) olmayan erkeklere farz olan ve yalnızca cemaatle kılınan bir namazdır. Sevgili Peygamberimiz (sas), *"Güneşin doğduğu en hayırlı gün cumadır."*[101] buyurmuştur; bu sebeple cuma günü Müslümanlar için mübarek bir gün olarak kabul edilmiştir. İslam'da haftalık toplu ibadet günü olarak cuma seçilmiş, bugünün bir bayram olduğu birçok rivayette açıkça belirtilmiştir.[102]

98 İsrâ, 16/12.

99 Bakara, 2/189.

100 Tevbe, 9/36.

101 Müslim, Cum'a, 17.

102 Beyhakî, III, 450.

Cuma namazı hanımlara farz değildir; fakat vakti ve şartları uygun olan hanımların cuma namazını kılmaları daha iyidir.

Müslümanlar cuma gününe özel önem verirler. Peygamberimizin tavsiyelerine uygun olarak gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra (yıkanıp temizlenmek, tırnaklarını kesmek, cuma namazına giderken güzel kokular sürünmek ve temiz elbiseler giyinmek) cuma namazına hazırlanmış olurlar.

Sevgili Peygamberimiz (sas) şöyle buyurmuştur:
"Kim guslettikten sonra cuma namazına gelir, Allah'ın kendisi için takdir ettiği kadar namaz kılar, sonra imam hutbesini bitirinceye kadar onu sessizce dinler, sonra onunla birlikte namaz kılarsa ona, o cuma ile bir sonraki cuma arası ile üç gün fazlası ile birlikte (günahları) mağfiret olunur."[103]

Cuma Namazının Kılınışı

Cuma namazı önce dört rekât sünnet, sonra iki rekât farz, daha sonra da dört rekât sünnet olmak üzere toplam on rekâttır.[104]

Cuma namazının kılınışı ise şöyledir:

Önce öğle namazının ilk sünneti gibi dört rekâtlık cuma namazının ilk sünneti kılınır.

Ardından cami içinde ezan okunur.

İmam minbere çıkarak hutbe okur. Hutbe okunurken kimse ile sesle/işaretle konuşulmaz, sessizce dinlenir/izlenir.

Hutbeden sonra kamet getirilir ve cuma namazının iki rekâtlık farzı cemaatle kılınır.

103 Müslim, Cum'a, 26.

104 Cuma namazı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. İlmihal, İlmi Heyet, TDV yy., Ankara 2001, 1/287-304.

Farz kılınırken cemaat Sübhaneke duasını içinden okur. Euzü besmele çeker. Bundan sonra cemaat bir şey okumadan imamı dinler. İmam kıraati sesli yapar.

Farzdan sonra yine öğle namazının ilk sünneti gibi dört rekât cuma namazının son sünneti kılınır.

Cuma namazı vaktin namazıdır ve kadın olsun erkek olsun bu namazı kılan bir kimse tekrar öğle namazı kılmaz.

BAYRAM NAMAZI

Bayram namazları yılda iki defa, Ramazan Bayramı'nda ve Kurban Bayramı'nda kılınır. Bayram namazı cemaatle kılınan vacip bir namazdır ve iki rekâttır.

Cuma namazı kimlere farz ise bayram namazı da onlara vaciptir. Hutbe hariç olmak üzere cuma namazının geçerlilik şartları bayram namazının da geçerlilik şartlarıdır. Bayram namazında hutbe sünnettir ve namazdan sonra okunur.

Bayram namazı iki rekât olup kıyamda imamın getirdiği üçer tekbirle diğer namazlardan ayrılır. İlk rekâtta subhaneke duasından sonra ikinci rekâtta zammı sureden sonra üç kez tekbir alınır. Diğer sünnet namazlar gibi bayram namazı tamamlanır.

Kurban Bayramı gelmeden evvel arefe günü sabah namazından başlayıp en son bayramın dördüncü günü ikindi namazında toplam 23 vakitte okunan tekbire **teşrik tekbiri** denir.

اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ لا الٰهَ اِلاَّ اللّٰه وَاللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ وَلِلّٰهِ الْحَمْدُ

"Allahu ekber Allahu ekber. Lâ ilâhe İllâllahu vallahu ekber. Allahu ekber ve lillâhi'l-hamd." şeklinde getirilir.

Anlamı: "Allah her şeyden yücedir, Allah her şeyden yücedir. Allah'tan başka ilâh yoktur, Allah her şeyden yücedir. Allah her şeyden yücedir, hamd sadece O'na mahsustur."

TERAVİH NAMAZI

Sevgili Peygamberimiz (sas) şöyle buyurmuştur:
"Kim Ramazan namazını (teravih) inanarak ve sevabını Allah'tan bekleyerek kılarsa onun geçmiş günahları bağışlanır."[105]

Teravih namazı Ramazan ayında yatsı namazından sonra kılınan bir namazdır. Teravih namazı en az sekiz, en fazla yirmi rekât olarak kılınır. Dört rekâtta veya her iki rekâtta bir selam verilerek kılınabilir. Teravih namazını kadın erkek, yerleşik yolcu, herkes kılabilir.

Teravih namazının vakti, yatsı namazının vaktinde başlayıp sabah namazının vaktine kadar devam eder.

CENAZE NAMAZI

Her canlı ölümü tadacaktır ve bakî olan Allah'tır. Doğum gibi ölüm de Allah'ın değişmez kanunu ve doğal bir olaydır. Ölüm İslam inancı açısından bir son değil, yeni bir hayatın başlangıcıdır, bir başka boyutta yaşamaktır. İnsanın bir gün mutlaka yaşayacağı bu hayata hazırlanması gerekir. Allah ve Resûlü (sas) bu hazırlığı nasıl yapacağımızı bize öğretmiştir. Bize düşen Allah'ın ve Resûlü'nün emirlerine uymak ve ölümle birlikte başlayacağımız bu hayata hazırlık yapmaktır.

İnsanın ölüsü de saygıya layıktır. Bu saygı gereği insanın ölümünden sonra geride kalan yakınları ve Müslümanlar ölen kimseye bazı görevleri yapmakla yükümlü tutulmuştur. Bu görevler bu dünya açısından ölmüş olan fakat gerçek yurduna henüz doğmuş kimseyi bu dünyadan uğurlamaya ve gerçek yurduna hazırlamaya yöneliktir.

Ölen kimseye karşı Müslümanların yapmakla yükümlü tutulduğu cenazenin yıkanması, kefenlenmesi, onun için namaz kılınması ve kabre konularak gömülmesi farz-ı kifayedir. Bu şu demektir: Bu görevleri Müslümanların bir kısmının yapması durumunda tüm Müslümanlardan mesuliyet düşer. Hiç kimsenin yapmaması halinde Müslümanların tamamı vebale ve günaha girmiş olur.

Cenaze namazı vakit namazlarından farklı kılınan ölen kimseye dua anlamı taşıyan bir namazdır. Bu namazda iftitah tekbirinden başka üç tekbir bulunur. Cenaze namazı kılmaya niyet edilir. İlk tekbirde subhaneke, ikinci tekbirde Allahümme salli ve bârik, üçüncü tekbirde cenaze namazı duası okunur. Bu duayı bilmeyenler Rabbena dualarını okuyabilir.

HASTA OLAN KİMSENİN NAMAZI

Dinimizde sorumluluklar kulun gücüne göre belirlenmiştir ve gücü aşan durumlar için kolaylaştırma esası getirilmiştir. Hastalık da bu kolaylaştırma sebepleri arasında yer almaktadır. Hz. Peygamber (sas), *"Namazı ayakta kıl, güç yetiremezsen oturarak kıl, buna da güç yetiremezsen yan üzere yaslanarak kıl."*[106] buyurmuştur.

105 Buhârî, Salatü't-terâvîh, 1.

106 Buhârî, Taksîru's-salât, 19.

Namazın rükünlerini yapamayacak olan hasta biri nasıl namaz kılabileceği konusunda müftülüklerden detaylı bilgi alabilir.

YOLCU OLAN KİMSENİN NAMAZI

Bulunduğu yerleşim yerinden en az 90 km. uzağa giden ve gittiği yerde on beş günden daha az kalan kişiler dinimizde yolcu sayılır. Bu kişilere seferî adı verilir. Gidişi, dönüşü ve kaldığı süre boyunca yolculuk hükümlerinden yararlanır. Bu hükümler şöyledir:

- Yolcu olan kişi dört rekâtlı farz namazları iki rekât kılar.
- Sabah namazının iki rekât farzı ile akşamın üç rekât farzı ve üç rekâtlı vitir namazının tam olarak kılınması gerekir.
- Yolculukta vakit müsait ise sünnetler kısaltma yapılmadan kılınır.
- Seferi olan kimse, seferi olmayan bir imama uyarsa, namazı onunla beraber dört rekât kılar.
- Bir kişi seferi olduğu müddet içinde kılmadığı namazları, yolculuk tamamlanıp evine döndükten sonra iki rekât olarak kaza eder.
- Seferi olan kişinin yolculuk esnasında cuma ve bayram namazlarını kılması gerekmez. Fakat kılarsa namazı sahih olur.

SECDELER

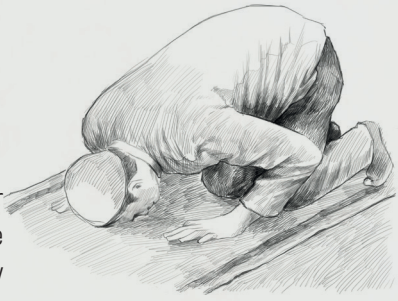

Sehiv secdesi

Sehiv secdesi yanılma, unutma ve dalgınlık gibi durumlar yüzünden namazın vaciplerinden birini terk veya geciktirme durumunda namazın sonunda yapılan secdelere denir. Sehiv secdesi sayesinde namazda meydana gelen kusur ıslah edilmiş, eksiklik telafi edilmiş olur. Sehiv secdesi insani bir durum olan yanılma, unutma gibi durumlarda insanda oluşan vesveseye engel olur, namazın farzlarını kıldıktan sonra geri kalan hatalarımızı telafi etme anlamı taşır ve namazı yeniden kılma külfetinden insanı korur.

Sehiv secdesi tahiyyat duası okunduktan sonra iki yana ya da sadece sağ tarafa selam verip tekrar iki kez secde yapılmasıyla gerçekleşir. Bu kez tahiyyat, salli-barik, Rabbena duaları okunup yine selam verilir ve namaz bitirilir.

Tilavet secdesi

Kur'an-ı Kerim'in on dört suresinde secde ayeti vardır. Bu surelerde geçen secde ayetlerinden birini okuyana veya dinleyene tilavet secdesi yapmak vaciptir.

Tilavet secdesi şu şekilde yapılır:

- "Niyet ettim Allah rızası için tilavet secdesi yapmaya" diyerek niyet edilir.
- Eller kaldırılmadan "Allahu Ekber" diyerek doğrudan secdeye gidilir.
- Secdede üç kere "Sübhane Rabbiye'l-a'lâ" denir.
- "Allahu Ekber" diyerek ayağa kalkılır.
- Ayakta "Semi'nâ ve eta'nâ gufrâneke Rabbenâ ve ileyke'l-masîr" denir.

Böylece tilavet secdesi tamamlanmış olur.

Şükür secdesi

Şükür secdesi bir nimetin kazanılmasından veya bir felaket ve musibetin atlatılmasından dolayı kıbleye dönerek tekbir alıp secdeye varmak secdede iken Allah'a hamd ve şükür ettikten sonra yine tekbir alarak ayağa kalkmaktır. Şükür secdesi hem sevgili Peygamberimizin hem de ashabın ileri gelenlerinin bizzat yaptığı bir secdedir.

Aşırı sevinç durumunda secdeye kapanmak bu nimetin asıl sahibine bir vefa göstergesidir. Sevincin sahibi nimetin sahibini unutmamış ve kibir duygusundan kendini korumuş olur.

Namaz ibadeti Hz. Peygamber'den önce de var mıydı?

Müslüman'dan namaz ibadeti ne zaman ve hangi hâllerde düşer?

Namaz kılmamanın mazereti olabilir mi?

"Asr-ı evvel" ve "asr-ı sâni" ne demektir?

Kıbleye doğru yönelmeden kılınan namaz geçerli olur mu?

Kıraatin bazı namazlarda açık bazılarında gizli olmasının sebebi nedir?

Kadınlar başları açık olarak namaz kılabilirler mi?

Namazda surelerin Türkçe tercümesi okunabilir mi?

Namazda Fâtiha'dan sonra okunacak ayet veya sureler için besmele çekilir mi?

Erkeklerin namazda başlarını örtmeleri gerekir mi?

Namazda huşû için nelere dikkat edilmelidir?

Kadınlar çıplak ayakla namaz kılabilirler mi?

Gülmek namazı bozar mı?

İş elbisesi ile namaz kılınabilir mi?

Namaz kılanın önünden geçilmesi namazı bozar mı?

Namaza ait olmayan bir hareketi, bir özre dayanmaksızın çokça yapmanın hükmü nedir?

Tuvalet ihtiyacı varken namaz kılmak caiz midir?

Bu ve bunun gibi merak ettiğin konular için buraya bakabilirsin:

Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakınmanız için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı.

(Bakara, 2/183)

ÜNİTE 4:

İRADE TERBİYESİ:

ORUÇ

İÇİNDEKİLER

1. Değerini Kur'an'dan Alan Ay: Ramazan 80
2. Orucun Anlattıkları 83
3. Oruçla Gelen Bereket ve Sevinç 87
4. Orucun Birey ve Toplum Hayatındaki İzdüşümleri 91
5. Oruç ile İlgili Hükümler 94

1. Değerini Kur'an'dan Alan Ay: Ramazan

Zamanı ve mekânı yaratan Allah, birtakım hikmetlere bağlı olarak bazı zaman ve mekânları diğerinden üstün kılmıştır. Kutsal kitabımızın Ramazan ayında ve Kadir gecesinde inmeye başladığı Kur'an'da şu ayetlerde belirtilir:

> **"Ramazan ayı, insanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur'an'ın indirildiği aydır..."[107]**
> **"Biz onu (Kur'an'ı) Kadir gecesinde indirdik."[108]**

Ramazan: Adı Kur'an'da geçen tek aydır.

"Ramazan" kelimesinin anlamı ile ilgili çeşitli görüşler bulunmaktadır:

- Ramazan kelimesi, güz mevsiminin başında yağıp yeryüzünü tozdan temizleyen yağmur anlamındaki "ramdâ" kelimesinden türemiştir. Bu yağmurun, yeryüzünü yıkayıp temizlemesi gibi ramazan ayı da iman edenleri günahlardan yıkayıp temizler.
- Ramazan kelimesi, güneşin şiddetinden taşların son derece kızması anlamındaki "ramada" kelimesinden türetilmiştir ve kızgın yerde yalın ayak yürümek sonucu yanmak demektir. Bu ayda Allah için oruç tutularak açlık ve susuzluk çekilir, orucun harareti ile günahlar manen yakılır.
- Ramazan kelimesi, Allah'ın isimlerinden biridir. Bu anlamda bu ay Allah'ın ayı demektir.[109]

107 Bakara, 2/185.

108 Kadir, 97/1.

109 Oruç İlmihali, DİB yy., Ankara 2013, s. 14-15.

Kur'an'ın indirildiği ay en değerli ay; indirilmeye başlandığı gece ise bin aydan daha değerli bir gecedir.[110] Rabbimiz bütün insanlığı karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için[111] ilahi mesajını Hz. Peygamber aracılığı ile insanlığa bildirmiştir. Bu kitap öyle değerli ve üstündür ki onun değeri kıyamete kadar azalmayacak, içindeki hakikatler asla eskimeyecektir.

Kur'an, yaşandığı hayata değer katan bir kitaptır. Allah katında değerli olmak, Kur'an'ı okumak, anlamaya çalışmak ve onunla amel etmekle mümkündür. **Zamana ve mekâna değer katan Kur'an'ı dikkate almadan yalnızca zamana ve mekâna odaklanmak, zarfın içindekini dikkate almaksızın sadece zarfa değer vermeye benzer.**

Ramazan ayı bir anlamda okula benzer. Bu okulda her mümin bir ay boyunca çeşitli derslerden eğitim görür. Ramazan'ın gündüzlerinde oruç tutmak, gecelerinde teravih namazı kılmak, maddi imkânları iyi olanların fakirlere fitre vermesi, Kur'an'ı mukabele yoluyla okumak veya hatmetmek, son on gecesinde Kadir gecesini aramak ve ihya etmeye çalışmak bu okulun en önemli dersleridir.

Oruca sahur ile başlamak suretiyle günün bereketini yakalamaya çalışırız. Allah Resûlü *"Sahur yapın; muhakkak ki sahurda bereket vardır."* buyurmuştur.[112] Sahur yapmak insanı bedenen oruca karşı dayanıklı hale getirir. Sahur vakti insan zihni daha berrak olur. Bu vakitte yalnızca sahur yemeği yemek değil aynı zamanda Kur'an okumak, nafile namaz kılmak ve Rabbimize dua ve niyazda bulunarak Ramazan gecelerini değerlendirmek bu ayı dolu dolu geçirmek için eşsiz bir fırsattır.

Oruç tutma, tan yerinin ağarmasından güneşin batış anına kadar insanın ibadet niyetiyle yeme, içme ve cinsel ilişkiden kendisini uzakta tutarak gerçekleşir. Buna "imsak" adı verilir. Halk arasında "imsak", orucun başlama anı için kullanılsa da gerçekte imsak, oruçlu olan kimsenin gün boyu yaptığı bu mübahlardan uzak durma davranışının adıdır. İmsak vakti dediğimiz zaman dilimi de aslında imsakın başlangıç vaktidir. İftar ise orucun bitiş vaktidir. Bir mazeret söz konusu olmadığı sürece oruçlu kimse orucunu açmakta acele etmelidir.

Ramazan ayında toplu halde yapılan iftarların ayrı bir değeri ve güzelliği vardır. Bu iftarlar bir yandan aile fertlerinin aile olma şuurunu daha da pekiştirirken diğer yandan akrabalar ve komşular arasındaki birlik ve beraberliği de güçlendirir. İftar sofralarında ezanın beklenmesi, birlikte dua edilerek yemeğe başlanması ve özellikle maddi durumu iyi olmayan kimselerin bu sofralara davet edilmesi son derece önemlidir. Allah Resûlü, insanları iftar sofralarında ağırlamanın ne kadar büyük bir önemi olduğunu şu sözü ile ortaya koymuştur:

110 Kadir, 97/3.

111 İbrâhîm, 14/1.

112 Buhârî, Savm, 20.

"Kim ki bir oruçluya iftar ettirirse o oruçlunun sevabı kadar sevap alır. Üstelik bu durumda oruçlunun sevabından da herhangi bir şey eksilmez."[113] Yine Allah Resûlü bir yerde yemeğe davet edildiğinde yemeğini bitirdikten sonra şöyle dua ederdi: "Oruçlular sizde iftar etsinler, yemeğinizi iyi kimseler yesinler, melekler sizin için rahmet ve istiğfar talebinde bulunsun."[114]

Her ibadette olduğu gibi oruçta da niyet ibadetin esasını ve ruhunu oluşturur. Bir insan niyet etmeksizin bütün gün aç kalsa onun bu açlığı oruç olarak kabul edilmez. Çünkü ibadet bilinci ile yapılmamıştır. **Şu hâlde açlığı ve susuzluğu ibadete çeviren şey mahrumiyet duygusu değil; bunun bilinçli bir şekilde Allah rızası için yapılmasıdır.**

Ramazan gecelerini süsleyen en önemli ibadet kuşkusuz ki teravih namazıdır. Teravih, kelime olarak "rahatlatmak, dinlendirmek" anlamına gelir. Bu namaz kılınırken selamlar arasında mola verilmesi ve salavat okunması bir gelenek hâline gelmiştir. Gün boyu oruçla ibadet eden bedenimiz, iftarı ettikten kısa bir süre sonra bu defa da teravih namazı ile ibadet hâline devam eder. Böylece Ramazan ayının gündüzü ve gecesi ibadetle geçirilmiş olur. Teravih namazlarını camilerde toplu hâlde kılmak, müminlerin birlik ve beraberliğini perçinler. Birlikte okunan salâvatlar ruhlarda derin hazlar bırakır. Özellikle çocuk yaşta aile büyükleri ve arkadaşlarla kılınan teravih namazları, bütün bir ömür boyunca kişinin hafızasından hiç çıkmayan tatlı bir anı olarak yer eder.

Peygamberimiz her Ramazan ayında Kur'an'ın o zamana kadar indirilmiş kısımlarını Cebrail'e okuyarak arz ederdi. Vefat edeceği yılın Ramazan ayında Kur'an'ı iki defa Cebrail'e arz etti.[115] Allah Resûlü'nün Kur'an'ı Cebrail'e okuyarak arz etmesi, sonraları "mukabele" adını verdiğimiz geleneğin Müslümanlar arasında yaygınlaşmasına vesile olmuştur.

Ramazan ayının en önemli özelliklerinden birisi de bu ayın sonundaki bayramdır. Her ne kadar bayram, Ramazan ayının bitişi ile birlikte Şevval ayında kutlansa da "Ramazan Bayramı" olarak anılır. Bu bayram, bir anlamda İslam'ın en önemli ibadetlerinden olan orucun bir ay boyunca tutulmuş olmasının şükrü gibidir. Ramazan Bayramı namazı için camiye gitmeden önce ihtiyaç sahiplerine fitre verilmesi, bugünün sevincinin toplumun bütün kesimlerine yayılmasına aracılık eder. Allah Resûlü, şöyle buyurmuştur: *"Böyle günlerde onların ihtiyaçlarını (fitre vermek suretiyle) giderin."*[116]

Böylece Ramazan çocuktan yetişkine, yaşlıdan gence, zenginden fakire toplumun tamamının el-ele gönül gönüle ibadeti, zorluk ve sevinci birlikte tattıkları ve yaşadıkları kutlu bir iklime dönüşür.

113 Tirmizî, Savm, 82.

114 Ebû Dâvûd, Et'ıme, 54.

115 Buhârî, Fezâilü'l-Kur'an, 7.

116 Sünen-i Dârekutnî, 3/89 (2133).

2. Orucun Anlattıkları

Oruç İbadetinin Anlam, Kapsam ve Önemi

Oruç kelimesi Farsça'dır. Arapça karşılığı ise "savm (sıyam)" şeklindedir. Bu kelime sözlükte "bir şeyden uzak durmak, bir şeye karşı kendini tutmak" anlamına gelir. Terim anlamıyla oruç, ibadet niyetiyle tan yerinin ağarmasından güneşin batışına kadar olan sürede yeme-içme ve cinsel ilişkiden uzak durmak demektir. İslam'ın beş şartından biri olan oruç, bedenle yerine getirilen ibadetlerdendir. Bedenî ibadetler ya namaz gibi birtakım fiillerin yapılması ile yerine getirilir ya da oruçta olduğu gibi birtakım fiillerin terk edilmesi ile yerine getirilir.

Tüm ibadetler gibi oruç ibadetinin de kuşkusuz en önemli amacı Rabbimize kulluğumuzu ortaya koymamızdır. Zira bu, bizim yaratılış amacımızdır. Bu ana amaç yanında orucun, Müslümanların fert ve toplumsal yaşantısında son derece önemli etkileri bulunmaktadır. Orucun hikmetleri arasında en önemlisi kuşkusuz orucun takvaya ulaştıran bir vasıta olmasıdır. Nitekim orucun farz kılındığını belirten ayette Rabbimiz şöyle buyurur:

> **"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakınmanız için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı."**[117]

Takva "Allah'ın emirlerini yerine getirme ve yasaklarından kaçınma hususunda gösterilen titizlik" anlamında bir kavramdır. Bir başka deyişle takva; **yapılması gerekenleri yapma, terk edilmesi gerekenleri terk etme bilincidir.**

117 Bakara, 2/183.

Oruç ile takva arasındaki ilişkiye göz atacak olursak; orucun olmazsa olmaz şartı imsaktır. Yani yeme içme ve cinselliğin yasak olmasıdır. Bunların temel özelliği ise insanın kendi hayatı ve soyunun devam etmesi için zorunlu olan şeyler olmasıdır. Oruçlu kişi bazı ihtiyaçlarını terk ederek Allah'a olan itaatini ispat etmektedir.

Oruç gün içine yayılan ve dışarıdan bakıldığında tespit edilmesi mümkün olmayan bir ibadettir. Söz gelimi oruçlu olan kişi açlık ve susuzluk hissettiği hâlde Allah'ın kendisini her an görüp gözetmekte olduğunun farkında olduğu için yalnız bile olsa elini yemek ve suya uzatamamaktadır. Oruç, kişide öyle bir bilinç hali oluşturmaktadır ki kişi "bu bana yasak" der ve Allah'ın yasağına karşı gelmekten uzak durur, kendisini frenler. İşte takva tam da budur.

Bir ay boyunca temel bazı ihtiyaçlarını terk etmeye alışan insana oruç aslında şu mesajı vermektedir:

"Ey insan! Sen, Rabbin istedi diye yeme-içmeyi, meşru ilişkiyi terk edebiliyorsun. Öyleyse gayr-i meşru ilişkileri ve haram gıdaları da terk edebilir; iradene sahip çıkabilirsin. En temel ihtiyacını bile terk edebiliyorsan pek çok şeye dayanabilirsin."

Bir ay boyunca helali terk etmeye alışmış insanın, bu bir aylık eğitime rağmen sonrasında harama yönelmesi orucun hikmetini yeterince kavramamış olduğunu gösterir. İşte tam da bu gibiler için Allah Resûlü şöyle buyuruyor:

"Nice oruç tutanlar vardır ki onların oruçtan yegâne payı aç ve susuz kalmaktır."[118]
"(Oruçlu iken) yalan söylemeyi ve yalan iş yapmayı bırakmayan kimse (bilsin ki) Allah'ın, onun yeme içmeyi terk etmesine ihtiyacı yoktur."[119]

Orucun bu temel hikmeti dışında insanın ruh ve bedeni üzerinde pek çok olumlu etkisi vardır. Aşağıdaki başlıklarda bu hususları da ele alacağız.

118 Ahmed b. Hanbel, Müsned, 14/445.

119 Buhârî, Savm, 8.

Orucun Ahlaka Etkisi

İbadetler, ahlakımıza olumlu etki eder. İbadetler bir yandan tevazu, sabır, şükür, kanaat, merhamet, vefa gibi erdemleri destekleyip geliştirirken diğer yandan nankörlük, kibir, bencillik gibi olumsuz özelliklerin azaltılmasına ve yok edilmesine yardımcı olur.

Oruç ahlakımıza nasıl etki eder?

Oruç sabrımızı arttırır.

Sabır ile orucun sözlük anlamı arasında tam bir uyum vardır. Çünkü her ikisi de "kendini tutmak" anlamına gelir. Orucun sabırla doğrudan ilişkili olduğunu gösteren en güzel delil, Allah Resûlü'nün Ramazan ayından söz ederken "sabır ayı" ifadesini kullanmış olmasıdır.[120]

Âlimler sabrı üçe ayırır:

Bunların ilki ölüm, hastalık, açlık, kaza gibi musibetlere sabretmektir.

İkincisi namaz, oruç, hac gibi ibadetlerin zorluklarına karşı sabretmektir.

Üçüncüsü ise günahlara karşı sabretmek, şeytanın vesveselerine ve nefsin gayrimeşru arzularına karşı durmaktır.

Oruç bizi şükretmeye yönlendirir.

Şükür, Rabbimizin bizlere vermiş olduğu nimetlerin farkında olmak, bunlardan dolayı O'na olan minnettarlığımızı dile getirmek ve O'nun verdiği nimetleri kendisinin razı olacağı şekillerde kullanmaktır. Oruçlu kişi, Allah'ın kendisine ihsan ettiği gıdaların, bu gıdaları tüketebilmenin ve tokluğunun kıymetini açlıkla öğrenir.

Oruç bize kanaatkâr olmayı öğretir.

Kanaatkâr olmak, kişinin elindeki ile yetinmesi, başkalarının elinde olanlara göz dikmemesi demektir. Kanaatkâr olmayan insanlar hiçbir zaman ellerindeki ile tatmin olmaz, hep daha fazlasını ister, kendilerini sürekli başkalarıyla mukayese ederek onların ellerinde olanlara göz dikerler.

120 Ebû Dâvûd, Sıyâm, 54.

Oruç tuttuğumuzda elimizdeki nimetlerin farkına varırız. Bu nimetlerden mahrum olanlarla empati kurarız. Bizim elimizdeki nimetlere sahip olamayan nice insanların da var olduğunu düşünürüz. Bu durum, sahip olduklarımızla yetinme, bunların şükrünü eda etme, sahip olamadıklarımız için sabırsızlık ve hırs gösterme gibi durumlardan bizi kurtarır.

Kanaatkârlık, insanın, daha iyi bir duruma kavuşmak için çalışmasına engel değildir. Bu çalışma dinimizde kötülenmiş değildir. Dinen hoş görülmeyen tavır, sürekli bir tatminsizlik duygusu ve dinmeyen bir hırs içinde hayatı kendine zehretmektir.

Oruç empati duygumuzu geliştirir.

İnsanların birçoğu, kendileri nimet içinde iken başkalarının da öyle olduğunu zanneder. Bu nimetlere sahip olmayan kimselerin hangi zor şartlarda bulunduğunu yeterince idrak edemez. Atalarımız "Tok, açın halinden anlamaz." derken işte tam da bunu dile getirmişlerdir.

Oruç tutan kimseler açlığın ve susuzluğun ne demek olduğunu bizzat yaşayarak öğrenmiş olur. Bu durum onları açlık ve susuzluk çeken insanlarla daha yakından ilgilenip alakadar olmaya, onların ihtiyaçlarını gidermeye yönlendirir. Çünkü orucun getirdiği açlık ve susuzluğun iftar vakti sona ereceği bilinmektedir. Oysa elinde yiyeceği veya içecek suyu bulunmayan, bu nimetlere kavuşup kavuşamayacağını veya ne zaman kavuşabileceğini bilmeyen milyonlarca insan bulunmaktadır.

Oruç nefsi terbiye eder.

Nefis insanın zatı, özü, canı, ruhu gibi anlamlara geldiği gibi insanın içinde var olan ve terbiye edilmediği taktirde insanı kötülüklere sürükleyen arzu ve duygularını da ifade eder. Kur'an, terbiye edilmemiş nefsin insana sürekli kötülük yapmayı telkin edeceğini belirtir.[121]

121 Yûsuf, 12/53.

Âlimlerimiz insanın iç dünyasındaki arzu ve dürtülerinin temel yönlendiricisi olan nefsi bir bineğe benzetmişlerdir. Şayet binek iyi bir şekilde terbiye edilmişse üzerine binen kimsenin emrine girer ve onun isteklerini yerine getirir. Böylece binici, o binek üzerinde dilediği yere selametle gider. Ancak binek iyi terbiye edilmemişse bu defa üzerindeki kişi ona hâkim olamaz, bu kişi, hayvanın kendisini götürdüğü yere gitmek zorunda kalır. Dahası hayvanın serkeş hareketleri binicinin hayatı için risk oluşturur.

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:
"Kim de Rabbinin huzurunda duracağından korkar ve nefsini arzularından alıkoyarsa, şüphesiz, cennet onun sığınağıdır."[122]

Oruç tutmak, yeme-içme ve şehvet duygumuzu denetim altına almamızı sağlayarak nefsimizi terbiye etmeye vesile olur ve nefsin istekleri karşısında iradenin güçlendirilmesini sağlar. Helal olan şeyleri terk edebileceğini kendisine ispatlayan insan haram olan şeylerden uzak durmakta zorluk çekmez. Böylece oruç, nefsin gayrimeşru isteklerine karşı durabilme konusunda bizde büyük bir direnç sağlar.

3. Oruçla Gelen Bereket ve Sevinç

Sahur... Oruç gibi bir ibadete bereketli bir şekilde başlangıç yapmanın yolu kuşkusuz sahurdan geçer. Sahur ifadesi "oruca hazırlık amacıyla seher vaktinde yani imsak vaktinden önce yenilen yemek" anlamına gelir. Sahur yapmak o derece önemsenmiştir ki bu uygulama, İslam ümmetini, önceki ümmetlerden ayırt eden bir ayrıcalık olarak sunulmuştur. Nitekim Peygamber Efendimiz (sas) bir hadisinde şöyle buyurmuştur: *"Bizim orucumuzla Ehl-i kitabın orucunu ayıran (şey), sahur yemeğidir."*[123]

İMSAK: Oruca başlama zamanıdır. Tan yerinin ağarmasından az önceki vakittir. Sabah namazı vaktinin başlangıcıdır.

122 Nâziât, 79/40-41.

123 Müslim, Sıyâm, 46.

> Peygamberimiz zamanında Müslümanlar birbirini yalnızca iftarlara davet etmekle kalmıyor, sahurlarda da sofralarını paylaşıyorlardı. Bunun en güzel örneğini peygamberimizde görüyoruz. Peygamberimiz bir gün İrbâd b. Sâriye'yi kendi evinde sahur yemeğine davet etmiş ve *"Mübârek yemeğe gel."* buyurmuştur.[124]

Aile fertlerinin seher vaktinde uyanarak bir sofra etrafında ortak bir amaç için buluşmaları, aralarında huzur ve mutluluğun artmasına da sebep olur. Öyle ki henüz oruç tutacak çağa gelmemiş küçük çocuklar bile bu bereketli ortamda bulunmak isterler ve aile büyüklerine kendilerini sahura kaldırmalarını tembih ederler.

İftar... Oruçlunun iftar sevinci hem nimetlere kavuştuğu hem de Rabbinin emrini yerine getirdiği içindir. Allah Resûlü bir hadisinde şöyle buyurur: *"Oruçlunun iki sevinç anı vardır: Birincisi iftar ettiği vakit, ikincisi de Rabbine kavuştuğu vakit."*[125]

İFTAR: Güneşin batmasıyla birlikte orucun sona erdiği ve açıldığı ana denir. Akşam namazı vaktinin girdiği zamandır.

Ramazan ayında başkalarını iftar sofralarına davet etmek, gösteriş ve lükse düşmeden mütevazı imkânlarla misafirleri ağırlamak son derece güzel bir davranış olur. Böylelikle sevinçler paylaşılır; dostluklar pekiştirilir. Ashabına her fırsatta bu bilinci aşılayan Allah Resûlü, herhangi bir sebeple bir yemek davetine katıldığında, yemek sahiplerine dua ederken, ifadelerinin arasına *"yanınızda oruçlular iftar etsin!"*[126] şeklinde bir duayı da eklerdi. Peygamber Efendimizin (sas) terbiyesi ile yetişen sahabe arasında oruçlu kimselere iftar ettirme yaygın bir davranıştı.

Sevgili Peygamberimiz (sas) şöyle buyurmuştur:
"Üç kimsenin duası geri çevrilmez: Adaletli hükümdarın duası, oruçlunun iftar vaktindeki duası, mazlumun duası."[127]

124 Ebû Dâvûd, Sıyâm, 16.

125 Buhârî, Savm, 9.

126 Ebû Dâvûd, Et·ime, 54.

127 İbn Mâce, Sıyâm, 48.

Teravih namazı... Ramazan gecelerinin olmazsa olmazı teravih namazlarıdır. Teravih, sünnet namazlar arasında sevabı en büyük olanlardan kabul edilir. Allah Resûlü, ashabının Ramazan gecelerini ibadetle geçirmesini ister ve buna teşvik ederdi. Nitekim o, *"Kim Ramazan gecelerini inanarak ve sevabını Allah'tan umarak ibadetle geçirirse geçmiş günahları bağışlanır"*[128] buyurmuştur.

Allah Resûlü, teravih namazını ashab-ı kirama üç gece boyunca Mescid-i Nebevî'de kıldırmış, sonrasında farz olur endişesi ile cemaatle kıldırmaya son vermiş, ashabının bu namazı evlerinde kılmasını istemiştir.[129] Hz. Ömer, artık teravih namazının farz olarak algılanma endişesi ortadan kalktığı için kendi hilafetinin ilerleyen zamanlarında bu namazı her gece mescitlerde cemaatle kılma uygulamasını başlatmıştır.[130] O zamandan beri teravih namazları cemaatle kılınır olmuştur. Bu namaza kadın-erkek, çoluk-çocuk ailece gitmek, Ramazan sevincinin hep birlikte yaşanması bakımından son derece önemlidir.

Kadir Gecesi... Ramazan aylarının son on günü ve gecesinin diğer zamanlara göre daha dikkatli ve özenli değerlendirilmesi gerekir. Çünkü "bin aydan hayırlı olan Kadir gecesi"[131], Peygamberimizin belirttiğine göre Ramazan ayının son on gecesinde ve kimi rivayetlerde de son on gecenin tek sayılı gecelerinde gizlenmiştir.[132] Bu gizli oluşun hikmeti, Müslümanların her geceyi "Kadir gecesi olabilir" diye düşünerek en güzel şekilde değerlendirme gayreti içinde olmalarını sağlamaktır.

İtikâf... Peygamberimiz, Ramazan ayının son on günü geldiğinde ibadetlerini arttırır, mescitte itikâfa girer ve ailesini de bu geceleri iyi değerlendirmeleri konusunda teşvik ederdi.[133] Peygamberimizin vefatı sonrasında mübarek eşleri de bu sünneti aynı şekilde devam ettirmişlerdir.[134] İmkânı olan erkeklerin camilerde, kadınların da evlerinde itikafa girmeleri, onları bir süreliğine de olsa dünya meşgalelerinden uzak tutar. Yaratılış gayelerini hatırlatıp onları asli amaçlarına odaklanmaya sevk eder. Manevi dünyalarını arındırır, bilinçlerini tazeler.

İTİKÂF: Beş vakit namaz kılınan bir mescitte Allah'a yakınlık elde etme niyetiyle bir süre bulunmaktır.

128 Buhârî, Salâtü't-terâvîh, 1.

129 Müslim, Salâtü'l-müsafirîn, ve kasruhâ, 179.

130 Buhârî, Salâtü't-terâvîh, 1.

131 Kadir, 97/4.

132 Buhârî, Fadlu leyleti'l-kadr, 3.

133 Müslim, İ'tikâf, 1.

134 Müslim, İ'tikâf, 5.

Mukabele... Ramazan, Kur'an ayıdır. Aslında Kur'an okumak, belirli bir ayla veya dönemle sınırlı olmayan, sürekli bir biçimde yapılması gereken bir ibadettir. Kur'an, Müslüman'ın hayat rehberidir. İnsan, hayat rehberine belirli bir dönemde değil her zaman muhtaçtır. Bununla birlikte Kur'an'ın Ramazan ayında inmeye başlamış olması ve Peygamberimizin o zamana kadar indirilmiş bulunan sureleri Cebrail'e arz etmesi, Müslümanların bu ayda Kur'an okumaya daha fazla önem vermesini ve bunu bir mukabele geleneği şeklinde uygulamalarını teşvik etmiştir. Kur'an'ı hatmetmek, mukabele şeklinde takip etmek son derece önemlidir. Bunun yanında anlamını öğrenmeye de gayret etmek gerekir. Kur'an'ın anlam derinliklerine nüfuz etmek için tefsirlere müracaat etmek, irfan sahibi alimlerin ders ve sohbetlerine katılmak Ramazan'ın anlamına uygun davranışlardır.

MUKABELE: Ramazan ayı boyunca cami, mescit ve evlerde bir kişinin okuyup diğerlerinin takip etmesi suretiyle Kur'an-ı Kerim'in baştan sona okunması ve dinlenmesidir.

Fidye... Ramazan ayında birtakım mazeretleri sebebiyle oruç tutamayıp sonra da kaza edecek gücü ve imkanı olmayanlar, maddi imkanları varsa fidye verirler. Fidye, bir yandan ihtiyaç sahiplerinin maddi sıkıntılarını giderir ve mutluluklarına vesile olur; diğer yandan oruç tutamayan kimselerin hüznünü giderir. Başkalarını sevindirmenin mutluluğu, onların mutsuzluğunu ortadan kaldırır. Fıtır sadakası adı verilen fitre ile mutluluğun bütün topluma yayılması sağlanır. Böylece zengin ve fakir arasında köprüler kurularak gerçek anlamda bir bayram yaşanır.

FİDYE: Yaşlılık ve hastalık gibi çeşitli sebeplerden ötürü zamanında tutulamayan, daha sonra da kaza edilemeyecek olan ve edilme ümidi de kalmayan kimsenin her bir gün için kişinin kendi yediği bir günlük yemek miktarını para olarak bir fakire vermesi ya da bir fakiri bir gün doyurmasıdır.

FİTRE: Ramazan ayına ulaşmanın ve onda elde ettiğimiz berekete bir teşekkür ifadesi olarak bayram namazından önce verilmesi gereken sadakaya denir. Oruç tutsun ya da tutmasın Müslüman ve dinen zengin olan herkesin fitre vermesi vaciptir. Fitrenin ölçüsü bir kişinin sabahlı akşamlı bir günlük gıdasının ortalama bedelidir.

Bayram... İnsan fıtratında sevinme, rahatlama, mutluluğunu insanlarla paylaşma özelliği vardır. İnsanın "nasıl sevindiği", "sevinince neler yaptığı" onun kişiliğini ortaya koyar. Dinimiz fıtratımızda var olan sevinç duygusunu, Müslümanlara iki bayramla yaşatır. İki büyük ve zor ibadetin ardına yerleştirilmiş iki bayram. Biri Ramazan Bayramı. Bir ay boyunca oruç tutulmuş, nefse karşı mücadele verilmiş ve bir ay sonunda galibiyetin kutlandığı bayram. Diğeri Kurban Bayramı. İslam'ın beş şartından ve en zor ibadetlerinden biri olan hac yapılmış ve hacca gidemeyenlerin de hacıların sevincine kurban keserek ortak olduğu bayram. Bu iki bayramda da sevinç, tebrik, huzur ve mutluluk vardır. Fakat kendini kaybedecek tarzda çılgınca sevinç gösterilerinde bulunma, nefsanî isteklere boyun eğme, israf ve çevreye zarar verme kesinlikle yoktur. Her iki bayramda da öncelikle âlemlerin Rabbi olan Allah hatırlanır. Bu se-

beple Allah'a kulluğun simgesi olan namaz ile başlanır. Her iki bayram günlerinde de sevinç alameti olarak tekbir getirmek sünnettir. Kurban Bayramı'nda teşrik tekbirleri namazlardan sonra ayrıca vaciptir. Bizim bayramlarımızda ihtiyaç sahipleri daima göz önünde bulundurulur. Ramazan Bayramı'nda "Fıtır sadakası / fitre", Kurban Bayramı'nda ise kurban etlerini fakirlere dağıtmakla toplumsal sevince herkesin katılması istenmekte, hiç kimse bu sevincin dışında kalmamaktadır. Bayramlarımızın bir başka özelliği ise akrabalık bağlarının gözetilmesi, sıla-i rahimin canlandırılmasıdır. Akrabaların birbirini ziyaret etmesi, hiç değilse arayıp sorması teşvik edilmektedir. Ayrıca bayramlarda dargınların barışması da istenmektedir.

Bayramları dinimizin ruhuna uygun bir şekilde değerlendirmek için dikkat edilmesi gereken hususlara kısaca şu şekilde temas edebiliriz:

- Arefeyi bayrama bağlayan geceyi ibadetle geçirmek
- Bayram namazına gitmeden önce gusletmek
- Bayram namazına giderken güzel kıyafetler giymek, dişlerini fırçalamak, güzel koku sürünmek
- Tekbir getirmek
- Bayram namazını kılmak
- Bayramlaşmak
- Akrabaları ziyaret etmek

4. Orucun Birey ve Toplum Hayatındaki İzdüşümleri

Orucun Kişinin Manevi Hayatına ve Karakter Gelişimine Katkısı

Oruç, nefsin isteklerinin kontrol altına alınmasında, ruhun arındırılıp yüceltilmesinde önemli bir role sahiptir. Âlimler oruç ibadetinin üç boyutunun bulunduğunu belirtirler. Meseleyi yakından anlamak için oruç ibadetini cevize benzetebiliriz. Bilindiği üzere cevizin dışında yeşil bir kabuk vardır. Bu kabuğun altında sert tahta bir kabuk vardır. Bu kabuğun içinde ise cevizin içi yani özü vardır. İşte oruç da böyledir. Orucun birinci boyutunu, cevizin en dış kabuğu gibi düşünebiliriz. Orucun bu boyutu, kişinin orucu bozan fiillerden yeme-içme ve cinsel ilişkiden uzak durmasıdır. Bu şartlardan herhangi birini yerine getirmemek, orucun fıkhen geçerli olmasını engeller. Oruca ilişkin dış şartları yerine getiren kimse cevizin dış kabuğunu soymayı başarmış demektir. Ancak şimdi onu daha zor bir kabuk beklemektedir.

Orucun ikinci boyutunu, cevizin daha sert olan alt kabuğu gibi düşünebiliriz. Orucun bu boyutu; kişinin göz, kulak, ağız, el, ayak gibi organlarını her türlü günahtan uzak tutması ve hayırlı işlere yönelmesiyle gerçekleşir.

Oruç tutan kişinin orucu **gözüne** de yansımalıdır. Buna göre dinimizin bakılmasını haram kıldığı şeylere bakmamalı; gözü hayra yöneltmek için kullanmalıdır. Örneğin Kur'an okumak, hayırlı ilimler tahsil etmek, Allah'ın tabiatta yaratmış olduğu ve kudretini gösteren ayetleri incelemek gözü hayırda kullanma yollarından bazılarıdır.

Oruç tutan kişinin orucu **kulağına** da yansımalıdır. Buna göre kişi, dinimizin dinlenilmesini haram kıldığı kötü sözler, dine aykırı konuşmalar, küfür, dedikodu vb. şeyleri dinlemekten uzak durmalıdır. Kur'an-ı Kerim, insana Allah'ı ve ahireti hatırlatan sohbetler ile ilmî dersler dinlemek, kulağı hayırda kullanma yollarından bazılarıdır.

Oruç tutan kişinin orucu **diline** de yansımalıdır. Buna göre dinen konuşulması haram olan şeyleri söylemekten, küfür, iftira, yalan, dedikodu gibi sözlerden dilini korumalıdır. Kur'an okumak, iyiliği emretmek, kötülüğü yasaklamak gibi hayırlı amellerde dilini kullanmalıdır. Nitekim Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: *"(Oruçlu iken) yalan söylemeyi ve yalan iş yapmayı bırakmayan kimse (bilsin ki) onun yeme içmeyi terk etmesine Allah'ın ihtiyacı yoktur."*[135]

Oruç tutan kişinin orucu **eline** de yansımalıdır. Eli, günah olan şeylere uzatmak, haram fiilleri yapmanın âleti olarak kullanmak yerine dinimizin emrettiği işleri gerçekleştirmekte kullanmak gerekir.

Oruç tutan kişinin orucu **ayaklarına** da yansımalıdır. Buna göre oruçlu, ayaklarını haram kılınan fiilleri gerçekleştirmek üzere bir yere gitmekte kullanmamalıdır. Camilere gitmek, dost meclislerine katılmak, ilim ve irfan tahsili için koşturmak, muhtaç olanlara yardım etmek için yürümek noktasında gayret etmelidir.

Orucun üçüncü boyutunu cevizin içi yani özüne benzetebiliriz. Oruç tutan kişinin orucu, **düşünceleri ve hayal dünyasına** da yansımalıdır. Buna göre oruçlu iken Rabbimize nasıl daha iyi kulluk edeceğimizi, ilmimizi nasıl daha çok arttırabileceğimizi, nasıl daha fazla iyilik yapabileceğimizi düşünerek hayırlı plan ve projeler geliştirmeliyiz. Bu şekilde bedenimizdeki her bir organ, zihinsel her bir kapasite ve yeteneğimiz orucun gerektirdiği kıvama ulaştığında bizler kişilik ve karakter olarak kötülüklerden, ahlakımızı bozacak tüm davranışlardan uzak kalmış, iyiliklere yönelmiş oluruz.

135 Buhârî, Savm, 8.

Orucun Toplumsal Dayanışma ve Kaynaşmaya Katkısı

Ramazan'ın mübarek iklimi ve bu ayda tutulan oruçlar yalnızca bireysel hayatımıza olumlu etkilerde bulunmakla kalmaz aynı zamanda toplumsal dayanışma ve kaynaşmaya da katkı sunar. Aile içi ilişkiler başka zamanlara göre daha fazla pekişip kuvvetlenir. Çoğu zaman insanlar günlük hayatın koşturmacasına kapılarak ailece bir araya gelmek için yeterince zaman ayıramayabilirler. Ancak Ramazan ayında sahur ve iftarlar tüm ailenin bir arada olduğu, sevinçlerin birlikte paylaşıldığı zamanlara dönüşür.

Ramazan akşamlarında kılınan teravih namazları, namaz aralarında getirilen salâvatlar, öncesinde dinlenen vaaz ve sohbetler, sonrasında camiden çıkarken yapılan ayak üstü sohbetler iman kardeşliğinin bütün toplumda derinden hissedildiği zamanlardır. Mukabelelerin de toplumsal birliğe ayrı bir katkısı vardır. Kimi zaman bir cami veya mescitte bir araya gelen, kimi zaman evlerde toplanan müminler, bir yandan Kur'an ile meşgul olmanın derin hazzını tadarlar, diğer yandan da "Hep beraber Allah'ın ipine sımsıkı sarılın."[136] ayetinin kendi ruhlarında tecelli ettiğini görürler. Bu meclislerde Kur'an'ı bilmeyenlerde öğrenme aşkı ortaya çıkar, bilenler okumalarını geliştirirler. Hele okunan cüzde yer alan ayetler üzerine bir de küçük sohbet olursa yalnızca dilleri ve kulakları değil aynı zamanda gönüller de Kur'an'dan nasibini almış olur.

Oruç tutmaya gücü yetmeyenlerin ödemekle yükümlü olduğu fidyeler, bayrama selametle ulaşan ve maddi imkânı olan müminlerin verdiği fitreler, toplumsal kaynaşma ve dayanışmanın en güzel örnekleridir. Oruç tutamayan bir kimse fidye ödeyerek bir fakirin açlığını gidermenin hazzını yaşar.

Nihayet bayram sabahında camilerde bir araya gelip Allah'ın evlerini sokaklara taşacak şekilde dolduran müminler birlikte dinledikleri vaaz ve sohbeti, kılınan namazı, sonrasındaki hutbe ile bayramın sevinç ve hazzını yaşama konusunda ilk adımı atarlar. Namaz sonrasında camilerin içinde ve dışında oluşturulan halkalarda bayram tebriklerini birbirine ileten, birbiriyle dostça sarılan müminler, iman kardeşliğinin mutluluğunu doyasıya yaşar. Dostların buluştuğu, küslerin barıştığı, fakir ve muhtaçların gözetildiği bayramlar ruhlara huzur verir. Müminler sadece kendi şehir, bölge ve ülkelerindeki değil, dünya üzerindeki bütün kardeşlerinin sıhhat, selamet ve afiyet içerisinde bayram yapmaları için dua ederler. Mağdur ve mazlum kardeşlerinin bir an önce iyi bir duruma kavuşmaları ve böylece bayramların gerçek bayramlara dönüşmesi için Rablerine yalvarırlar.

136 Âl-i İmrân, 3/103.

İFTAR DUASI

اَللّٰهُمَّ لَكَ صُمْتُ وَبِكَ آمَنْتُ وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ وَعَلَى رِزْقِكَ أَفْطَرْتُ

"ALLAHUMME LEKE SUMTÜ VE BİKE AMENTÜ VE ALEYKE TEVEKKELTÜ VE ALÂ RIZKIKE EFTARTÜ"

"ALLAHIM! SENİN RIZAN İÇİN ORUÇ TUTTUM, SANA İNANDIM VE SANA GÜVENDİM. SENİN RIZKINLA ORUCUMU AÇTIM."

5. Oruç ile İlgili Hükümler

Orucun Rükün ve Şartları

İbadetlerde rükün o ibadetin meydana gelmiş sayılabilmesi için bulunması zorunlu olan ana unsurlar demektir. Orucun rüknü oruç süresince yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durma anlamına gelen **imsak**tır.[137] İmsak varsa oruç vardır, yoksa oruç yoktur.

Bir kimsenin oruç ibadetiyle yükümlü sayılması için

- Müslüman olması
- Büluğ çağına gelmiş olması
- Akıllı olması gerekir.

Tutulan orucun geçerli (sahih) olması için

- Niyet
- Orucu bozacak şeylerden kaçınmak gereklidir.[138]

Oruca Niyet

Bütün ibadetler gibi oruca niyet şarttır. Niyetsiz oruç sahih değildir.

Niyet zamanı itibarıyla oruçlar ikiye ayrılır:

a) Güneşin batışından itibaren kuşluk vaktine kadar niyet edilebilen oruçlar:

- Ramazan orucu
- Belirli günlerde tutulması adanan oruçlar
- Nafile olarak tutulan oruçlar

Bu oruçlarda da imsaktan önce yapılan niyet daha faziletlidir.

137 İlmihal, 1/390.

138 İlmihal, 1/398.

Gündüz oruca niyetin caiz olması, imsak vaktinden sonra bir şey yemeyip içmemeye ve orucu bozan bir iş yapmamaya bağlıdır.

b) İmsak vaktinden önce geceleyin niyet edilmesi gereken oruçlar:

- Ramazan'da tutulamayıp başka zamanda kaza edilen oruçlar
- Her çeşit kefaret oruçları
- Başlanıp da bozulan nafile oruçların kazası
- Belirli bir zamana bağlı olduğu belirtilmemiş adak oruçlar[139]

Orucun Çeşitleri

Hanefilere göre diğer ibadetler gibi orucun da farz, vacip ve nafile olmak üzere 3 çeşidi vardır.

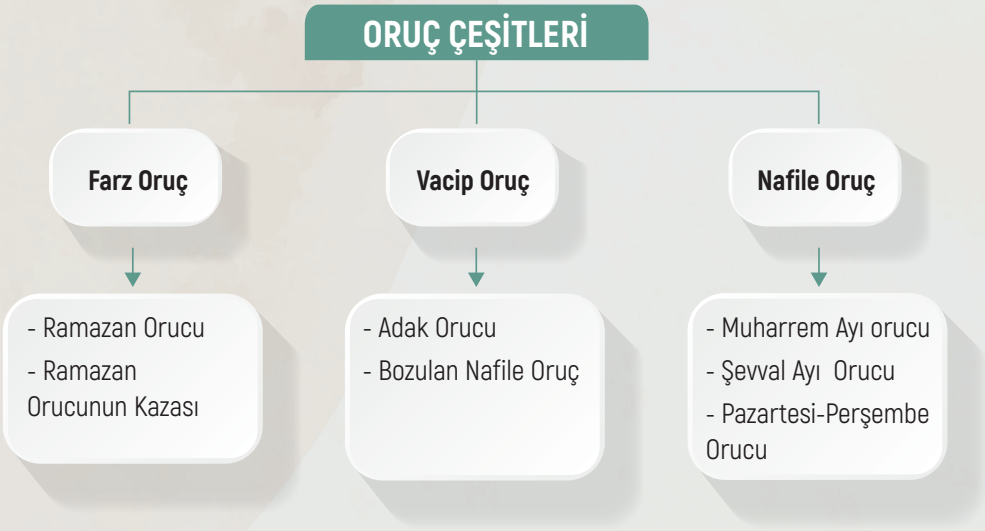

"Sınavımdan geçersem 1 gün oruç tutacağım" veya "İyileşirsem Recep ayında 3 gün oruç tutacağım" diyen bir kimse oruç adamıştır ve belirtilen şekilde tutması vaciptir.

139 İlmihal, 1, 399.

Oruç Tutmanın Yasak Olduğu Günler

- Bayram günlerinde oruç tutmak haramdır. Ramazan Bayramı'nın birinci günü, Kurban Bayramı'nın dört günü oruç tutmak haramdır. Bayram günleri yeme, içme ve sevinç günleridir. Bugünlerde oruçlu olmak, Allah'ın sembolik ziyafetine katılmamak anlamına gelir.

- Hayız ve nifas hâlinde kadınların oruç tutmaları haramdır. Oruç tutmaları hâlinde tuttukları oruç geçerli olmayacağı gibi günah işlemiş olurlar. Onlar bugünlere denk gelen Ramazan oruçlarını daha sonra kaza ederler.

- Bazı günlerde oruç tutmak çeşitli sebeplerle mekruh sayılmıştır. Aşure gününde oruç tutmak (sadece onuncu gün), sadece Cuma ve sadece cumartesi gününde oruç tutmak, nevruz ve mihrican günlerinde oruç tutmak, şek günü oruç tutmak, iki veya daha fazla günü arada iftar etmeksizin birbirine ekleyerek oruç tutmak (visal orucu) mekruh sayılmıştır. Maaş ve ücret karşılığı çalışan kimselerin, iş veriminin düşmesine yol açması durumunda nafile oruç tutmaları mekruhtur.

Oruç Tutmamayı Mübah Kılan Mazeretler

- **Sefer:** En az 90 km. olan yolculuklarda oruç tutmama izni (ruhsatı) vardır. Oruç tutmak ise daha güzeldir.

- **Hastalık:** Oruç tuttuğu takdirde hastalığının artmasından veya uzamasından endişe eden kimseler oruç tutmayabilir veya başlamış oldukları orucu bozabilir. İyileştiklerinde oruçlarını kaza ederler.

- **Gebelik ve Çocuk Emzirmek:** Gebe veya emzikli kadınlar, kendilerine yahut çocuklarına bir zarar gelmesinden korkmaları hâlinde oruç tutmayabilirler. Bu mazeretleri kalkınca oruçlarını kaza ederler.

- **Yaşlılık:** Dinimiz oruç tutmaktan aciz olan yaşlı kimselerin oruç tutmasını istememiş, bunun yerine, tutamadıkları her gün için bir yoksulu doyuracak kadar fidye vermelerini istemiştir.

- **İleri Derecede Açlık ve Susuzluk:** Kişi, oruç tuttuğu takdirde açlıktan veya susuzluktan dolayı öleceğinden yahut beden ve ruh sağlığının ciddi boyutta bozulacağından endişe ediyorsa veya böyle bir şeyin olması tecrübeye veya doktor raporuna göre kuvvetle muhtemel ise oruç tutmaması veya tuttuğu orucu bozması caiz olur.[140]

140 İlmihal, 1/ 395-397.

Orucun Kazası ve Kefareti

Kaza: Geçerli sebeplerle Ramazan'dan bir gün veya daha fazla oruç tutamayan kimselerin bu oruçları daha sonra tutmalarına verilen isimdir.

Kefaret: Ramazan'da bile bile bozulan bir gün yerine iki kameri ay veya 60 gün peş peşe oruç tutmaktır. Bu şekilde bozulan oruç, kazası olan bir gün ile birlikte toplam 61 gün olarak tutulur.

Orucu bozan ve bozmayan bazı şeyler şunlardır:

Orucu Bozmayan Şeyler

- Oruçlu olduğunu unutarak yemek, içmek
- Ağzına gelen balgamı yutmak
- Kafasından burnuna gelen akıntıyı içine çekip yutmak
- Ağzındaki tükürüğü yutmak
- Dişleri arasında sahur yemeğinden kalan ve nohut miktarından az olan kırıntıyı yutmak
- Geceleyin cünüp olan kimsenin sabaha kadar yıkanmayıp gündüz yıkanması
- Kendi isteği olmayarak boğazına toz ve duman girmek.
- Uyurken ihtilam olmak

Orucu Bozan ve Sadece 1 Gün Kaza Gerektiren Şeyler

- Yenilmesi yahut yutulması mutat olmayan şeyleri yemek veya yutmak (Çiğ pirinç, çiğ hamur, içi olmayan ceviz ve badem, taş toprak, demir gibi şeyler)
- Dişleri arasında nohut tanesi büyüklüğünde kalan yemek kırıntısını yutmak
- Boğazına kaçan kar veya yağmuru kendi isteği olmayarak yutmak
- Başkasının zorlamasıyla orucu bozmak
- Güneş battı zannederek iftar etmek
- İmsak vakti geçmedi zannederek yemek içmek
- Kendi isteği ile içine veya genzine duman çekmek
- Ramazan ayı dışında tuttuğu nafile veya kaza orucunu bozmak

Ramazan ayında mazereti olmadığı hâlde oruç tutmayan Müslüman büyük günah işlemiş olur. Allah'a tövbe etmesi ve tutmadığı oruçları kaza etmesi gerekir.

Orucu Bozup Kefaret Gerektiren Şeyler

- Mazeretsiz, oruçlu olduğunu bilerek bir şeyi yemek ve içmek
- Oruçlu olduğunu bile bile cinsel ilişkide bulunmak

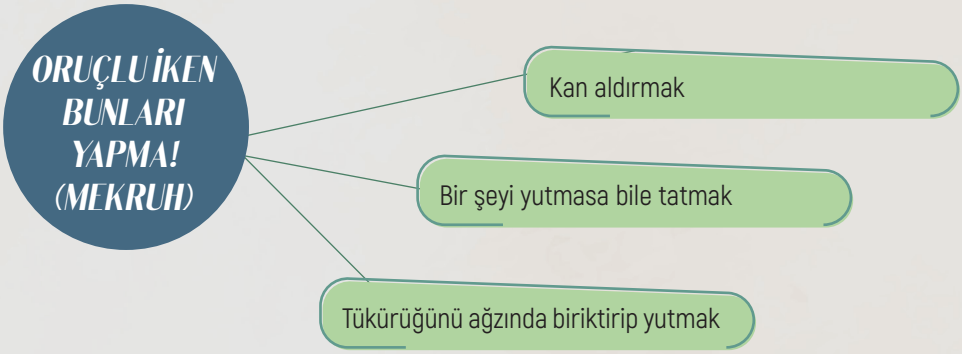

Fıtır Sadakası

Kimlere verilir?

Dinen zengin olmayan ihtiyaç sahibi kimselere verilir. İhtiyaç sahibi olsalar bile bakmakla yükümlü olunan anne, baba, dede, nine, çocuk, torun, eş gibi yakınlara fitre verilemez.

Miktarı ne kadardır?

Bir insanın bir gün boyunca karnını doyuracak (iki öğün yemek) miktarda yiyecek veya yiyecek bedelidir.

Ne zaman verilmelidir?

Ramazan ayında bayram namazından önce verilmesi faziletli bir sadaka türüdür.

Kimler vermelidir?

Ramazan Bayramının birinci günü imsak vaktine ulaşan, temel ihtiyaçları ve borçları dışında en az nisap miktarı (80,18 gr. altın) para, mal veya diğer maddi zenginliğe sahip olan her Müslüman fitre verir. Fitre, kişinin sadece kendisi için değil velayeti altındaki kişiler için yerine getirmesi gereken bir ibadettir. Gerekli şartları taşıyan her Müslüman için önemli bir dinî sorumluluktur.

	FİDYE	FİTRE	SADAKA	ZEKAT
Ramazan'a kavuşmaya teşekkür ifadesi için verilen sadakadır.				
Çeşitli sebeplerden dolayı tutulamayan ve kaza edilemeyecek bir oruç için bir günlük yiyecek tutarınca verilen miktardır.				
Dinen zengin sayılan kimselerin Allah rızası için belirlenen kişilere vermesi gereken belli miktardır.				
Bir Müslüman'ın gönüllü olarak ihtiyaç sahiplerine yaptığı maddi yardımdır.				

Kandillerde oruç tutmayla ilgili dinî bir gereklilik var mıdır?

Dâvûd orucu nedir?

Oruca niyetlenen bir kadın gün içinde âdet görmeye başlarsa ne yapmalıdır?

Ağız kokusunu önlemek için ağız spreyi kullanmak veya sakız çiğnemek oruca zarar verir mi?

Endoskopi ve kolonoskopi yaptırmak orucu bozar mı?

Anestezi orucu bozar mı?

Kulağın yıkattırılması orucu bozar mı?

Aşı olmak veya iğne yaptırmak orucu bozar mı?

Oruçlu iken kan vermek ve vücuda kan almak orucu bozar mı?

Diş tedavisi yaptırmak orucu bozar mı?

Diş kanaması ve diş yarasından çıkan kanın tükürük ile yutulması orucu bozar mı?

Diş fırçalamak orucu bozar mı?

Kusmak orucu bozar mı?

Oruçlu kimse abdest alırken hata ile boğazına su kaçırırsa orucu bozulur mu?

Uzman bir doktorun oruç tutmamasını önerdiği kimse ne yapmalıdır?

Kadınlar âdet ve lohusalık hâllerinde oruç tutabilirler mi?

Bu ve bunun gibi merak ettiğin konular için buraya bakabilirsin:

Namazı kılın, zekâtı verin. Önceden kendiniz için ne hayır yaparsanız onu Allah katında bulursunuz. Şüphesiz Allah yaptıklarınızı eksiksiz görür.

(Bakara, 2/110)

ÜNİTE 5:

TOPLUMSAL DAYANIŞMANIN DİNAMİK GÜCÜ: ZEKÂT

İÇİNDEKİLER

1. Zekât ve İnsanlığın Varlıkla İmtihanı 104
2. Zekâtı Anlamak 106
3. Zekâta İlişkin Hükümler 108
4. Hayatı Kuşatan İyilik: Sadaka 110
5. Sadaka Kültürü 112
6. Paylaşmadaki Zarafet 113
7. Haksız Kazanca Sebep Olan Uygulamalar ve Toplumsal Sonuçları 117

1. Zekât ve İnsanlığın Varlıkla İmtihanı

Zekât kelimesi sözlükte temizlik, bereket, çoğalma gibi anlamlara gelir. Dinî bir terim olarak ise "bir malın belirli bir miktarını (1/40'ını) belirli bir zaman sonra hak sahibi olan kimselere Allah rızası için vermek" şeklinde tanımlanır. Zekât, İslam'ın şartları arasında yer alan, farz ibadetlerden biridir.

Zekât hicretin ikinci yılında Medine'de farz kılınmıştır. Kur'an-ı Kerim'de pek çok âyette namaz ile birlikte zikredilmiştir. Zekâtın kimlere ve ne kadar verileceği Kur'an-ı Kerim ve hadislerde açıklanmıştır.

> Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:
> **"Sadakalar (zekâtlar), Allah'tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslam'a ısındırılacak olanlarla (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihat edenler ve yolda kalmış yolcular içindir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."**[141]

Allah Teâlâ ölümü ve hayatı, hangimizin daha güzel işler yapacağı konusunda bizleri imtihan etmek üzere var etmiştir.[142] Bizler bu hayatta her şeyimizle bir sınav içindeyiz. Kimi zaman sağlığımız, kimi zaman ailemiz, kimi zaman malımız ve servetimiz ile sınanırız. Yüce Allah, Kur'an'da insanların en önemli imtihan konularından birinin mal olduğunu pek çok kez belirtir.

> Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:
> **"Biliniz ki, mallarınız ve çocuklarınız birer imtihan sebebidir ve büyük mükâfat Allah'ın katındadır."**[143]

141 Tevbe, 9/60.

142 Mülk, 67/2.

143 Tegâbün, 64/15.

İnsanın yapısında mal ve servete düşkünlük bulunmaktadır. Mal ve servet, kimi zaman varlığıyla bir imtihan sebebi olur. Nice insanlar mallarını elinde tutma ve çoğaltma uğrunda dinimizin koyduğu helal-haram sınırlarını çiğnemeye başlar; mal ve servete olan bu sevgisi sebebiyle Allah yolunda çalışmayı terk eder. Zanneder ki sahip olduğu mal ve servet kendisini ölümsüz kılacak![144] Zamanla malın kölesi hâline gelir. Hâlbuki insan mala köle değil efendi olmalıdır.

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:
"De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım-akrabanız, kazandığınız mallar, durgunluğa uğramasından endişe ettiğiniz ticaretiniz ve hoşlandığınız meskenler size Allah'tan, peygamberinden ve O'nun yolunda cihattan daha sevimli ise, artık Allah buyruğunu (kıyameti) gerçekleştirinceye kadar bekleyin. Allah günaha saplanmış kimseleri hidayete erdirmez."[145]

Sevgili Peygamberimiz (sas) şöyle buyurmuştur:
"İnsanoğlunun iki vadi dolusu malı olsa üçüncüsünü ister. İnsanın gözünü ancak toprak doyurur."[146]

Mal ile olan imtihanımız bir yönden malın kazanılma şekli, bir yönden de malın harcanması ile ilgilidir. Malı kazanma, Allah'ın haram kıldığı hırsızlık, yolsuzluk, faiz, zina, şarap gibi şeylere dayalı olmamalıdır. Malın harcanması ise dinin koyduğu ölçüler çerçevesinde yapılmalıdır. Mal, içki, kumar, uyuşturucu, zina gibi haram fiillere harcanmamalı veya israf vb. yollarla tüketilmemelidir.

Dünya malına düşkünlük insanda cimrilik duygusunu açığa çıkarır ve bunun bir sonucu olarak kişi, tükeneceği zannıyla malını kimseyle paylaşmak istemez, zekatını vermekten sakınır. Bu bir vehimdir. Rızkı veren de onda bereketi yaratan da paylaşmamızı isteyen de Allah'tır.

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:
"Şeytan içinize yoksulluk korkusu düşürür ve çirkin şeyler yapmanızı emreder. Allah ise kendinden bir bağışlama ve lütuf sözü vermektedir. Allah her şeyi kuşatmakta ve her şeyi bilmektedir."[147]

144 Hümeze, 104/2-3.

145 Tevbe, 9/24.

146 Müslim, Zekât, 116.

147 Bakara, 2/268.

Fakirlerin ihtiyaçlarının karşılanması için gayret göstermeyen kimselere, niçin böyle yaptıkları sorulduğunda verdikleri cevap Kur'an'da şöyle anlatılmaktadır: "Onlara, *"Allah'ın size verdiği rızıktan başkaları için de harcayın" dendiğinde, inkârcılar müminlere derler ki: Dilese Allah'ın doyuracağı kimseleri biz mi besleyeceğiz! Doğrusu siz açık bir yanılgı içindesiniz."*[148] Oysa bu durum, kişideki iman zafiyetini gösteren ve kişinin, Allah nezdindeki durumunu düşüren en önemli hususların başında gelir. Rabbimiz, Mâûn suresinde bu gerçeği şu şekilde belirtir: *"Dini yalanlayanı gördün mü? İşte o, yetimi itip kakar, yoksulu doyurmaya teşvik etmez."*[149] Cehennemlikler seviyesine düşmenin ardında yatan sebeplerden birisi de toplumdaki zayıf, kimsesiz, yardıma muhtaç kişilerle ilgilenmemektir. Bu husus ayette şu şekilde anlatılır: *"(Cehennemliklere sorulur:) "Sizi şu yakıcı ateşe sokan nedir?" Onlar şöyle cevap verirler: "Biz namaz kılanlardan değildik, yoksulu doyurmuyorduk."*[150] Allah insanları farklı maddi imkânlara sahip bir biçimde yaratmıştır. Dileseydi herkesi aynı fiziksel, maddi vb. şekilde var edebilirdi. Ancak herkesi kendi durum ve konumuna, kendi imkân ve şartlarına göre imtihan etmek istediğinden herkese farklı vücut yapıları, ömür süreleri ve maddi imkânlar bahşetmiştir. Malı çok verdiği kimse infak etmekle az verdiği kimse de sabır ve kanaatle imtihan olur.

2. Zekâtı Anlamak

Zekât ibadetini anlamak bu ibadetin hikmetlerine yakından bakmayı gerektirir. İbadetlerin hikmetlerini bütün boyutlarıyla anlayabilmemiz güçtür. Ancak bu hikmetler içinde en çok öne çıkan bazılarını ele almak mümkündür.

Zekâtın hikmetleri nelerdir?

Zekât insanı kötü huylardan arındırır.

İnsan mala karşı tutkulu bir şekilde yaratılmıştır. Bu yüzden mal kazanma hırsıyla zaman zaman haram işleyebildiği gibi malı kazandıktan sonra da cimrilik ve bencillik göstererek bu malda hak sahibi olanların hakkını vermeme yoluna gidebilmektedir. Yine doymak bilmez hırs ve tutkuları, bazen insanı başkalarının mallarına göz dikme, başkalarını kıskanma, çıkarcılık ve menfaatçilik gibi kötü huylara da yönlendirebilmektedir. Servetinin tükeneceği korkusuyla cimriliğe başvuran insan, zayıf ve muhtaçlara karşı vurdumduymazlık içinde olabilmektedir. Maddi durumu itibarıyla kendisinden daha iyi konumda olanları görerek elindeki nimetlerin kıymetini bilmeyip nankörlük yoluna başvurabilmektedir.

148 Yasin, 36/47.

149 Mâûn, 107/1-3.

150 Müddessir, 74/42-44.

İşte zekât, insandaki tüm bu kötü huyları ve manevi kirleri temizlemede son derece önemli bir role sahiptir. Zira zekât veren insan her şeyden önce cimriliğini yenebilmiş insandır. Kendi kazandığını başkalarıyla paylaşan insan, toplumun zayıf kesimlerine karşı vurdumduymaz değil duyarlı insandır. Zekâtını hakkıyla veren kişi, mal ve servetin bir imtihan olduğunu bilen ve bu sebeple kendi nasibine şükreden, başkalarının elindekine göz dikmeyen insandır.

Zekât, sadaka ve infak kişinin günahlarına kefarettir.

Allah yolunda harcanan malların günahlara kefaret olduğu ayet ve hadislerde belirtilmektedir. Yüce Allah tembellik ederek Tebük savaşına katılmayarak günaha giren fakat sonrasında pişman olan bazı kişilerle ilgili şöyle buyurmuştur:

> **"Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekât) al ve onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir. (Onların kalplerini yatıştırır.) Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."**[151]

Zekâtı veren kişinin malı bereketlenir.

Kur'an, Allah yolunda harcanan malların artıp bereketleneceğini söylemekte; mallarını bu uğurda harcayanların ise dünya ve ahirette kazançlı çıkacaklarını ifade etmektedir. Rabbimiz, Allah yolunda malını harcayanların durumunu şu ayette bir benzetme yaparak anlatır:

> **"Mallarını Allah yolunda harcayan, sonra da harcadıklarının peşinden (bunları) başa kakmayan ve gönül incitmeyenlerin, Rableri katında mükafatları vardır. Onlar için korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de."**[152]

151 Tevbe, 9/103.

152 Bakara, 2/262.

Bir başka ayette ise Rabbimiz faiz ile infak arasında bir mukayese yapmakta; mallarını faizcilik yaparak arttırmak isteyenlere bunun bir mal arttırma yöntemi olmadığını, görünüşteki bu artışın nihayetinde ziyan ile sonuçlanacağını belirtmektedir. Mekke döneminde indirilen bir ayet-i kerimede şöyle buyrulur: "*İnsanların mallarında artış olsun diye faizli ödünç verdikleriniz Allah katında artmaz. Allah'ın hoşnutluğunu isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte (manevi kârlarını) kat kat arttıranlar onu verenlerdir.*"[153] Aynı husus, Medine döneminde indirilen başka bir ayette şu şekilde ortaya konulmuştur: "*Allah faizi tüketir (Faiz karışan malın bereketini giderir), sadakaları ise bereketlendirir...*"[154]

Zekât topluma şifadır.

İslam toplumu barış toplumudur. İslam sözcüğünün kelime anlamı barış ve teslimiyettir. Bu toplum için en büyük tehlike kardeşlik, birlik ve beraberlik duygularının zedelenmesidir. Zenginlik ve fakirlik, mal ve servet, tarih boyunca hem kişiler hem de toplumlar ve devletlerarası anlaşmazlıkların sebeplerinden birini teşkil etmiştir. İşte zekât, zengin ile fakir arasında bir köprü vazifesi görür, toplumda fakirlerin zenginlere kin ve nefretle bakıp onların ellerindeki servete ve mala düşman olmalarına, zarar vermelerine engel olur. Toplumun düzen ve asayişini muhafaza eder. Farklı kesimlerin birbiri ile kardeşçe yaşamasını sağlar.

3. Zekâta İlişkin Hükümler

Mükellef ile İlgili Şartlar	Mal ile İlgili Şartlar	Zekât Kimlere Verilir?
Hür olma, Zengin olma, Akıllı ve Ergenliğe Ulaşmış Olma.	Malın artıcı özelliğe sahip olması (Nema), Nisap miktarına ulaşmış olması, Aslî/temel ihtiyaçlardan fazla olması, Nisabın üzerinden üzerinden bir yıl geçmiş olması.	Fakir, Düşkün, Zekât toplayan memurlar, Kalpleri İslam'a ısındırılmak istenenler, Köleler, Borçlular, Allah yolunda cihat edenler, Yolda kalmışlar.

153 Rûm, 30/39

154 Bakara, 2/276.

Birisine verilen borç miktarı da nisaba eklenir. Verilen borcun geri gelme ihtimali yoksa (batık) eklenmez.

Zekât verirken niyet şarttır.

Zekâta Tabi Mallar

Altın:
80,18 gr. altına sahip olan kişi 1/40 (% 2,5) oranında zekât verir.

Gümüş:
80,18 gr. altın değerine ulaşan miktarda gümüşe sahip olan kişi 1/40 (% 2,5) oranında zekât verir.

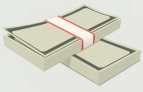

Para:
80,18 gr. altın değerine ulaşan paraya sahip olan kişi 1/40 (% 2,5) oranında zekât verir.

Ticaret Malları:
80,18 gr. altın değerine ulaşan mala sahip olan kişi 1/40 (% 2,5) oranında zekât verir.

Toprak Ürünleri:
Beş vesk (ürününe göre 653-1000 kg. arası) miktarına ulaşan toprak ürününe sahip olan kişi zekât verir.
- Yağmur veya nehir sularıyla yetiştirilen toprak ürünlerinde 1/10 oranında zekât verilir.
- Suyun para ile alınması ile yetiştirilen toprak ürünlerinde 1/20 oranında zekât verilir.

Hayvanlar:
- 40 tane küçükbaş hayvanı olan kişi bir hayvan zekât verir.
- 30 tane sığırı olan kişi bir 1 buzağı zekât verir.
- 5 tane devesi olan kişi bir 1 koyun zekât verir.

Bal:
Nisabı yoktur, az veya çok olsun üretilen baldan 1/10 oranında zekât verilir.*

* Zekâta tabi mallar hakkında daha ayrıntılı bilgi edinmek için bkz. İlmihal, 1/439-469.

Zekât, isteğe bağlı bir yardım faaliyeti değil; dinimizin, şartlarını taşıyan kimseleri zorunlu tuttuğu bir ibadettir. Diğer bir deyişle zenginin, malında olan muhtaçların hakkını onlara teslim etmesidir. Nasıl ki bir şahsa olan borcumuzu ödemek bizim görevimizse ve borcumuzu ödediğimiz için alacaklıdan teşekkür ve iltifat beklememiz doğru değilse aynı şekilde muhtaç kimselere zekât verirken bunu bir lütuf gibi sunmak ve bunun karşılığında zekâtı alan kimselerden teşekkür, iltifat, övgü beklemek de doğru olmaz. Aslında zekât veren kimse, bir yandan kendisine nimetler bahşettiği için Rabbine şükretmeli; diğer yandan da böyle bir ibadeti yapmasına vesile olduğu için zekât alan kimseye teşekkür etmelidir.

Şunu hiçbir zaman unutmamak gerekir: Hayat bir imtihandır ve bu imtihanda insanların maddi veya manevi durumları her an değişim gösterebilir. Bugün zengin olup fakirlere yardım eden bir kimse yarın başkalarının yardımına muhtaç bir konuma düşebilir. Aynı şekilde bugün muhtaç olan bir kimse yarın zengin olup başkalarına yardım edebilecek bir konuma gelebilir. Öyleyse fakirlik ve zenginliği değişmeyen kalıcı vasıflar olarak görmek doğru değildir.

4. Hayatı Kuşatan İyilik: Sadaka

Sadaka, Arapça bir kelime olup "doğruluk" anlamına gelen "sıdk" kökünden gelmektedir. Yapılan maddi yardıma bu ismin verilmesi, kişinin, sadaka aracılığıyla dine olan sadakat ve doğruluğunu ortaya koyması sebebiyledir. Nitekim Allah Resûlü (sas) *"Sadaka bir burhandır [delildir]"*[155] buyurarak kurallarına uygun bir şekilde yerine getirilen sadakanın, kişinin imanlı ve güzel ahlaklı oluşuna bir delil olduğunu belirtmiştir.

Sadaka kelimesi geniş bir anlam alanına sahiptir ve kapsamına sadece para ve mal yardımı girmez, başkalarına yönelik her türlü iyi davranış ve hareket de bu kapsamda yer alır. Nitekim Allah Resûlü (sas) *"Her iyilik sadakadır"*[156] buyurmak suretiyle, sadakanın, ilk anda anlaşılanın aksine yalnızca mal ve para ile ilgili olmadığını vurgulamıştır. Efendimiz şöyle buyurmaktadır:

155 Müslim, Tahâret 1.

156 Buhârî, Edeb, 33.

"Güneşin doğduğu her gün, insanın bedenindeki her bir kemik için sadaka gerekir. İki kişi arasında adaletle hükmetmek sadakadır. Bir kimsenin hayvanına binmesine yardım etmek sadakadır. Onu hayvanına bindirmek veya hayvanına binmiş olan kişiye yerde kalan eşyasını vermek sadakadır. Güzel söz söylemek sadakadır. Kişinin namaza gitmek için attığı her bir adım sadakadır. Yoldaki rahatsızlık veren şeyleri (çöp vb.) gidermek sadakadır."[157]

Bir gün maddi durumları sadaka vermek için yeterli olmayan bazı kimseler Peygamberimize gelerek şöyle derler: "İçimizde zengin olanlar ecirleri (sevapları) bolca elde ediyorlar. Onlar da bizim gibi namaz kılıyor, oruç tutuyor, üstelik mallarının fazla olan kısmından sadaka veriyorlar." Bunun üzerine Peygamberimiz onlara şöyle buyurur: *"Yoksa siz Allah'ın, size de sadaka verme imkânı vermediğini mi zannediyorsunuz? Her "Sübhânallah" ifadesi bir sadakadır. Her "Allahu ekber" ifadesi bir sadakadır. Her "Elhamdülillah" ifadesi bir sadakadır. Her "Lâ ilâhe illallah" ifadesi bir sadakadır. İyiliği emretmek ve kötülüğü yasaklamak da bir sadakadır."*[158] Başka rivayetlerde ise "*Kişinin kuşluk vakti kılacağı bir namazın bütün bunlar için yeterli olduğu."*[159] ve *"(İyilik adına) bir şeyler yapılamadığı durumda mümin kardeşine kötülük etmemenin de bir sadaka olduğu"*[160] ifade edilmiştir.

Bu hadisler bizlere açık bir biçimde şu mesajı vermektedir: Her Müslüman sadaka verebilir. Bunun için sadece belirli bir maddi birikime, beden gücüne sahip olmaya gerek yoktur. Bu mesajı günlük hayatımıza uyguladığımızda sadaka sevabına ulaşmanın pek çok yollarının bulunduğunu görürüz. Yol soran birine yol tarif etmek, otobüste birine yer vermek, derste bir konuyu anlamamış olan arkadaşımıza o konuyu anlatmak, yolun karşısına geçmek isteyen bir engelli veya yaşlıya yardım etmek, birbiriyle küsmüş olan iki arkadaşımızı barıştırmak, kantinden aldığımız bir simidi arkadaşımızla paylaşmak, bir sokak hayvanına su ve yiyecek vermek gibi fiillerin tamamı sadaka kapsamına girer. Bunun da ötesinde sokaklara çöp atmamak, ses ve gürültü yaparak komşularımızı rahatsız etmemek gibi fiiller de birer sadakadır.

157 Müslim, Zekât, 56.

158 Müslim, Zekât, 53.

159 Müslim, Salâtü'l-müsâfirîn, 84/720.

160 Müslim, Îmân, 136 (84).

5. Sadaka Kültürü

Dinimizin sadakaya verdiği önem, Müslümanları, sadaka konusunda duyarlı olmaya ve sadaka vermeyi hem bireysel hem de kurumsal bir kültüre dönüştürmeye yönlendirmiştir. Sadaka, her ne kadar sadece malî yönü olan bir ibadet değilse de toplumun maddi hayırlara olan ihtiyacı nedeniyle sadakanın bu yönünün ön plana çıktığı görülmektedir.

Müslüman toplumlarda sadaka ve hayır yapma anlayışının kurumsal bir nitelik kazanmasında Kur'an ve sünnetin konuya ilişkin açıklamalarının büyük bir etkisi vardır. Kur'an'ın pek çok ayetinde Rabbimiz Allah yoluna harcama yapmayı teşvik etmekte, toplumun zayıf kesimlerine ilgi göstererek onların ihtiyaçlarını karşılamayı emretmektedir. Kur'an'ın bu emir ve teşvikleri yanında Allah Resûlünün sadaka verenlerin dünya ve ahirette nasıl nimetlere kavuşacağını haber veren sözleri, İslam toplumunda sadakanın, "bir defaya mahsus yapılan bir iyilik" olmasının ötesine geçmesini sağlamış ve kurumsal bir hale dönüşmesi yönünde arayışlar doğurmuştur. Peygamberimizin özellikle 'sadaka-i câriye (sürekli sevap kazandıran sadaka)' ile ilgili şu hadisi bunda çok etkili olmuştur:

> **"İnsan öldüğünde şu üç şey dışında ameli kesintiye uğrar: Sadaka-i câriye, kendisinden yararlanılan ilim, kişiye dua eden salih evlat."**[161]

Bu hadiste yer alan "sadaka-i câriye" İslam âlimleri tarafından, kişiye sürekli sevap kazandıran sadaka şeklinde yorumlanmıştır. İşte "vakıf" müessesesi de bu anlayış sonucunda doğmuştur. Hz. Peygamber yalnızca iyilikleri teşvik etmekle kalmamış aynı zamanda Medine'deki bazı araziler ile Fedek ve Hayber hisselerinin bir kısmını Müslümanların yararına sadaka haline getirmiştir.[162]

161 Müslim, Vasiyyet, 14.

162 Ebû Dâvûd, İmâre, 18-19.

Hayber'in fethi sonrasında Hz. Ömer'in payına değerli bir arazi düşmüş; kendisi de bu araziyi sadaka olarak vermek istemiştir. Bu konuda Peygamberimize (sas) danıştığında Peygamberimiz (sas) ona *"Arazinin aslını elinde tut, gelirini sadaka olarak dağıt"* buyurmuş; bunun üzerine Hz. Ömer, Peygamberimizin bu tavsiyesine uyarak araziyi satılmamak, hibe edilmemek ve miras kalmamak şartıyla ihtiyaç sahiplerine tasadduk etmiştir.[163]

Hz. Osman da Peygamberimizin (sas) teşvikleriyle Rûme kuyusunu satın alıp bütün Müslümanların yararına tahsis etmiştir.[164] Hz. Ali de bir arazisini Allah yolunda vakfetmiştir.[165] Vakıf uygulaması sadece bu sahabilerle sınırlı olmayıp Allah Resûlü'nün ashabından birçoğu evlerini ve arazilerini Allah yolunda vakfetmişlerdir.

Vakıf müessesesi, İslam toplumlarında geniş bir uygulama sahası bulmuştur. Ecdadımızın şanlı tarihinde de vakıfların özel bir yeri bulunmaktadır. İslam dünyasının her yanında bulunan mescit ve camiler, mektep ve medreseler, çeşme ve sebiller, yol ve köprüler, kütüphaneler, misafirhaneler, hastaneler, hamamlar, kabristanlar, kervansaraylar vb. eserler sundukları hizmetlerle birlikte vakıf kavramının tezahürleridir. Vakfa konu olan hususlar arasında hayvanların tedavi ve bakımları da yer almaktadır. Bu durum, İslam dininin sadaka anlayışının nerelere kadar uzanabileceğinin güzel bir örneğidir.

6. Paylaşmadaki Zarafet

Toplumdaki muhtaç kesimlere gerek zekât verirken gerekse diğer yollarla yardımda bulunurken dikkat edilmesi gereken birtakım hususlar bulunmaktadır. Bu hususlar Kur'an ve sünnette belirtilmiş olup aşağıda bunların en önemlileri zikredilmiştir.

Paylaşmak... Helal Mal ve Kazançtan Olmalı.

Her türlü hayrın temiz ve helal kazançtan olması gerektiğine dair Sevgili Peygamberimizden şu hadis nakledilmiştir:

> **"Kim, helal kazancından bir hurma kadar sadaka verirse –ki Allah, helalden başkasını kabul etmez- Allah o sadakayı kabul eder. Sonra onu dağ gibi oluncaya kadar, herhangi birinizin tayını büyüttüğü gibi, sahibi adına ihtimamla büyütür."[166]**

163 Buhârî, Vesâyâ, 29.

164 Buhârî, Musâkât, 2.

165 Beyhakî, Sünen, 4/160-161.

166 Buhârî, Zekât, 8.

Paylaşmak... Malın İyi ve Kalitelisinden Olmalı.

Kişinin zekât, fitre, sadaka vb. hayır adına verdiği şeylerin, kalitesiz, bozulmuş mallar olması ibadetin amacıyla bağdaşmaz. Müslüman'ın, yapacağı hayrı iyi ve değerli mallarından yapması gerekir. Kendi sevdiği mallardan yapması ise kişinin iyiliğe erişmesinin bir yolu olarak Kur'an-ı Kerim'de bize öğretilir:

> **Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir."**[167]

Paylaşmak... Sırf Allah Rızası İçin Olmalı.

Yapılan bir iyiliğin kabul edilmesi; Allah rızası için yapılmasına ve gösterişten uzak olmasına bağlıdır. Bu husus Kur'an'da şöyle belirtilmektedir:

> **"Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı halde insanlara gösteriş olsun diye malını harcayan kimse gibi, sadakalarınızı başa kakmak ve gönül kırmak suretiyle boşa çıkarmayın. Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan ve maruz kaldığı şiddetli yağmurun kendisini çıplak bıraktığı bir kayanın durumu gibidir. Onlar kazandıklarından hiçbir şey elde edemezler. Allah kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez. Allah'ın rızasını kazanmak ve ruhlarındaki cömertliği kuvvetlendirmek için mallarını hayra sarf edenlerin durumu, bir tepede kurulmuş güzel bir bahçeye benzer ki, üzerine bol yağmur yağmış da iki kat ürün vermiştir. Bol yağmur yağmasa bile bir çisinti düşer (de yine ürün verir). Allah, yaptıklarınızı görmektedir."**[168]

Paylaşmak... Gözlerden Uzak Olmalı.

Farz olan zekâtı açıktan vermek, insanları teşvik amacını güdüyor ise bu güzel ve yerinde bir davranıştır. Bununla birlikte zekât da dâhil olmak üzere maddi yardımları gizli bir şekilde vermek daha üstündür. Bu durum Kur'an'da şöyle anlatılmaktadır:

---

167 Âl-i İmrân, 3/92.

168 Bakara, 2/264-265.

"Sadakaları açıktan verirseniz ne güzel! Fakat onları gizleyerek fakirlere verirseniz bu, sizin için daha hayırlıdır ve günahlarınızdan bir kısmına da kefaret olur. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."[169]

Hz. Peygamber, kıyamet günü hiçbir gölgenin bulunmadığı mahşer meydanında Allah'ın gölgeleyeceği yedi sınıf insandan bahsetmiş ve bunlar arasında "sağ elinin infak ettiğinden sol elinin haberi olmayan kişiyi" yani hayrı gizli yapıp neredeyse kendisinden bile saklayan kişiyi zikretmiştir.[170]

Paylaşmak... Gerçek Muhtaçlar Öncelenerek Yapılmalı.

Zekât, sadaka vb. maddi yardımların gerçek hak sahiplerine ulaşması için dikkatli bir inceleme ve araştırma yapmak gerekir. Nice insan vardır ki fakirliğini ve ihtiyaçlarını başkalarına söyleyemez ve diğer insanlar onları hali vakti yerinde zanneder. İşte mümin duyarlılığı bu gibi iffetli fakirlerin aranıp bulunmasını gerektirir. Kur'an'daki şu ayet bu hususa dikkat çeker:

"(Yapacağınız hayırlar,) kendilerini Allah yoluna adamış, bu sebeple yeryüzünde kazanç için dolaşamayan fakirler için olsun. Bilmeyen kimseler, iffetlerinden dolayı onları zengin zanneder. Sen onları simalarından tanırsın. Çünkü onlar yüzsüzlük edip istemezler. Yaptığınız her hayrı muhakkak Allah bilir."[171]

Paylaşmak... Kırmadan ve Başa Kakmadan Yapılmalı.

Yapılan hayır ve iyiliği Allah katında boşa çıkaran durumların başında bu iyiliği başa kakmak ve gönül incitmek gelir. Bu şekilde iyilik yapmaktansa yapmamak daha iyidir. Bu konu Kur'an'da bizlere hatırlatılır:

169 Bakara, 2/271.

170 Buhârî, Cemâat ve'l-imâmet, 8.

171 Bakara, 2/273.

"Mallarını Allah yolunda harcayan, sonra da harcadıklarının peşinden (bunları) başa kakmayan ve gönül incitmeyenlerin, Rableri katında mükafatları vardır. Onlar için korku yoktur. Onla üzülmeyeceklerdir de. Güzel bir söz ve bağışlama, peşinden gönül kırma gelen bir sadakadan daha hayırlıdır. Allah her bakımdan sınırsız zengindir, halîmdir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir)."[172]

Kültürümüzde "sadaka taşı" uygulaması, ecdadımızın bu konudaki hassasiyetinin bir örneğidir. Bu uygulamaya göre camilerde uygun bir yere mermer veya taş bir sütun bırakılır ve bu sütunun üzerine de bir çukur kazılırdı. İsteyenler sadakalarını bu sadaka taşına bırakır, ihtiyaç sahipleri de buradan ihtiyaçları kadar alırlardı.

Bu yöndeki bir başka uygulama da bakkalların tuttuğu borç defterlerindeki borçların ödenmesi uygulamasıdır. Bu uygulamaya göre maddi durumu iyi olan kişi, hiç tanımadığı bir bölgenin bakkal esnafına giderek borç defterinin rastgele bazı sayfalarındaki borçlarını toplamasını ister, sonra bu miktarı bakkala ödeyerek o sayfalardaki borçlar silinirdi. Sadaka taşı ve borç silme uygulamasında hem alan el hem de veren el birbirini bilmez; ihtiyaç sahipleri dilenmek zorunda kalmaz ve bu sadakalardan dolayı mahcubiyet duygusu yaşamazdı.

Paylaşmak... Karşılık ve Teşekkür Beklemeden Yapılmalı.

İyiliğe teşekkür etmek bir erdemdir. Nitekim Hz. Peygamber *"İnsanlara teşekkür etmeyen Allah'a da şükretmez."*[173] buyurmuştur. Bununla birlikte kişinin, yaptığı hayrın makbul olması için bu hayırdan dolayı bir karşılık veya teşekkür beklememesi gerekir. Kur'an bu gerçeği şu şekilde belirtir:

"Onlar, kendi canları çekmesine rağmen yemeği yoksula, yetime ve esire yedirirler. Biz sizi Allah rızası için doyuruyoruz; sizden ne bir karşılık ne de bir teşekkür bekliyoruz (derler)."[174]

172 Bakara, 2/262-263.

173 Tirmizî, Birr, 35.

174 İnsân, 76/8-9.

Paylaşmak... Kabul Edilmesi Arzusu Taşımalı.

Bir kimse Allah yolunda hayırlı bir iş yaptığında bundan sevinç duymalı, Allah'a karşı hüsnüzan besleyerek yaptığı hayrın kabul edilmesi için dua etmelidir. Bu hem Allah'a karşı haddini bilmenin ve edebin bir gereği hem de hayır işlerde kendisiyle yarışmanın bir yoludur. Bu durumda mümin şunu ifade etmiş olur: "Şu an elimden gelen budur fakat daha iyisi de olabilir." Böylelikle her defasında daha güzel bir iş yapma hedefine yönelir, eksiklerini gözden geçirir, kibre kapılmaz.

7. Haksız Kazanca Sebep Olan Uygulamalar ve Toplumsal Sonuçları

Dünya hayatında varlığımızı sürdürebilmemiz, ihtiyaçlarımızı karşılamamıza bağlıdır. Rızkı veren Allah, bu rızkı elde etmemiz için çalışıp gayret göstermemizi istemektedir. Bununla beraber dinimizde bazı nesneleri kullanmak ve bazı yollardan kazanç elde etmeye çalışmak yasaklanmıştır. Bunlara "kullanılması ve edinilmesi haram olan nesneler" ve "haram kazanç yolları" denilmektedir. Söz gelimi domuz eti ve türevleri, alkollü içecekler haram kılınmıştır. Bir Müslümanın bu tür haram olan şeyleri yemek, içmek ve kullanmaktan uzak durması gerektiği gibi bunlardan kazanç elde etmekten de uzak durması gerekir. İslam dini faiz, kumar, şans oyunları gibi birey, aile ve toplum açısından son derece büyük zararları olan kazanç yollarını da haram kılmıştır.

İslam'ın haram kıldığı kazanç yollarının başında gelen faiz gerek borç işlemlerinde gerekse alım-satım işlemlerinde bir tarafın diğer taraftan elde ettiği karşılığı bulunmayan fazlalıktır. Faiz, sermaye sahiplerinin hiçbir artı değer üretmeden, alın teri dökmeden, risk üstlenmeden elde ettikleri bir kazançtır. Faiz sebebiyle elinde sermayesi olan kimse herhangi bir şey yapmadan sermayesini arttırırken, o sermayeye ihtiyaç duyan geniş toplum kesimi bu ihtiyaçlarını karşılamak için fazladan bir bedel ödemek durumunda kalmaktadır. Böylece faiz, zengini daha zengin, fakiri de daha fakir hale getirmektedir; bu yönüyle toplumsal huzuru da tehdit etmektedir. İslam'ın emrettiği sadaka ise faizin aksine zenginler ile fakirler arasında köprüler kurmakta, toplumda huzur ve kardeşliğin egemen olmasına yardım etmektedir. Rabbimiz, borcunu ödeyemeyen veya ödemekte zorlanan kimselerden faiz almayı yasakladığı gibi onlara süre tanımayı emretmekte, hatta alacaklının, bu alacaklarını borçludan tahsil etmeyip tasadduk etmelerini teşvik etmektedir:

> **"Eğer (borçlu) darlık içinde ise, eli genişleyinceye kadar ona mühlet vermek (gerekir). Eğer (gerçekleri) anlarsanız bunu sadakaya (veya zekâta) saymak sizin için daha hayırlıdır."**[175]

175 Bakara, 2/280.

İslam'ın yasakladığı kazanç yollarından birisi de kumardır. Kumar nice ocakların sönüp yuvaların dağılmasına, nice kavga ve cinayetlere yol açan büyük günahlardandır:

> **"Ey iman edenler! (Aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan, içki ve kumarla, ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçiyor musunuz?"**[176]

İslam'ın yasakladığı kumar kapsamına her türden şans oyunları da girmektedir. Kumarın yol açtığı kötülükler saymakla bitmez. Kumar sebebiyle varını yoğunu kaybeden, evini ve arabasını satan, yuvası dağılan ve intihara sürüklenenlerin haberlerini hemen her gün duyarız. Buradan anlıyoruz ki Rabbimizin haram kıldığı ve yasak ettiği bir şey fertlere ve toplumlara verdiği zararlar sebebiyle haram kılınmıştır.

Burada son olarak bir hususun daha üzerinde duralım. Toplumda zenginlerin ve fakirlerin bulunması insanlık tarihi boyunca var olagelmiş hayatın bir gerçeğidir. İslam bu gerçek zeminden hareketle zenginler ile fakirler arasındaki ekonomik düzey farklılığını en aza indirmeyi hedefler. Yeryüzündeki tüm canlıları yediren ve içiren Yüce Allah, fakirlerin rızkı için zenginleri vesile kılmış; onlara zekât, fitre, kurban, fidye, kefaretler gibi birtakım malî görevler yüklemiştir. Böylece zengin, fakir aracılığı ile cenneti hak edecek bir iş yapmış olacak; zenginliğin insanda oluşturması muhtemel kötü huylardan korunacak ve toplumsal barışa katkı sağlamış olacaktır.

Zekât hesaplanırken hangi borçlar düşülür?

Babası ile birlikte oturan kimse zekât ile mükellef midir?

Büluğ çağına ermemiş zengin çocukların malından zekât vermek gerekir mi?

Bir öğrencinin burs olarak aldığı para nisap miktarına ulaşırsa zekât vermesi gerekir mi?

176 Mâide, 5/90-91.

Kadınların, ziynet eşyasından zekât vermeleri gerekir mi?

Öşür ne anlama gelir, dinî dayanağı nedir?

Alacağın zekâtını vermek gerekir mi?

Zekât vermenin belirli bir zamanı var mıdır?

Zekât taksitle ödenebilir mi?

Zekât, vaktinden önce verilebilir mi?

Önceki yıllara ait zekâtını vermeyen bir kimse daha sonra zekât borçlarını nasıl öder?

Zekât yükümlüsü bir kimse, zekâtını vermeden fakir düşse ve vefat etse, zekât sorumluluğu kalkar mı?

Sütanne ve sütbabaya zekât verilir mi?

Fakir kardeşe zekât verilebilir mi?

Üvey anne, üvey baba ve üvey çocuklara zekât verilebilir mi?

Damat ve geline zekât verilebilir mi?

Kayınvalide ve kayınpedere zekât verilebilir mi?

Evlat edinilen (bakımı üstlenilen) çocuğa zekât verilebilir mi?

Geçimini maaş veya ücretle sağlayanlara zekât verilebilir mi?

Zekât ayetinde geçen "fî sebîlillah"ın kapsamına okullar, Kur'an kursları, camiler ve benzeri hayır kurumları girer mi?

Bu ve bunun gibi merak ettiğin konular için buraya bakabilirsin:

İnsanlara hac ibadetini duyur; gerek yaya olarak gerekse yorgun argın develer üzerinde uzak yollardan gelerek sana ulaşsınlar.

(Hac, 22/27)

ÜNİTE 6:

MÜSLÜMANLARIN EVRENSEL BULUŞMASI:

HAC

İÇİNDEKİLER

1. Haccın İslam'daki Yeri ve Önemi 122
2. Umre ve Hacca İlişkin Fıkhî Hükümler 126
3. Hacca İlişkin Mekânlar 131
4. Hacca İlişkin Fiillerin Hikmetleri 134
5. Kurban: Şükrün Nişanesi 138

1. Haccın İslam'daki Yeri ve Önemi

Hac kelimesi sözlükte bir yere gitmeyi kastetmek, yönelmek, ziyaret etmek gibi anlamlara gelir. Terim anlamına göre ise Arefe gününde Arafat'ta bir miktar durmak (vakfe) ve Kâbe'yi tavaf etmek suretiyle yerine getirilen ibadettir. Hac şartlarını taşıyan bir Müslümanın mutlaka yerine getirmesi gereken İslam'ın 5 temel esasından biridir.

Umre kelimesi sözlükte imar etmek, bayındır hale getirmek, ziyaret etmek gibi anlamlara gelir. Terim anlamıyla umre, Kâbe'yi tavaf etmek ve Safa-Merve arasında gidip gelmek (sa'y yapmak) fiillerinden oluşan ve senenin her anında yapılabilecek olan bir ibadettir.

Haccın Müslümanlar İçin Önemi Nedir?

Hac ile İslam'ın doğduğu toprakları görürüz.

Her Müslüman, bir ömür boyunca özlem duyduğu, Allah Resûlü'nün vahye muhatap olduğu, son din olan İslam'ın doğduğu Mekke'yi ve Allah Resûlü'nün hicret yurdu olan Medine'yi görme arzusunu derinden duyar. Mekke'de Mescid-i Haram ile Medine'de Mescid-i Nebevi ile bu hasretini giderir. Bu topraklar, ashabın, İslam davetinin bizlere ulaşması uğruna canlarını ve mallarını feda ettikleri mübarek yerlerdir. Orada Efendimiz ile güzide sahabilerinin aziz hatıraları ve kabirleri bulunmaktadır.

Mescid-i Nebevî: Nebi'nin yani Peygamber Efendimizin (sas) mescidi demektir.

Yeşil Kubbe'nin hemen altında Efendimizin kabri bulunmaktadır.

Ravza ise Efendimizin kabri ile minberi arasındaki alandır ve burada namaz kılan kişi cennet bahçesinde namaz kılmış gibidir.

Mescid-i Haram Kâbe Beyt-i Atîk...

Her birinin namaz kılarken yöneldiğimiz kıblemizin isimleri olduğunu biliyor musun?

Kutsal toprakları ziyaret etmek, İslam davetinin gerçekliğini, bizzat görerek, yaşayarak ve manevi hazzını tadarak öğrenme vesilesidir. Bu tecrübe samimi müminin hayatında bir ömür boyu etkilerini gösterir. Hac ibadeti Müslümana Peygamber Efendimizin hayatını ve mücadelesini hatırlattığı gibi Hz. Âdem, Hz. İbrahim, Hz. Hacer ve Hz. İsmail'in yaşadıkları sıkıntıları ve verdikleri mücadeleyi de hatırlatır.

Hac ile iman kardeşliği perçinlenir.

Rabbimiz bütün müminlerin kardeş olduğunu belirtmiştir.[177] Allah Resûlü de pek çok hadisinde müminlerin kardeş olduğunu vurgulayarak bu kardeşliğin hukukuna ilişkin sözler söylemiştir. Hac, iman kardeşliğinin küresel ölçekte somut olarak ortaya konulduğu bir uygulama alanıdır. Dünyanın dört bir yanından gelen ve ırkları, renkleri, dilleri, kültürleri farklı olan müminler aynı topraklarda yan yana gelirler. Birlikte tavaf yaparak kardeşlik denizinde birer damlaya dönüşürler, şeytanı birlikte taşlar, vakfe esnasında ellerini semaya birlikte kaldırarak dua ederler. Hepsi dünyevî elbiselerinden soyutlanmış ve ihram elbiselerine bürünmüştür; bu sayede aralarındaki eşitliği gölgeleyecek her türlü görüntü geride bırakılmıştır. Orada makam-mevki, servet farkı hiçbir şey ifade etmez. Orada bütün müminlerin yüreği tek bir yüreğe dönmüş, bütün eller bir çift ele dönüşerek semaya kalkmış, bütün diller tek bir dile dönüşerek duaya durmuş olur.

Birbirinin dillerini bilmeyen milyonlar, iman dili ile konuşarak kucaklaşırlar. Sanki yıllardır birbirini tanıyorlarmış gibi uzun süren bir ayrılık sonrasında birbirine kavuşmuşlar gibi hasret giderirler. Hacıların yurtlarına dönüş vakitleri geldiğinde birbirinden ayrılacak olmanın hüznünü, dünyanın her bir noktasında bir kardeşinin bulunduğunu bilmenin sevinci telafi eder.

Hac iman kardeşliğinin sözde kalmayıp uygulamaya geçirildiği bir ibadettir. Orada müminler ümmet olma bilincini kazanırlar. Orada Rabbimizin *"Hakikaten bu (bütün peygamberler ve onlara iman edenler) bir tek ümmet olarak sizin ümmetinizdir. Ben de sizin Rabbinizim. Öyle ise bana kulluk edin."*[178] ayetinin sırrı bütün müminler tarafından yaşanarak anlaşılır. Orada müminler bir bütün olarak aynı değerlere sahip olduklarını hissederler ve haccın, kendileri için ortak bir zemin oluşturan evrensel bir buluşma meydanı olduğunu yaşayarak görürler.

177 Hucurât, 49/10.

178 Enbiyâ, 21/92.

Hac, bütün ibadetleri bünyesinde toplar.

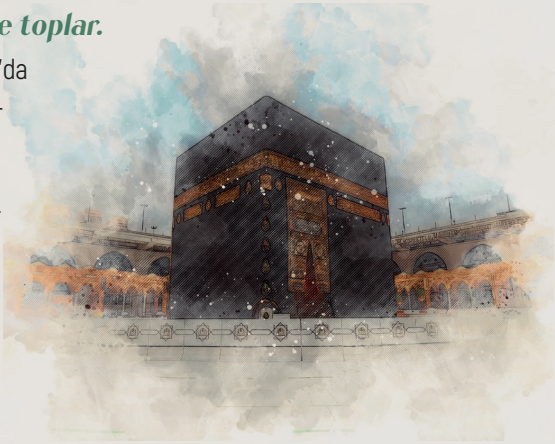

Kâbe'de, Arafat'ta, Müzdelife'de ve Mina'da kılınan toplu namazlar, diğer zamanlarda kılınan namazlara göre müminlere çok daha farklı bir duygu yaşatır. Milyonların bir arada bulunduğu bu namazlar sanki dünyayı bir mescide, bütün müminleri de bu mescidin cemaatine çevirir. Bir başka yönüyle de şöyle düşünelim. Temettü ve kıran haccı yapanların kurban kesmesi de gerekir. Yine çeşitli sebeplerle bazı hac yasaklarını bilerek veya bilmeyerek çiğnemiş olan müminlerin de kurban kesmeleri gerekir. Kurban kesme imkânı bulamayanlar ise bunun yerine oruç tutarlar. Böylece hac, namaz yanında oruç ve kurbanı da bir araya getirmiş olur. Hac yasaklarının çiğnenmesi veya kurban kesme imkânının bulunmaması gibi durumlarda fakirlere sadaka verilmesi gerekir. Bunun dışında hac yapan mümin, her vesile ile Allah'a dua etmek, geçmiş bütün günahları için tövbe etmek, imkân bulduğu her anda Rabbinin adını zikretmekle haccının her anını dolu dolu geçirmeye gayret eder.

Hac, mahşerin provasıdır.

Hac bir anlamda mahşerin provasıdır. Mahşer meydanında dilleri, renkleri, ırkları farklı olan bütün insanlık dünyadaki makam-mevki, şan, şöhret gibi özelliklerini bırakarak hesap günü için bir araya geleceklerdir. Hacda da özellikle Arafat vakfesi esnasında dünyanın dört bir yanından, her renk ve ırktan insan aynı şekildeki elbise ile Yüce Rabbimizin manevi huzurunda bir araya gelirler. Mahşeri andıran bu kalabalık içinde mümin dünyevî düşünceleri geride bırakır. Artık malı-mülkü, şanı-şöhreti, ailesi gibi bütün bağlarını bir an geride bırakarak Rabbinin huzurunda hayatının muhasebesini yapar. Vaktini, sanki birazdan hesap verecekmiş duygusu içinde geçirirken geçmişteki günahları için af diler, gelecekte bir daha günah işlememek için kendisine söz verir.

Hac, yaşlıya olduğu gibi imkânı olan gence de farzdır.

Haccın, maddi bir birikim gerektirmesi ve insanların, bu birikime genellikle ileri yaşlarda sahip olmaları gibi nedenlerle hacca gitme ülkemizde çoğunlukla orta ve ileri yaşlarda söz konusu olmuştur; fakat bu realiteyi bir zorunluluk olarak algılamak yanlıştır. Hac, aklı başında ve ergenlik çağına gelmiş olan, gerekli diğer şartları taşıyan her Müslüman birey üzerine farzdır. Bu bakımdan şartlarını taşıyan Müslümanların hac yapmak için yaşlılık zamanlarını beklemeleri doğru değildir. Çünkü hiçbirimiz, ne kadar ömür süreceğimize dair bir bilgiye sahip değiliz. Ölümün vakti ve saatini Allah'tan başkası bilemez.

Peygamber Efendimiz (sas) şöyle buyurmaktadır:
"Kim Allah için hacceder de hac esnasında kötü sözlerden ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsa, annesinin onu doğurduğu günkü gibi (günahlarından arınmış olarak hacdan) döner."[179]

Haccın yaşlılık zamanlarına ertelenmesinde maddi imkânlara sahip olma meselesi dışında şu yanlış düşüncelerin de önemli bir etkisi vardır: "Hacca gittikten sonra günah işlersem hac ibadetim geçersiz olur, gençlik zamanlarımda nefsime uyarak günah işleyebilirim, onun için haccımı orta yaş ve sonrasına ertelesem daha iyi olur." veya "hacca gidip döndükten sonra günahlar iki kat olarak yazılır."

Peki bu düşünceler doğru mu?

Masum gibi görünen bu düşüncelerin ardında da şeytanî bir vesvese bulunmaktadır. Her şeyden önce bizim inancımıza göre peygamberler dışında hiç kimse masum ve günahsız değildir, olamaz. Kaldı ki bir kimse günah işledi diye geçmişte yaptığı bir ibadetin geçersiz olması söz konusu olamaz. Her ne kadar hacca gitmiş bir Müslümanın ibadet ve ahlak konusunda daha dikkatli olması beklense de bu kimsenin günahları iki kat olarak yazılmaz.

Bütün bunların ötesinde gençlik zamanında insan, hac ibadetinin olumlu etkilerini daha derinden hisseder. Zira şuurlu bir şekilde yapılmış olan hac, genç insanın hayatında olumlu değişimler meydana getirir. Dinine şuurla bağlanmasına, günahlardan daha da uzak kalmasına yardımcı olur. Haccın fiziksel olarak güçlü olmayı gerektiren ibadetleri de düşünüldüğünde hacca genç yaşlarda gitmenin önemi bir kez daha anlaşılır.

179 Buhârî, Hac, 4; Müslim, Hac, 438.

2. Umre ve Hacca İlişkin Fıkhî Hükümler

Müslüman olma, akıl ve büluğ şartları yanında hac yapmaya bedenî ve malî imkanları yeterli olan kimsenin, ömründe bir defa hac yapması farzdır. Kişinin hac yolculuğuna çıkabilmesi için bedeninin sağlıklı olması, hacca gitmesine mâni bir engelin olmaması ve yol güvenliğinin olması gerekir.

Kendisine hac farz olan kişi, sağlık nedenlerinden dolayı hacca bizzat gidemediği durumda vekaleten bir başkasını göndermelidir.

Umre ise müekked bir sünnettir; sayı sınırlaması yoktur. Hac ve umre hem beden hem de mal (para) ile yapılan ibadetlerdir.

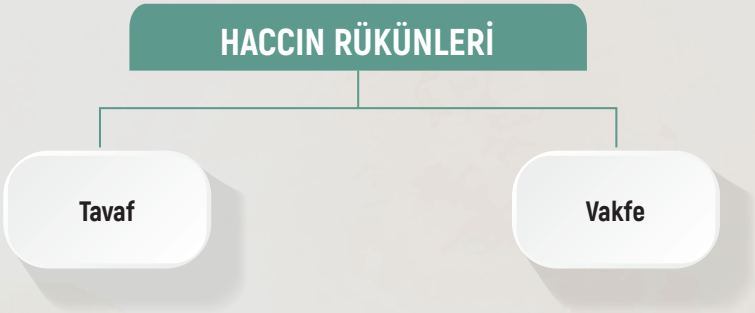

Hac yapacak kimselerin, Zilhicce ayının dokuzuncu günü (Kurban Bayramı'nın arefe günü) öğle namazı vaktinden başlayarak ertesi gün (bayram günü) fecrin doğuşuna kadar herhangi bir zaman diliminde Arafat'ta bulunmaları gerekir. Buna vakfe adı verilir.

> Kâbe, Mekke şehrinde ilk olarak Hz. Âdem (a.s.) tarafından inşa edilip zaman içinde yıkılıp izleri kaybolan daha sonra Hz. İbrahim (a.s.) ve Hz. İsmail (a.s.) tarafından temelleri üzerine yeniden inşa edilen küp şeklindeki bir yapıdır. Kur'an'ın belirttiğine göre yeryüzünde ibadet ederken yönelmek üzere inşa edilen ilk bina Kâbe'dir.[180]

Bütün Müslümanlar namaz kılarken Kâbe'ye yönelmekle yükümlüdür. Aynı şekilde haccın farzlarından biri olan tavaf da Kâbe'nin etrafında 7 kez dönmekle gerçekleşir. Bu tavafın vakti Kurban Bayramının ilk günü tan yerinin ağarmasının akabinde başlar.

180 Mekke için Kur'an-ı Kerim'de "Ümmü'l-kurâ" yani şehirlerin annesi ifadesi kullanılır. En'âm, 6/92; Şûrâ, 42/7.

Hac

- İmkânı olan bir Müslüman'ın ömründe bir defa yapması farzdır.
- Belli zamanlarda yapılır.
- İhrama girdikten sonra Arafat'ta vakfe, Müzdelife'de vakfe, Şeytan Taşlama, Kâbe'yi tavaf ve Sa'y gibi bir dizi ibadetten oluşur.

Umre

- Müekked Sünnettir.
- Yılın her vaktinde yapılabilir. (Arefe ve Kurban Bayramının dört günü umre yapmak tahrimen mekruhtur.)
- İhrama girip Kâbe'yi tavaf ettikten sonra Sa'y yapıp bir tutam saçı keserek ihramdan çıkmakla umre tamamlanır.

UMRENİN YAPILIŞI

Doğrudan Mekke'ye gidilecek ise* havaalanında veya mikat sınırlarını geçmeden ihrama girilir. Erkekler ihramlıkları, kadınlar da günlük kıyafetleri ile ihrama girerler. Sadece yüzlerini örtmezler.

Umreye niyet edilir. Telbiye getirilir.

İki rekât ihram namazı kılınır. Bu namazın, ilk rekâtında Kâfirûn ikinci rekatında İhlas suresi okunması tavsiye edilmiştir.

Mecsid-i Haram'a varınca tavafa niyet edilir. Tavaf, Hacer-i Esved hizasından başlanılarak yapılır. Kâbe'nin etrafında yedi defa dönülür.

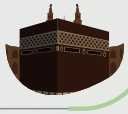

Tavaftan sonra iki rekât namaz kılınır.

Tavaf namazından sonra Safa tepesine gidilir, niyet edilerek Safa-Merve arasında sa'y yapılır.

İhramlı kişi saçından en az bir tutam keserek ihramdan çıkar. Peygamber Efendimiz (sas) saçlarını tamamen tıraş eden erkeklere özel dua etmiştir. Tamamlanan bu umrenin ardından hacı adayı terviye günü (8 Zilhicce) tekrar hac için ihrama girinceye kadar serbest olup bu kişiden ihram yasakları kalkmıştır.

Safa ve Merve tepeleri arası yaklaşık 400 metrelik bir mesafedir. Sa'y, Safa'dan başlayarak 4 gidiş 3 dönüş şeklinde yapılan yürüyüştür.

* Doğrudan Medine'ye gidilmesi durumunda ihrama girilmez, Mekke'ye hareket edileceği zaman niyet edilerek ihrama girilir.

Haccın Yapılışı

Hac, belirli bir zaman diliminde belirli mekânlarda bazı fiilleri yapmaktan ibaret olan bir ibadettir.

Hac yapacak kimsenin her şeyden önce hacca gitmek için kullanacağı paranın helal yoldan kazanılmış olması gerekmektedir. Hacca gitmeden önce üzerinde herhangi bir kul hakkı varsa onu ödemeli, yakınları ve tanıdıkları ile helalleşmeli, onların duasını almalıdır. Hacı adayı haccın kuralları, Sevgili Peygamberimizin (sas) hayatı, Mekke ve Medine'nin tarihiyle ilgili okumalar yapmalı, Kur'an-ı Kerim'i bilmiyorsa öğrenmelidir. Hacı adayının bu hususlara dikkat etmesi hac yolcuğundan edineceği istifadeyi en üst seviyeye taşıyacaktır.

Hac ve Umre için her şeyden evvel ihrama girilir.

Hac veya umre için "mikat" adı verilen bazı sınırlar vardır ki kişi ihrama girmeksizin buralardan geçemez. İhrama girmeden önce kişi abdest alır, gusletmesi ise daha güzeldir. Bedeninde temizlenmesi gereken yerleri temizler. Erkekler günlük hayatta giydiği normal elbiselerini çıkarır ve genellikle beyaz renkte olan ihramlıklarını giyer. Kadınlar için özel bir elbise yoktur, her zaman giyindikleri dış kıyafetleri ile ihrama girerler. İhramın başlaması, telbiye adı verilen şu sözleri söylemekle olur:

> **"Lebbeyk Allahümme lebbeyk, lebbeyke lâ şerike leke lebbeyk, inne'l-hamde ve'n-ni'mete leke ve'l-mülk, lâ şerike lek" (Buyur Allah'ım emret! Buyur, senin hiçbir ortağın yoktur. Şüphesiz ki övgü de nimet de mülk de sana aittir. Senin ortağın yoktur.)**

Kişi ihrama girdiği andan başlayarak ihramdan çıkıncaya kadar olan süre boyunca artık eşiyle ilişkide bulunamaz, (erkekler) dikişli elbise giyemez, hoş kokulu şeyler sürünemez, saçlarını ve tırnaklarını kesemez, av yapamaz, bir ağacın dalını hatta yerdeki otları dahi koparamaz. Bunun yanı sıra ihrama giren kimse kötü, kırıcı söz söyleyemez, kavga edemez. Bu yasakları bilerek veya bilmeden işleyen kimse sadaka ile kurban arasında değişen cezayı ödemek zorundadır.

İnsanın normalde yaptığı bazı helal fiillerin ihramlı kimseye yasak olması bu fiillerin kıymetini hatırlatır. Ayrıca kişiye bazı kötü işleri terk edebilme iradesini fark ettirir, milyonlarca insanın aynı zamanda ve mekânda bir ota dahi zarar vermeden ve kimseyi kırmadan senkronize hareket edebileceğini gösterir.

Temettü, kıran ve ifrad olmak üzere üç çeşit hac olmakla birlikte, Türkiye'den giden hacıların çoğunluğu temettü haccı yaptıkları için aşağıda temettü haccının tarifi yapılmıştır. Temettü haccı hac ayları içinde umre yapıp ihramdan çıktıktan sonra hac için yeniden ihrama girerek yapılan hac çeşididir. Umre ile Hac ihramı arasında serbest kalınan bir zaman dilimi söz konusudur.

Terviye günü (8 Zilhicce) hac için hazırlık yapılır. İhrama girilerek hacca niyet edilir ve telbiye getirilir.

İki rekât ihram namazı kılınır.

Vakit müsait olursa nafile bir tavaftan sonra haccın sa'yi yapılabilir.

Terviye günü kafile ile birlikte Arafat'a hareket edilir.

Arefe günü (9 Zilhicce) öğle vakti girince öğle ve ikindi namazları 'cem-i takdim'[181] ile kılınır.

Güneş battıktan sonra kafile ile birlikte Müzdelife'ye hareket edilir.

Yatsı vakti girince akşam ve yatsı namazları 'cemi te'hir'[182] ile kılınır.

Akabe cemresine atılacak taşlar toplanır.

Vakfeden sonra Mina'ya hareket edilir. Akabe cemresine 7 taş atılıp Mekke'ye dönülür.

Bayramın 1. günü kurban kesilir. Tıraş olup ihramdan çıkılır. Böylece cinsel ilişki hariç ihram yasakları sona erer.

Bayramın birinci günü itibariyle farz tavaf yapılır. Önceden yapılmamış ise haccın sa'yi yapılır. Böylece bu aşamada cinsel ilişki yasağı da kalkmış olur.

Bayramın ikinci günü öğleden sonra ertesi gün güneş doğmaya başlayıncaya kadar uygun bir zamanda sırasıyla Küçük, Orta ve Büyük Cemrelere yedişer taş atılır.

Bayramın üçüncü günü öğleden sonra ertesi gün fecr-i sadığa kadar uygun bir zamanda sırasıyla Küçük, Orta ve Büyük Cemrelere yedişer taş atılır.

İstenmesi halinde Bayramın dördüncü gününde öğleden sonra güneş batıncaya kadar uygun bir zamanda sırasıyla Küçük, Orta ve Büyük Cemrelere yedişer taş atılır.

Mekke'den ayrılmadan önce veda niyetiyle bir tavaf yapılır.

181 Cem-i takdim: Arefe günü Arafat'ta ikindi namazının öne alınarak öğle vaktinde kılınmasıdır.

182 Cem-i te'hir: Akşam namazının kendi vaktinde kılınmayıp yatsı namazı vaktinde önce akşam namazının farzını sonra yatsı namazının farzını son sünnetini ve vitir namazını kılmaktır.

3. Hacca İlişkin Mekânlar

Hac konusunu anlamak için hacca ilişkin fiillerin gerçekleştirileceği mekânların neresi olduğunu ve o mekânlarda hangi fiillerin yapılacağını bilmek gerekir. Bu başlık altında hac ile ilişkili mekânlardan Harem, Mîkat, Mescid-i haram, Kâbe, Safa, Merve, Arafat, Müzdelife ve Mina'yı öğreneceğiz.

HAREM

Sözlükte korunan yer, korunan şey, yasak bölge, dokunulmazlığı olan şeyler, çiğnenmeyen kurallar gibi anlamlara gelen harem, dinî bir terim olarak Mekke ve çevresindeki bazı bölgeler için kullanılmaktadır. Buraya harem adı verilmesi, zararlılar dışında bu bölgedeki hayvanların öldürülmesi ve bitki örtüsüne zarar vermenin haram kılınmış olması sebebiyledir. Harem bölgesinde savaşmak, kendiliğinden biten bitkileri ve ağaçları kesmek veya sökmek, zararlılar dışındaki hayvanları öldürmek haramdır.

MÎKAT

Harem bölgesine dışarıdan gelenlerin, ihrama girmesi gereken yerlerdir. İhramsız olarak bu sınırları geçmek caiz değildir.

MESCİD-İ HARAM

Mekke'de, ortasında Kâbe'nin bulunduğu mescidin adıdır. Halk arasında harem-i şerif de denilmektedir. "Haram" denilmesi bu mescidin dokunulmaz ve saygıdeğer oluşu sebebiyledir. Kâbe'nin kendisi kadar Kâbe'nin temsil ettiği değerler de dokunulmazdır ve bu değerlere saygı duyulması zorunludur.

KÂBE

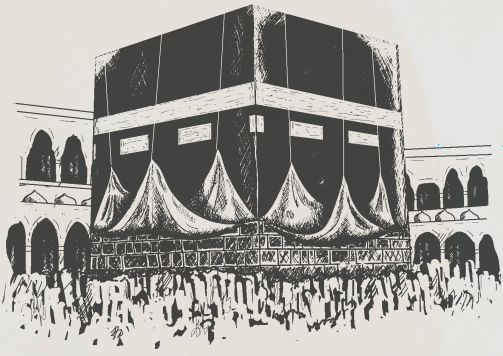

Mescid-i Haram'ın ortasında yaklaşık 13 metre yüksekliğinde, 11-12 metre genişliğinde taştan yapılmış dört köşe bir binadır. Hacerü'l-esved, Kâbe'nin doğu köşesinde bulunduğu için buraya Rüknü Hacer-i esved adı verilir. Güney köşesine Rüknü Yemanî, batı köşesine Rüknü Şâmî, kuzey köşesine Rüknü Irakî denir. Kâbe'nin kuzey-batı duvarında Hatîm denilen ve etrafı oval bir duvarla kaplı olan bölge ve Kâbe'nin su oluğu vardır. Kuzey doğu duvarında Kâbe'nin kapısı, Kuzey doğu duvarının karşısında Makam-ı İbrahim ve zemzem kuyusu bulunmaktadır.

1- Hacer-i Esved
2- Kâbe'nin kapısı
3- Altınoluk
4- Şazirvan
5- Hicr-i İsmail (Hatim)
6- Mültezem
7- Makam-ı İbrahim
8- Rüknü Hacer-i Esved
9- Rüknü Yemani
10- Rüknü Şami
11- Rüknü Iraki
12- Kâbe'nin örtüsü
13- Kahverengi mermer çizgi

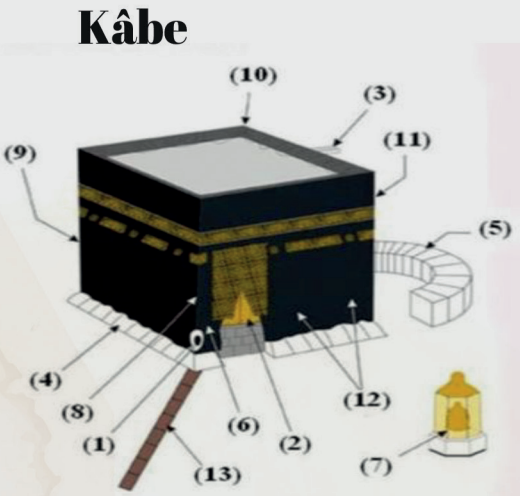

SAFA VE MERVE

Kâbe'nin doğusunda bulunan iki küçük tepeciğin ismidir. Bugün Mescid-i Haram'ın duvarı ile bitişik haldedir. İki tepe arasındaki mesafe yaklaşık 400 metre olup haccın vâciplerinden olan sa·y (yürüyüş) bu iki tepe arasında yapılır.

ARAFAT

Mekke'nin 25 kilometre güney doğusunda ova görünümünde düz bir alanın adıdır. Doğu, kuzey ve güneyi dağlarla çevrilidir. Arafat, harem sınırları dışında kalır. Haccın rükünlerinden olan vakfe burada yapılır. Vakfenin zamanı, Zilhicce ayının dokuzuncu günü öğle namazı vaktinin girmesiyle başlar, ertesi gün şafak vaktine kadar devam eder. Burada kısa bir süre de kalınsa vakfe yerine gelmiş olur. Arafatta vakfe yapılmadan hac yapılmış olmaz. Peygamberimiz *"Hac, Arafat'tır"* buyurmuştur.[183] Arafat'ın ortasında Cebel-i Rahmet (Rahmet Tepesi) vardır.

MÜZDELİFE

Mekke'de Arafat ile Mina arasında Harem sınırları içinde bulunan bir bölgenin adıdır. Arafat'ta vakfe yapıldıktan sonra Müzdelife'ye gelinir. Burada vakfe yapılır. Bu vakfe vaciptir. Bayram gecesini burada geçirmek, vakfeyi Müzdelife'nin sonunda Kuzah tepesinin civarında bulunan Meş·ar-i Haram'ın yakınında yapmak sünnettir. Müzdelife'de vakfe, arefe günü gü-

183 Nesâî, Menâsikü'l-hac, 203.

neşin batmasından Kurban Bayramı'nın birinci günü güneşin doğmasına kadar olan zaman diliminde yapılır. Arefe günü akşam ile yatsı namazı Müzdelife'de yatsı vaktinde birleştirilerek (cem edilerek) kılınır. Şeytan taşlamada kullanılacak taşlar buradan toplanır.

MİNA

Mekke'ye dört buçuk kilometre mesafede, Arafat'a giden yol üzerinde Müzdelife ile Mekke arasında, harem sınırları içerisinde bir bölgenin ismidir. Burada büyük, orta ve küçük cemreler (şeytan taşlama alanları) bulunur. Şeytan taşlama günlerinde Mina'da gecelemek Hanefîlere göre sünnet, diğer mezheplere göre vaciptir. Bayram sabahı hacılar Mina'ya intikal ederler ve bayram günleri boyunca burada ikamet ederler. Hacılar Mina'ya gelince Akabe cemresine yedi taş atarlar, kurban keserler ve tıraş olarak ihramdan çıkarlar. Bayramın ikinci, üçüncü ve dördüncü günleri ise üç cemreye yedişer taş atılır. Ancak, dördüncü gün Mina'da kalınarak şeytan taşlamak zorunlu değildir.

4. Hacca İlişkin Fiillerin Hikmetleri

İhram: Benlikten Sıyrılış

İhram sözlükte haram kılmak, kendini mahrum bırakmak, haram aylarına veya Harem bölgesine girmek gibi anlamlara gelir. Bir terim olarak ise hac veya umre yapmaya niyet eden kişinin, diğer zamanlarda mübah olan bazı fiil ve davranışları, belirli bir süre için kendisine haram kılmasıdır.

İbadetlerin tümünde gözlemlediğimiz bir durum vardır: Normal zamanda insanlara serbest olan bazı fiiller, ibadet başladıktan sonra yasak olur. Çünkü ibadetlerin temel amacı, insanı günlük hayattaki rutin işlerinden çıkararak onu adeta başka bir boyuta sevk etmektir.

Bir insanın günlük hayatta doğal olarak yaptığı şeyler yeme-içme, evlilik hayatında karı-koca arası ilişkiler, öz bakıma yönelik temizlik fiilleri (elbise giyme, güzel koku sürünme, vücut temizliği vb.) gibi şeylerdir. İşte ibadetler insanı bu doğal yaşamın dışına çıkarır. Mesela namaz ibadetine başlamak üzere aldığımız tekbire iftitah (başlangıç) tekbiri adı verildiği gibi tahrime (haram kılma) tekbiri adı da verilir. Çünkü o tekbirle birlikte artık konuşmak, gülmek, yürümek, sağa-sola dönmek, yemek-içmek haram hâle gelir.

Oruç ibadetine başladığımızda yeme-içme ve cinsel ilişkide bulunma haram hâle gelir. Hac ibadetine başlamak için ihrama girdiğimizde de erkeklerin günlük hayatta giydikleri dikişli giysileri giymeleri, erkek ve kadınların ayak topuklarını örten ayakkabı giymeleri, güzel

koku sürünmeleri, tıraş olmaları, tırnak kesmeleri haram hale gelir. İhramlı kişiye bunun dışında av yapmak da haramdır. İhram yasaklarının ihlal edilmesi yasağın çeşidine göre değişen birtakım cezaları gerektirir. Kurban kesmek, sadaka vermek ve oruç tutmak bunların arasındadır. Bütün bunlardan anlaşılacağı üzere ihram, kişiyi benliğinden sıyırarak Rabbi'nin emrini yerine getirmeye hazır hâle getirmektedir.

İhramın hatırlattığı bir başka şey ise dünyevi makam, mevki ve statü farklarını kaldırarak bütün insanları tek renk ve görüntüde eşitlemesidir. Normal zamanda insanlar maddi durumlarına, kültürlerine, beğenilerine göre farklı giysiler giyerler. Oysa hac ve umre için ihrama giren kimseler, insanı belirli bir coğrafyaya, zamana, toplumsal bir rol ve statüye bağlayan bütün bu bağlardan kurtularak tek bir tarza, tek bir renge bürünürler. Siyah ile beyaz, zengin ile fakir, yaşlı ile genç, şu ırktan olan ile bu ırktan olan arasındaki tüm farklılıklar adeta eriyerek yok olur. Orada hiç kimse derisinin rengi, ırkı, sosyal konumu ile diğerlerine üstünlük taslayamaz. Orada tam bir eşitlik söz konusudur.

Vakfe: Anlamlı Duruş

Haccın iki rüknünden birisi vakfedir. Vakfe bir yerde belirli bir süre durmak ve beklemektir. Arefe günü güneşin batıya doğru kaydığı vakitten, yani öğle namazının girdiği vakitten Kurban Bayramı'nın ilk günü fecir vaktine yani şafağın söktüğü vakte kadar Arafat'ta kısa bir süre de olsa durmak haccın temel rüknüdür. Bir kimse bu süre içinde vakfe yapmadığında haccı kaçırmış olur, daha sonra kaza etmesi gerekir.

Vakfe yapılırken Arafat meydanının ortasında bulunan Cebel-i Rahmet yanında kıbleye karşı durulup Allah'a ayakta dua edilmesi son derece faziletli bir davranıştır.

Vakfe mahşerin bir tür provası gibidir. Bu zaman ve mekân, dünyanın dört bir yanından gelen, ülkeleri, renkleri, dilleri, sosyal statüleri farklı milyonlarca insanı tıpkı mahşer meydanı gibi bir araya getirir. Bütün bu farklılıklar içinde tüm müminler aynı düşünce ve gaye ile burada birlikte Allah Teâlâ'ya dua ederler.

Arafat günü yapılan dualar reddedilmez. Allah Resûlü (sas) "Duanın en hayırlısı Arefe günü yapılandır" buyurmuştur.[184]

Arafat vakfesi, insanın bir anlamda geçmişiyle hesaplaşacağı, tüm günahları için Rabbinden af ve mağfiret talep edeceği, dünyanın farklı yerlerinden gelmiş olan Müslüman kardeşleriyle kucaklaşarak var olan sevgi ve muhabbet bağlarını kuvvetlendireceği bir zaman dilimidir.

184 Tirmizî, De·avât, 123.

Tavaf: Kâinatın Döngüsüne Katılış

Tavaf, Kâbe'nin etrafında yedi defa dönmekten ibarettir ki her bir dönüşe, şavt adı verilir. Hacda üç tür tavaf vardır:

- Mekke'ye dışarıdan gelmiş olanların ilk defa Beytullah'a uğradığında yapmaları sünnet olan kudüm tavafı
- Arafat vakfesinden sonra yapılan ve haccın farzı olan ziyaret tavafı
- Mekke'den ayrılmadan önce yapılan veda (sader) tavafı

Tavaf, Kâbe'nin güney tarafında bulunan ve Hacerü'l-esved'in yerleştirilmiş olduğu köşeden başlamak suretiyle Kâbe sol tarafa alınarak Beytullah'ın etrafında dönerek yapılır. Tavaf bir tür namaz gibidir. Tavaf yapan müminler adeta Allah'ın arşı etrafında tavaf yapan melekler gibi olurlar.

ZAMANIN İÇİNDE AMA ZAMANIN ÜSTÜNDE BİR YÜRÜYÜŞ:

Tavaf saat yönünün tersi istikamette yapılır. Tavaf yapan kişi bir yandan zamanlamaya son derece dikkat ederken diğer yandan zamanın dışında zaman üstü bir boyuta geçer.

Rabbimiz atomdan galaksilere kadar en küçük varlıktan en büyüğüne kadar her şeyi bir merkez etrafında dönecek şekilde yaratmıştır. Atoma baktığımızda bir çekirdek etrafında sürekli dönen elektronların bulunduğunu görürüz. Güneş sistemine baktığımızda güneş etrafında dönen gezegenlerin olduğunu görürüz. Güneş sistemi de bir bütün olarak Samanyolu galaksisi içinde dönüp durur. Kâbe'yi merkeze alarak tavaf yapan müminler de bu hareketleriyle âdeta kâinatın işleyişine ayak uydurmuş, ilahi cezbe ile dönen varlıklara katılmış, bir ibadet aşkıyla görevlerini yerine getirmiş olurlar.

Sa'y: Gayretin Zaferi

Sa'y sözlükte hızlı yürümek, koşmak, çaba göstermek anlamlarına gelir. Hac ve umreye ilişkin bir terim olarak sa'y, Kâbe'nin doğu tarafında bulunan ve günümüzde Mescid-i Haram sınırları içinde yer alan Safa ve Merve tepeleri arasında Safa'dan başlanıp Merve'de sona ermek üzere, sa'y niyetiyle dört gidiş üç gelişle toplam yedi defa gidip gelmek anlamına gelir. Sa'y yapmak Hanefîlere göre vâcip, diğer üç mezhebe göre ise haccın bir rüknü olarak farzdır.

Sa'y, insanlık tarihindeki önemli olaylardan birini canlandırır. Susuzluk duygusunun harekete geçirdiği Hz. Hacer'in davranışlarının tekrar edilmesi, kıyamete kadar tüm insanlığa sabır, azim ve çabayı öğretir. İnsanın içerisinde bulunduğu durum ne kadar zor olursa olsun Allah'ın yardımı ile kurtuluşa erişileceğini müjdeler.

Hz. İbrahim, eşi Hacer ile İsmail'i Rabbinden aldığı emir gereği Mekke'ye yerleştirmişti.[185] Hacer, suları tükenip zor durumda kaldığında, kendisi ve çocuğu şiddetli bir su ihtiyacı hissetmiş; o da su bulma ümidiyle Safa ve Merve tepeleri arasında defalarca koşmuş, yavrusuna bir şey olur endişesiyle her seferinde İsmail'i bıraktığı yere geri dönmüştü. Yüce Allah da onun çaresizlik içindeki gayretini, ümidini yitirmeden sabırla arayışını bütün insanlığa ibret kılmış; Zemzem suyunu Hacer'in, Hz. İsmail'i bıraktığı yerde çıkarmıştır. Sevgili Peygamberimiz Hacer'in yerden su çıkınca onu muhafaza etmedeki heyecanını anlatan bir hadisinde şöyle buyurmuştu:

"Allah, İsmail'in anasına (Hacer'e) rahmet etsin! Şayet o, (suyun etrafını çevirmede) acele etmeseydi, zemzem, akan bir pınar olurdu."[186]

Şeytan Taşlama: Kötülüğe Meydan Okuma

Haccın vacipleri arasında yer alan ve halkımız arasında şeytan taşlama diye ifade edilen uygulama, aslen dinî kaynaklarda remy-i cimâr şeklinde geçer. Cimâr kelimesi çakıl taşı anlamına gelir. Remy ise bunların fırlatılmasıdır. Bir fıkıh terimi olarak hacıların Kurban Bayramı günlerinde Mina'da attıkları küçük taşların her birini ve bu taşların atıldığı üç ayrı yeri ifade eder.

Taşlama yapılan sütunlardan Mina-Mekke yönündeki ilkine küçük veya birinci cemre (el-cemretü's-suğrâ, el-cemretü'l-ûlâ), ikincisine orta cemre (el-cemretü'l-vüstâ), üçüncüsüne de büyük cemre veya Akabe cemresi (el-cemretü'l-kübrâ, cemretü'l-Akabe) adı verilir.

185 İbrâhîm, 14/37.

186 Buhârî, Enbiyâ, 9.

Hacdaki diğer pek çok uygulama gibi şeytan taşlamanın aslı da Hz. İbrahim'den gelmektedir. Kur'an, ayrıntılarına girmeksizin Hz. İbrahim ve oğlunun yaşadığı imtihanı şu şekilde haber verir:

"Rabbim! Bana iyilerden olacak bir evlat ver!" Bunun üzerine kendisine akıllı ve iyi huylu bir erkek çocuğu olacağını müjdeledik. Çocuk, babasıyla beraber iş güç tutacak yaşa gelince babası ona, "Yavrucuğum" dedi, "Rüyamda seni kurban ettiğimi gördüm; düşün bakalım sen bu işe ne diyeceksin?" Dedi ki: "Babacığım! Sana buyurulanı yap; inşallah beni sabredenlerden biri olarak bulacaksın." Her ikisi de (ilahi buyruğa) teslim olunca ve babası onu yüzüstü yatırınca, "Ey İbrahim!" diye ona seslendik; "Tamam, rüyanı gerçekleştirmiş oldun." İşte iyileri biz böyle ödüllendiririz. Bu, kesinlikle apaçık bir imtihandı. Biz, (oğlunun canına) bedel olarak ona iri bir kurbanlık verdik."[187]

Bu ayetlerde anlatılan olayın ayrıntıları kimi hadis kaynaklarında şu şekilde belirtilir: Cebrail (as), Hz. İbrahim'i kendisine rüyada gösterilen şeyi uygulaması için Mina'ya götürdüğünde şeytan kendisine üç defa görünerek onu bu işten vazgeçirmeye çalışmış, Hz. İbrahim de her defasında ona yedi taş fırlatarak uzaklaştırmıştır.[188]

Hacdaki şeytan taşlama fiili, tıpkı tarihsel kökenini oluşturan ilk olayda olduğu gibi şeytanın bizleri Allah'ın emir ve yasaklarından saptırmak üzere vereceği vesveselere boyun eğmeyeceğimizi, onu dinlemeyeceğimizi, sonu nereye varırsa varsın Allah'a bağlılık ve kulluktan vazgeçmeyeceğimizi ortaya koyan simgesel bir davranıştır.

Rabbimiz şeytan ile aramızdaki ilişkiyi şu şekilde ortaya koyar: *"Şüphesiz şeytan sizin için bir düşmandır. Öyle ise (siz de) onu düşman tanıyın. O, kendi taraftarlarını ancak alevli ateşe girecek kimselerden olmaya çağırır."*[189] Şeytanın, Allah'ın buyruklarına karşı çıkma noktasında insan üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunu insanın yaratılışının anlatıldığı kıssada görüyoruz. Cennette Hz. Âdem ve Hz. Havva'ya belirli bir ağacın meyvesinden yemeleri yasaklanmış; şeytan da onları bu meyveyi yemeğe teşvik etmişti. Hz. Âdem ve Hz. Havva, şeytanın vesvesesi ile bu meyveden yemişler; ilahi emre olan bu itaatsizlikleri yüzünden yeryüzüne indirilmişlerdi. İşte insanın yeryüzündeki hayat serüveni de bu olay ile başlamıştı. Biz Müslümanlar düşmanlığı kıyamete kadar sürecek olan şeytana karşı sürekli uyanık olmak ve onu dinlemeyeceğimizi göstermek üzere hacda şeytan taşlama ibadetini gerçekleştiririz. Şeytanın vesveselerine karşı güçlü bir duruş, yalnızca hac zamanında ve harem bölgesi ile sınırlı değildir; bilakis bu amel, bizlerin, hayatımız boyunca kötülüğe meydan okuyacağımıza dair bir nevi kendimize bir söz veriştir. Atılan her bir taş âdeta verdiğimiz sözü perçinlemek üzere attığımız bir imza gibidir.

187 Saffât, 37/100-107.

188 Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/13 (2794).

189 Fâtır, 35/6.

5. Kurban: Şükrün Nişanesi

Kurbanın Mahiyeti ve Tarihsel Dayanağı

Kurban sözlükte yaklaşmak, Allah'a yakınlık sağlamaya vesile olan şey anlamlarına gelir. Dinî bir terim olarak ise ibadet maksadıyla, belirli şartları taşıyan hayvanı, belirli günlerde (Kurban Bayramı) usulüne uygun olarak kesmeyi ve bu amaçla kesilen hayvanı ifade eder.

Kurban, Yüce Allah'ın, dinî ölçülere göre zengin sayılan müminlere yüklediği malî ibadetlerden birisidir.

Aslında Allah'a yaklaşmak amacıyla kişinin maddi değer taşıyan bir şeyini feda etmesi daha ilk insandan itibaren biliniyordu. Nitekim Kur'an bize Hz. Âdem'in iki oğlunun, Allah'a kurban takdim ettiklerinden söz eder.[190] Kurbanın bugünkü şekli ise Hz. İbrahim'e dayanır. Hac konusunu ele alırken Hz. İbrahim'in, oğlu Hz. İsmail'i kurban etme girişiminden ve Allah'ın onlara bahşettiği nimetten söz etmiştik. Hz. İbrahim'in başardığı bu imtihan, sonraki tüm nesiller için Allah'a teslimiyetin bir simgesi olarak bir ibadete dönüşmüş oldu.

Kurban ibadeti her ne kadar bir hayvanın boğazlanması suretiyle yerine getirilse de bu ibadete değer katan şey, tıpkı diğer ibadetlerde olduğu gibi kişinin Allah'a karşı saygı ve bağlılığı yani takvasıdır. Nitekim bu husus ayette şu şekilde ifade edilir:

> **"Onların ne etleri ne de kanları Allah'a ulaşır; fakat O'na sadece sizin takvanız ulaşır..."[191]**

Kurbanın Hikmetleri

Kurban ibadetinin pek çok hikmetleri bulunmaktadır. Bunları şu şekilde ifade etmek mümkündür:

Kurban, teslimiyet ve Allah'a yaklaşmadır.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere kurban, her şeyden önce Allah'a teslimiyeti simgeler. Hz. İbrahim'in oğlunu, Hz. İsmail'in de kendi canını Allah yolunda kurban etme konusundaki samimiyet ve teslimiyetleri böyle bir ibadetin temelini oluşturmaktadır. Kurbanın temel mesajını anlayan bir mümin, bu emir vesilesiyle kurbanlık bir hayvan feda ederek Allah'a teslimiyetini gösterdiği gibi Allah'ın emir ve yasaklarına uyma konusunda da bu teslimiyetini sürdürmeli, Rabbi için her türlü fedakârlığa hazır olmalıdır.

190 Mâide, 5/27.

191 Hac, 22/37.

Kurban ibadetinin teslimiyeti simgelediğini şu ayet de göstermektedir:

> **"Her ümmet için, Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği hayvanlar üzerine ismini ansınlar diye kurban kesmeyi meşru kıldık. İşte, sizin ilahınız bir tek ilahtır. Şu halde yalnız ona teslim olun. Alçak gönüllüleri müjdele!"**[192]

Kurban, Allah'ın rızasını hedeflemektir.

Mümin, sahip olduğu bütün imkânları, onları verenin yolunda sarf eder. Bu, onun ilahi rızayı kazanmasının tek yoludur. Rabbimiz, Peygamberimize bu gerçeği şu şekilde dile getirmesini emretmiştir:

> **"De ki: "Benim namazım, (her türlü) ibadetim, hayatım ve ölümüm, hepsi âlemlerin rabbi olan Allah içindir."**[193]

Her nimetin şükrü o nimet cinsinden olur. Allah tarafından maddi imkâna sahip kılınmış olan bir kimse de bu imkânlar için şükür vazifesini, malını Allah yolunda kullanmak ve bunu yaparken O'nun rızasını hedeflemekle yerine getirir. İşte kurban, kişinin malını Allah'a adadığının göstergesi mahiyetinde bir ibadettir.

Kurban, yardımlaşma ve dayanışmadır.

Kurban ibadeti, Müslümanlar arasında yardımlaşma ve dayanışma konusunda son derece önemli bir fonksiyon icra eder. Yüce Allah, kurban kesenlere hitaben *"...Artık onlardan hem kendiniz yiyin hem sıkıntı içindeki yoksulları doyurun."*[194] buyurarak kurban ibadetinin yoksullara yönelik faydasına işaret etmiştir.

Fıkıh kitaplarında kurban etinin paylaştırılırken üçte birini, kişinin, kendisi ve ailesi için saklaması, üçte birini misafirlere ikram etmesi, kalan üçte birini de fakir fukaraya dağıtmasının uygun olacağı belirtilir.

Günümüzde özellikle dünyanın bazı bölgelerinde açlık ve yeterli beslenememe sorunu bulunmaktadır. Bunun yanında çeşitli afetlerin yaşadığı bölgelerde insanların gıda ihtiyaçları söz konusu olabilmektedir. Kurban ibadeti bu bölgelerde insanların et ve gıda ihtiyacının karşılanmasında da önemli bir fonksiyon icra etmektedir. Nitekim günümüzde çeşitli sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla kıtlık ve açlığın hüküm sürdüğü veya afetten etkilenen bölgelerde kurban kesimi yapılarak onların et ihtiyaçlarını karşılama yönünde önemli bir adım atılmaktadır.

192 Hac, 22/34.

193 En·âm, 6/162.

194 Hac, 22/28.

Kurban, dünyevileşme hastalığının önlenmesidir.

Dünyevileşme hastalığının temel sebeplerinden birisi insanın ölüm gerçeği ile yüzleşmekten kaçınmasıdır. Kur'an da pek çok ayette ölümü ve ahireti unutarak dünyaya bağlanmanın, insanı nasıl Allah yolundan uzaklaştırdığını anlatmaktadır. Bu ayetlerin birinde Rabbimiz şöyle buyurur:

> **"Ey insanlar! Şüphesiz Allah'ın vaadi gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın. Sakın çok aldatıcı (Şeytan) Allah hakkında sizi aldatmasın."**[195]

Kurban ve Hayvan Sevgisi

İslam dininde kurban ibadetinin bulunması, kimi çevreler tarafından bir eleştiri konusu yapılarak İslam'ın hayvanlara yönelik şiddete göz yumduğu, bu tutumun hayvan sevgisi ve hayvan hakları kavramıyla bağdaşmadığı ileri sürülmektedir. Oysa kurban ibadeti hiçbir şekilde hayvana karşı şiddet olmadığı gibi kurban kesmek, hayvan sevgisine ve hayvan haklarının gözetilmesine de engel değildir.

Her şeyden önce şunu bilmek gerekir: Yüce Rabbimiz bu dünyadaki pek çok nimet yanında hayvanları da insanların hizmetine vermiştir. Bunun sonucunda insanlar, bazı hayvanların gücünden yararlanarak onları yük taşıma ve ziraat faaliyetleri gibi işlerde kullanmaktadırlar. Bazı hayvanların ise etlerinden veya süt, yumurta, bal gibi ürünlerinden istifade etmektedirler. Hayvanların derileri ve tüylerinden yaptıkları eşyaları kullanmaktadırlar. Bu durum Kur'an'da şu şekilde dile getirilmektedir:

> **"Görmüyorlar mı ki, biz kudretimizin eseri olmak üzere onlar için birçok hayvan yarattık. Bu sayede onlar bunlara sahip olmuşlardır. Bu hayvanları onların emrine verdik. Onların bazısını binek olarak kullanırlar, bazısını besin olarak yerler. Bu hayvanlarda onlar için nice faydalar ve içilecek sütler vardır. Hâlâ şükretmezler mi?"**[196]

195 Fâtır, 35/5.

196 Yâsîn, 36/71-73.

İnsanın günlük hayattaki protein ihtiyacının önemli bir bölümü hayvansal gıdalardan karşılanmaktadır. Kurban Bayramı dışındaki zamanlarda da kırmızı et, tavuk ve balık tüketimi devam etmektedir. Şu hâlde sanki hayvan kesim işlemi yalnızca Kurban Bayramı zamanında oluyormuş ve bu durum yalnızca Müslümanlara özgü imiş gibi bir düşünce içine girmek ve bunu İslam'a yönelik bir eleştiri malzemesi yapmak doğru değildir. Allah'ın insanlara bahşettiği rızık çeşitliliğinde hayvansal gıdaların, insan hayatında bir gerçeklik olduğu göz ardı edilemez.

Ayrıca kurban kesimi hayvan sayısını azaltmadığı gibi aksine bu amaçla hayvan yetiştirilmesine teşvik etmekte, hayvancılıkla geçimini sağlayan binlerce kişi için de rızık kapısı olmaktadır.

Dinimiz, bir yandan temel rızık ihtiyacının konusu olan hayvan kesme işlemini ibadete dönüştürmüş, öte yandan bu hayvanların doğru kesim usulü ile onlara eziyet etmeden kesilmesini emretmiştir. Bu surette İslam, hayvanları, kesilecekken bile kötü muamele ve işkenceden korumuştur.

Hayvanlara merhametle muamele, sadece kesim işlemi esnasında uygulayacağımız bir vazife değildir. Günlük hayatımızda onlara yaptığımız her bir iyilik, bize cenneti kazandırabilecek bir salih ameldir. Nitekim Peygamberimiz de bunu, şu örnek olay üzerinden anlatmaktadır:

"Yolculuk yapan bir adam çok susamış ve yolda rastladığı bir kuyuya inip oradan su içmişti. Kuyudan çıkınca orada bir köpekle karşılaştı. Susuzluktan dilini sarkıtmış olan zavallı hayvan nemli toprağı yalıyordu. Yolcu kendi kendine, "Bu hayvan da benim gibi çok susamış." dedi ve tekrar kuyuya inip ayakkabısına su doldurdu. Sonra ayakkabısını ağzı ile tutup kuyudan çıktı ve köpeği suladı. Bu yaptığından dolayı Allah o kulundan hoşnut oldu ve onu bağışladı."[197]

Bir başka hadisinde ise Peygamberimiz, bir kediyi hapsederek açlıktan ölmesine sebep olan bir kadının cehennemlik olduğunu bildirmiş, böylece hayvanlara yapılan kötülüğün, kişiye ilahi imtihanı kaybettirebileceği uyarısında bulunmuştur.[198]

197 Müslim, Selam 153.

198 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 16.

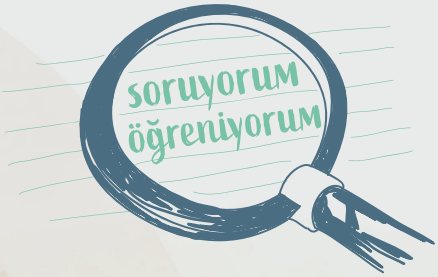

İhramlı kimse banyo yaparken ve çamaşır yıkarken sabun veya deterjan kullanabilir mi?

Evlenme çağında bekâr çocuğu bulunan kişi hacca gitmeyi erteleyebilir mi?

Borçlanarak hacca gitmek doğru mudur?

Bankada vadeli hesapta bekletilen para ile hac yapılır mı?

Hac ibadeti üzerine farz olan bir kimse, bu vazifesini yapmadan vefat ederse, varisleri bu durumda ne yapmalıdırlar?

Vekâlet yoluyla hac yapılabilir mi? Şartları nelerdir?

Hacca gitmemiş bir kimse, başkasının yerine vekil (bedel) olarak hacca gidebilir mi?

Hacc-ı ekber ve hacc-ı asğar ne demektir?

Unutma veya bilgisizlik sebebiyle ihram yasaklarını ihlal etmenin hükmü nedir?

Bu ve bunun gibi merak ettiğin konular için buraya bakabilirsin:

Kendi kendine, yalvararak ve ürpererek, yüksek olmayan bir sesle sabah akşam Rabbini an. Gafillerden olma."

(A'râf, 7/205)

ÜNİTE 7:

YARATAN'LA KESİNTİSİZ İLETİŞİM:

DUA

İÇİNDEKİLER

1. Dua ile Değerliyiz 146
2. Dua... Ama Nasıl? 149
3. Kur'an ve Sünnetten Dua Örnekleri 152
4. Dua ile İlgili Yanlış Anlayış ve Uygulamalar 155
5. Kararlı Bir Başlangıç: Tövbe 156

1. Dua ile Değerliyiz

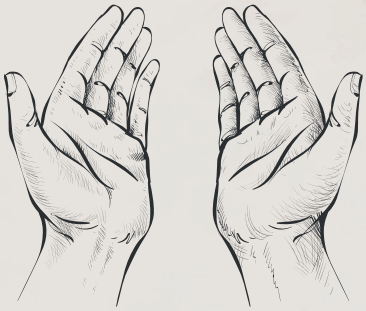

Dua kelimesi sözlükte davet etmek, çağırmak anlamına gelir. Terim olarak ise kulun, Yüce Allah'ın yardımını talep etmesi, bütün benliği ile O'na yönelip ondan istekte bulunması anlamındadır.

Dua etmek her şeyden önce insanın, Rabbine, kulluğunu arz etmesidir. Dua eden kimse, kendisinin ve Allah dışındaki bütün varlıkların âciz ve zayıf olduğunu bilir; duasının muhatabı olarak karşısında sonsuz ilim, güç, kudret ve rahmet sahibi Rabbi'nin olduğuna inanır. Yaşadığı zorlukları ancak O'nun ortadan kaldırabileceğini bilmektedir. İşte bu inanç, kulluğun özüdür. Nitekim Allah Resûlü bir hadisinde *"Dua ibadetin özüdür."*[199] buyurmuştur.

> Şu ayette Allah'tan başka varlıklara dua edenlerin durumu ilginç bir benzetme ile anlatılmıştır:
> **"El açıp yalvarmaya layık olan ancak O'dur. O'nun dışında el açıp dua ettikleri onların isteklerini hiçbir şeyle karşılamazlar. Onlar ancak ağzına gelsin diye suya doğru iki avucunu açan kimse gibidir. Hâlbuki (suyu ağzına götürmedikçe) su onun ağzına girecek değildir. Kâfirlerin duası kuşkusuz hedefini şaşırmıştır."**[200]

Duayı yalnızca 'Allah'tan bir şey istemek' olarak düşünmek duanın anlamına yönelik eksik bir yaklaşımdır. Çünkü duada kulun, iç dünyasındaki sevinç, hüzün, şaşkınlık, hayranlık, aciziyet, yetersizlik gibi duygularını Rabbi ile paylaşması söz konusudur. Kendisini sevindirecek bir durumla karşılaşan bir müminin "Allah'ım her türlü övgü sana aittir, verdiğin nimetlere şükrediyorum" demesi sevincini Allah'a arz etmesi değil midir? Yine bir yakını vefat eden, bir sınavdan beklediği notu alamayan, maddi işleri yolunda gitmeyen bir müminin "Rabbim! Ben biliyorum ki bu dünya hayatı bir imtihandır. Karşılaştığım bu durumlara Senin rızan için sabrediyorum. Senden sabrımın ecrini diliyorum" demesi hüznünü Rabbine arz etmesi değil midir? Hz. Yakup, oğlu Yusuf'u kaybettiğinde üzüntüsünü ve kırıklığını Rabbi ile paylaşarak şöyle demişti: *"Ben sadece gam ve kederimi Allah'a arz ediyorum."*[201]

199 Tirmizî, Deavât, 1.

200 Ra'd, 13/14.

201 Yusuf, 12/86.

Dua etmek müminin Rabbi ile iletişime girmesidir. Mümini hayat olayları karşısında zinde ve dinamik tutan, işte bu duadır. Dua eden mümin, hiçbir zaman yalnız ve kimsesiz olmadığını, kendi başına terk edilmediğini bilir. Rabbine dayanır ve güvenir. Bir sıkıntı anında Rabbine sığınır, bir sevinç anında Rabbine şükreder. Rabbinin her an onunla olduğunu bilmek ona müthiş bir öz güven ve dayanma gücü verir.

Şuurlu bir mümin, duasının Yüce Allah tarafından karşılık bulacağını bilir. Buna icabet adı verilir. Rabbimiz, her duaya icabet edeceğini şu şekilde belirtir:

> **"Rabbiniz şöyle buyurdu: Bana dua edin, kabul edeyim. Çünkü bana ibadeti bırakıp büyüklük taslayanlar aşağılanarak cehenneme gireceklerdir."**[202]
>
> **"Kullarım, beni senden sorarlarsa, (bilsinler ki), gerçekten ben (onlara çok) yakınım. Bana dua edince, dua edenin duasına cevap veririm. O halde, doğru yolu bulmaları için benim davetime uysunlar, bana iman etsinler."**[203]

Duaya ilişkin en çok dikkat edilmesi gereken hususlardan birisi de dua ettiğimiz konuda elimizden gelenleri yaptıktan sonra Allah'tan talepte bulunmaktır. Söz gelimi bir çiftçi tarlasından kaliteli ve bol ürün alabilmek için tarlasını sürmeli, kaliteli tohum ekmeli, tarlasını düzenli bir şekilde sulamalı, gübrelemeli ve gerekiyorsa ilaçlama yapmalıdır. Bütün bunlardan sonra hayırlı ve bereketli bir tarım hasadı için Rabbine dua etmelidir.

Aynı şekilde eğitim hayatımızdaki sınavlarda başarılı olmak için o sınava çalışmalı, iyi bir sonuç almak için gayret etmeli ve Rabbimizin yardımını dilemeliyiz. Duamız çalışmamızı Allah'ın desteklemesi yönündeki talebimizdir. Dua olmadığında her çalışma bir yönüyle eksiktir.

Duanın kişiyi psikolojik olarak güçlendiren bir fonksiyonu vardır. Dua ederek kaygılarımızdan kurtulur, sonuç noktasında Allah'a teslim oluruz. Duamız elimizde olmayan binlerce değişkenin ve olasılıkların oluşturduğu stresten/vesveseden bizi korur. Elde edeceğimiz başarının kibrinden ve rehavetinden bizi kurtarır.

Bu anlattıklarımızdan anlaşılacağı üzere duanın iki aşamasından söz edilebilir: Kişinin kendi elinden gelenleri yaptığı aşama ki biz buna **fiilî dua** adını veririz. Fiilî dua aşamasından sonra kişinin Rabbine el açarak sözlü bir şekilde dua ettiği aşama gelir ki buna da **kavlî dua** adını veririz. Allah'ın icabet edeceği dua, fiilî ve kavlî duanın bir arada bulunmasıyla yapılan duadır.

---

202 Mü'min, 40/60.

203 Bakara, 2/186.

Burada şu iki şey arasındaki farkı bilmemiz önemlidir: İcabet ve kabul. Rabbimiz, adabına uygun olarak yapılan her duaya bir cevap verir. Buna icabet adı verilir. Ancak Allah'ın dualarımıza icabet etmesi, bizim istediğimiz şeyi aynen vermesi anlamına gelmez. İstediğimiz şeyi aynıyla verirse o zaman duamız kabul olmuş demektir. Duamızın istediğimiz şekliyle bize verilmesi çok büyük bir nimettir. Bununla birlikte duamıza istediğimizden farklı bir şekilde icabet edilmesinin de hikmetleri vardır.

Cenab-ı Hakk, bazen, istediğimiz şeyin bizim için hayır getirmeyecek olması, bazen ise sabır imtihanına tabi tutulup Allah'tan razı olma sevabına erişebilmemiz için duamıza istediğimiz şekilde karşılık vermemiş olabilir. Şurası unutulmamalıdır ki Allah'ın bir kötülüğü başımızdan savması, arzuladığımız şeyin ortaya çıkaracağı zararlardan dolayı bizi isteğimizden mahrum etmesi veya isteğimizin karşılığını ahirete bırakmak suretiyle derecemizi artırması onun rahmetinin farklı tecellilerindendir.

DÜŞÜNELİM... TARTIŞALIM...

İstediğimiz her şeyi Allah'ın hemen verdiğini hayal edelim. Sence dünya nasıl bir yer olurdu?

Bir Müslüman'ın bütün hayatı dua ile geçer. Onun ağzından her vesile ile Allah'ın adı çıkar. Sevinçli bir olay yaşadığında "Elhamdülillah" diyerek Rabbine olan hamdini ve şükrünü dile getirir. Evden çıkacağı zaman evde kalanlara "Allah'a ısmarladık" diyerek veda eder. İşlerine "Bismillahirrahmanirrahîm" diyerek başlar. Bir insanla karşılaştığında, bir yere girdiğinde "Allah'ın selamı üzerinize olsun (es-Selamü aleyküm)" diyerek girer. Hasta birini gördüğünde "Allah şifa versin" der. Bir Müslüman'ın vefat ettiğini duyduğunda onun ardından "Allah rahmet eylesin" der; onun yakınlarına baş sağlığı dilerken "Allah sabırlar versin" der. Sınava girecek bir kimseye "Allah zihin açıklığı versin" der. Bir ticarethaneye uğradığında "Allah hayırlı ve bol kazançlar versin", "Allah bereket versin" diye dua eder. Bir yakınından ayrılan kimseye "Allah kavuştursun" diye dua eder. Hâsılı hayatın her bir anında mutlaka Rabbini hatırlayıp O'nun adını anarak dua eder.

Günümüzde farklı kültürlerin etkilerinin bir sonucu olarak Müslüman insanların meditasyon, yoga gibi çeşitli uygulamalarla meşgul olduklarına ve bunları bir tür rahatlama, stres atma, kendi benliğini bulma faaliyetleri gibi gördüklerine şahit oluyoruz. Şunu bilmek gerekir ki bu uygulamaların hiçbirisi dua ve ibadet yerine geçmez. Zira dua ve ibadet bir müminin Rabbi ile birlikte olduğunun şuuruna ererek ve Kur'an ve sünnetin rehberliğiyle kazandığı amellerdir. Öyleyse İslam'ın öğrettiği dua ve ibadet şekillerine alternatif başka yol ve yöntemleri, dua ve ibadet gibi benimsemek iman bakımından sorun teşkil etmesinin yanında dua ve ibadetlerin olumlu etkilerinden mahrum kalarak başka kültür ve medeniyetlere benzeme gibi sonuçlara da yol açacaktır.

2. Dua... Ama Nasıl?

Dua ederken uymamız gereken bazı kurallar söz konusudur ki bunlara ***duanın adabı*** adı verilir. Bunları kısaca şöyle belirtebiliriz:

Dua eden kişinin kazancı helal olmalı

Duanın en öncelikli adabı, dua eden kimsenin yediğinin, içtiğinin, giydiğinin helal yoldan elde edilmiş olmasıdır. Çünkü başkalarına haksızlık yaparak, zulmederek, hile yaparak elde edilmiş haram kazanç sahibinin duası Allah tarafından kabul edilmez. Nitekim Hz. Peygamber (sas):

> **"Bir kimse (Hak yolunda) uzun sefere çıkar, saçları dağılmış, toza toprağa bulanmış bir hâlde ellerini semaya uzatarak: Yâ Rabbî, yâ Rabbî! diye duâ eder. Hâlbuki yediği haram, içtiği haram, giydiği haram (hâsılı) kendisi haramla beslenmiş olursa, böyle bir kimsenin duası nasıl kabul edilir?"**[204]

204 Müslim, Zekât 65.

Dua eden kişi faziletli zamanları ve mekânları fırsat bilmeli

İnsan, hayatının her anında Rabbine dua edip durumunu O'na arz edebilir. Bununla birlikte bazı zamanlar ve mekânlarda Yüce Allah'ın dualara daha fazla icabet ettiği de bir gerçektir. İşte mümin, bu gibi zamanları ve mekânları bir fırsat bilerek o anlarda dua etmekten geri durmamalıdır. Mesela Ramazan ayı, cuma günü, Arefe günü, seher vakitleri dua etmenin faziletli olduğu zamanlardır. Yine farz namazdan sonra, oruçlunun iftar vaktinde, Arafat'ta vakfe yaparken, yağmur yağdığı zaman, güneş ve ay tutulmalarında dua etmek de son derece faziletli bir davranıştır.

Dua eden kişi kıbleye dönmeli ve elleri kaldırmalı

Dua etmek için uyulması zorunlu bir davranış kalıbı bulunmamakla birlikte Peygamberimizin dua ederken kıbleye döndüğü ve ellerini kaldırdığı bilinmektedir. Bu sebeple dua ederken böyle yapmak daha faziletli ve sünnet-i seniyyeye uygun olan davranış şeklidir.

Dua eden duasından sonra ellerini yüzüne sürmeli

Dua eden kişi korku ve ümit arasında, tevazu hâlinde dua etmeli

Dua Yüce Rabbimizin huzurunda olduğumuzun farkında olarak, bir yandan O'nun bizlere ihsanda bulunacağını ümit edip diğer yandan da kendi kusurlu davranışımız sebebiyle O'nun lütfundan mahrum kalmaktan korkarak, tevazuyu kuşanmak suretiyle yapılmalıdır. Rabbimiz, peygamberlerin kendisine nasıl dua ettiğinden söz ederken onları şöyle nitelemektedir: *"... (rahmetimizi) umarak ve (azabımızdan) korkarak bize dua ederlerdi..."*[205]

Dua eden kişi Allah'ın icabet edeceğine kesin bir şekilde inanmalı

Dua ederken Rabbimizin bizi duyduğunu, kalbimizden geçenleri bildiğini, duamıza mutlaka cevap vereceğini bilerek ve inanarak dua etmeliyiz. Gaflet hâlinde, kendimizi başka şeylere kaptırarak, aklımızda başka düşüncelerle dua etmek samimiyetle bağdaşmaz. Peygamberimiz (sas) bir hadisinde şöyle buyurmuştur:

> **"Allah'a dua ederken O'nun sizin dualarınıza cevap vereceğine kesin bir şekilde inanarak dua edin. Bilin ki Allah, kalbi gafletle dolu olan ve başka şeylerle ilgilenen kimselerin dualarına icabet etmez."**[206]

205 Enbiyâ, 21/90.

206 Tirmizî, Deavât, 67.

Dua eden kişi taleplerini kesin bir biçimde dile getirmeli

Rabbimize dua ederken "Allah'ım bana şunu dilersen ver" şeklinde değil de hakkımızda hayırlı olduğunu düşündüğümüz bir şey hakkında kararlı, ısrarlı bir şekilde dua etmemiz uygun olur. Nitekim Peygamberimiz bu konuda şöyle buyurmuştur:

> **"Sizden biri dua ederken; Allah'ım dilersen beni bağışla, Allah'ım dilersen bana merhamet eyle, şeklinde dua etmesin. İsteğini kesin bir dille söylesin. Çünkü Allah'ı zora sokabilecek bir şey söz konusu değildir."**[207]

Peygamberimizin dua ederken taleplerini üç kere ve ısrarlı bir biçimde dile getirdiği rivayet edilir.

Dua eden kişi aceleci olmamalı

Kişi, dua ettiği şeyin hemen gerçekleşmemesi durumunda sabırsızlığa kapılmamalı, "Allah duamı kabul etmedi" şeklinde ifadeler kullanmamalıdır. Zira duamız ileri bir vakitte gerçekleşebilir. Ayrıca dua ettiğimiz şeyin kabul edilmemesinin bizim bilemeyeceğimiz başka hikmetleri de bulunabilir. Peygamberimiz bu konuda şöyle buyurmaktadır:

> **"Sizden biri; dua ettim ama icabet edilmedi demek suretiyle duasında aceleci olmadığı sürece onun duasına icabet edilir."**[208]

Dua eden kişi Allah'ın adını anarak, salavât getirerek başlamalı ve hamd ile bitirmeli

Peygamberimizin duaya başlarken ve duayı bitirirken Allah'ı zikrettiği hakkında birçok rivayet bulunmaktadır.

---

207 Müslim, Zikir, 8.

208 Buhârî, Deavât, 21.

3. Kur'an ve Sünnetten Dua Örnekleri

Kur'an'da peygamberlerin yaptığı dualara ilişkin çok güzel örnekler yer aldığı gibi Allah Resûlünün sünnetinde de son derece güzel dua örnekleri vardır. Bir Müslüman'ın yapabileceği en güzel dualar kuşkusuz Kur'an ve sünnette yer alan dualardır.

Kur'an'daki dualara birkaç örnek zikredelim:

Hz. Âdem ve Havva, tövbelerinin kabul edilmesi için şu şekilde dua ettiler:

"(Âdem ile eşi) dediler ki: Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz."[209]

"Hz. İbrahim şu şekilde dua etti:

Ey Rabbim! Beni ve soyumdan gelecekleri namazı devamlı kılanlardan eyle; Ey Rabbimiz! Duamı kabul et! Ey Rabbimiz! (Amellerin) hesap olunacağı gün beni, ana-babamı ve müminleri bağışla!"[210]

"Hz. İbrahim ve Hz. İsmail, Kâbe'yi inşa etmeyi bitirdikten sonra şöyle dua ettiler:

Ey Rabbimiz! Bizden kabul buyur! Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin.

Rabbimiz! Bizi sana teslim olmuş kimseler kıl. Soyumuzdan da sana teslim olmuş bir ümmet kıl. Bize ibadet yerlerini ve ilkelerini göster. Tövbemizi kabul et. Çünkü sen, tövbeleri çok kabul edensin, çok merhametli olansın.

Rabbimiz! İçlerinden onlara bir peygamber gönder; onlara ayetlerini okusun, kitabı ve hikmeti öğretsin ve onları her kötülükten arındırsın. Şüphesiz, sen mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin."[211]

209 A'râf, 7/23.

210 İbrâhîm, 14/40-41.

211 Bakara, 2/127-129.

Hz. Yunus, balığın karnında iken Rabbine şöyle dua etti:

"...Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni tenzih ederim. Ben gerçekten (nefsine) zulmedenlerden oldum."[212]

Hz. Eyyüb, hastalığı artınca şöyle dua etti:

"Başıma bu dert geldi. Sen, merhametlilerin en merhametlisisin."[213]

Hz. Yusuf, ana-babasına ve kardeşlerine kavuştuğu bir anda Rabbine şöyle dua etti:

"Ey Rabbim! Bana iktidar verdin ve bana rüyaların yorumunu da öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada da ahirette de beni yönetip himaye eden sensin. Müslüman olarak canımı al ve beni iyi kulların arasına kat!"[214]

Kur'an'da yalnızca peygamberlerin duaları yer almaz. Bunun dışında başka dualar da yer almaktadır. Bunlardan bazıları şöyledir:

"...Rabbimiz! Unutursak veya hataya düşersek bizi sorumlu tutma. Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği işler de yükleme! Bizi affet! Bizi bağışla! Bize acı! Sen bizim mevlamızsın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et!"[215]

"Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize tarafından rahmet bağışla. Lütfu en bol olan sensin. Rabbimiz! Gelmesinde şüphe edilmeyen bir günde, insanları mutlaka toplayacak olan sensin. Allah asla sözünden dönmez."[216]

"Rabbimiz! Biz, 'Rabbinize iman edin' diye imana çağıran bir davetçi işittik, hemen iman ettik. Rabbimiz! Günahlarımızı bağışla. Kötülüklerimizi ört. Canımızı iyilerle beraber al. Rabbimiz! Peygamberlerin aracılığı ile bize vadettiklerini ver bize. Kıyamet günü bizi rezil etme. Şüphesiz sen, vadinden dönmezsin."[217]

"...(Rabbim!) Bana ve anne babama verdiğin nimetlere şükretmemi, senin razı olacağın salih amel işlememi bana ilham et. Neslimi de salih kimseler yap. Şüphesiz ben sana döndüm. Muhakkak ki ben sana teslim olanlardanım."[218]

212 Enbiyâ, 21/87.

213 Enbiyâ, 21/83.

214 Yûsuf, 12/101.

215 Bakara, 2/286.

216 Âl-i İmrân, 3/8-9.

217 Âl-i İmrân, 3/193-194.

218 Ahkâf, 46/15.

Peygamberimizin dualarına birkaç örnek zikredelim:

Peygamberimiz her bir işinde Allah'ı zikredip O'na dua ederek hareket etmiştir. Onun günlük hayatta yaptığı dualardan bazı örneklere yer verelim:

Sabah uyandığında yaptığı dua: *"Bizleri (uykuya daldırarak bir nevi) öldürdükten sonra (uyandırarak) bizi dirilten Allah'a hamdolsun. Sonunda dönüş de yine O'nadır."*[219]

Her sabah ve akşam yaptığı dua: *"Allah'ım! Senin lütfunla sabaha ulaştık, senin lütfunla akşama eriştik. Sen dileyince dirilir, yine sen dileyince ölürüz. Huzuruna varılacak olan da sensin."*[220]

"İsminin anılmasıyla ne yerde ne de gökte hiçbir şeyin zarar vermeyeceği Allah'ın adıyla. O, hakkıyla işiten, kemaliyle bilendir."[221]

Tuvalete girerken yaptığı dua: *"Allah'ım pislikten ve pis şeylerden sana sığınırım."*[222]

Evden çıkarken yaptığı dua: *"Allah'ım sapmaktan veya saptırılmaktan, ayağımın kaymasından veya kaydırılmasından, haksızlık yapmaktan veya haksızlığa uğramaktan, cahillik etmekten veya cahilce davranışlara muhatap olmaktan sana sığınırım."*[223]

Yemek yedikten sonra yaptığı dua: *"Bizleri yediren, içiren ve Müslümanlardan kılan Allah'a hamdolsun."*[224]

Yolculuğa çıkarken yaptığı dua: *"Bunu bizim hizmetimize veren Allah eksikliklerden münezzehtir. Yoksa, biz ona güç yetiremezdik. Allah'ım! Bu yolculuğumuzda senden iyilik, takva ve razı olacağın ameli isteriz! Allah'ım! Bu yolculuğumuzu bize kolaylaştır. Allah'ım! Uzak (mesafeyi) bize dür (de yakın olsun). Allah'ım! Yolculuğumuzda bizim sahibimiz, ailemizin ve malımızın vekili sensin! Allah'ım! Yolculuğun sıkıntısından, kederli görünüşünden, aile ve malımın kötü hallere düşmesinden sana sığınırım!"*[225]

219 Buhârî, Tevhîd, 13.

220 Ebû Dâvûd, Edeb, 109.

221 Tirmizî, De'avât, 13.

222 Buhârî, De'avât, 14.

223 Ebû Dâvûd, Edeb, 111.

224 Ebû Dâvûd, Et'ıme, 52.

225 Müslim, Hac, 425.

Uyumadan önce yaptığı dua: *"Allah'ım! Kendimi sana teslim ettim. Yüzümü sana çevirdim. İşimi sana havale ettim. Rızanı isteyerek, azabından korkarak sırtımı sana dayadım, sana sığındım. Sana karşı yine senden başka sığınak yoktur. İndirdiğin kitaba ve gönderdiğin peygambere inandım."*[226]

Hastalandığında yaptığı dua: *"Ey insanların Rabbi olan, onlardan sıkıntıyı gideren Allah'ım! Sen şifa ver. Şifa veren sensin. Senden başka şifa veren yoktur. Geride hastalık bırakmayacak şekilde şifa ver."*[227]

Kalbinin İslam üzere sabit kalması için yaptığı dua: *"Ey kalpleri çekip çeviren Rabbim! Kalbimi dînin üzere sabit kıl."*[228]

Peygamberimizin bunlar dışında yaptığı daha pek çok dua bulunmaktadır.

4. Dua ile İlgili Yanlış Anlayış ve Uygulamalar

Toplumumuzda dua konusunda görülen bazı yanlış uygulamalar bulunmaktadır. Bunlara dikkat çekmek ve bu davranışlardan uzak durmak gerekir. Dua ile ilgili yanlış anlayış ve uygulamalardan öne çıkan bazıları şunlardır:

a) İçinde dinen sakıncalı olan şeylerin bulunduğu dualar yapmak. Sözgelimi Müslümanlara kötülük eden, İslam'a açıkça karşı çıkan kimselerin üstün gelmesi ve başarılı olması için yapılan dualar böyledir.

b) Aklen veya âdeten imkânsız olan bir konuda dua yapmak. Sözgelimi bir kimse ölmüş olan bir yakınının dirilmesi yahut kendisinin bir anda uzak bir bölgeye gönderilmesi için dua etse her ne kadar bu fiilleri yapmak Allah için imkânsız değilse de sünnetullaha aykırıdır.

c) Kişinin kendi ailesine, çoluk çocuğuna beddua etmesi. Kişi kendi yakınlarına, ailesine beddua etmekten sakınmalı, onların iyiliği için dua etmelidir.

d) İçinde düşmanlık, akrabalarla ilişkiyi kesmek türünde istekler bulunan dualar etmek doğru değildir.

e) Dua ederken duası kabul olsun diye türbe, kabir ve yatırlara çaput bağlamak, mum yakmak vb. âdetler İslam dini açısından hurafe kapsamında yer alan batıl uygulamalardandır.

226 Buhârî, De'avât, 6.

227 Buhârî, Tıb, 37.

228 Buhârî, De'avât, 9.

5. Kararlı Bir Başlangıç: Tövbe

Dualarımız arasında tövbenin özel bir yeri vardır. Tövbe, kişinin günahlarından dolayı Allah'tan bağışlanma ve af dilemek için yaptığı bir duadır.

Günahlar Allah tarafından yapılması yasaklanmış olan şeylerdir. Bunlar bir yasağın çiğnenmesi veya bir emrin terk edilmesi şeklinde işlenmiş olabilir. Yine günahlar doğrudan doğruya Allah'ın hakkı olan bir konuda işlenmiş olabileceği gibi kul hakkı yemek şeklinde de işlenmiş olabilir.

Günahtan tövbe etmenin birtakım şartları vardır. Bu şartları şu şekilde belirtebiliriz:

Günahtan dolayı pişmanlık duymak

Günahlar insanın kalbini karartan, Allah ile olan irtibatını zayıflatan, şeytanı sevindiren kötü davranışlardır. Bu sebeple günah işleyen bir kimsenin Allah'ın kurallarını çiğnemiş olmasından dolayı iç dünyasında bir pişmanlık ve rahatsızlık duyması gerekir. Kişi günah işlediği halde iç dünyasında Allah'a karşı yanlış yaptığı için bir pişmanlık olmuyor, tersine günahtan dolayı sevinç duyuyorsa onun açısından son derece kötü bir durum söz konusu demektir. Zira her günah, eğer gerekli önlemler alınmazsa kişiyi inkâra sürükleyebilecek bir özelliği içinde barındırır. Günahlar hastalıklara benzer. İnsan hasta olduğunda zamanında tedbir alır, tedavi olur, ilaçlarını düzenli kullanırsa iyileşir. Ancak hastalığı önemsemez, gereken tedbirleri almazsa bu hastalık günden güne artar ve hatta kişinin ölümüne bile yol açabilir.

Günahları derhal terk etmek

Tövbenin şartlarından birisi de günah işlemeye son vererek onları derhal terk etmektir. Rabbimiz, sevip razı olduğu kullardan söz ederken onların bir günah işlediklerinde derhal tövbe ettiklerini ve günahlarında ısrar etmediklerini şu şekilde belirtir:

> **"Onlar ki, bir kötülük yaptıklarında, ya da kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı hatırlayıp günahlarından dolayı hemen tövbe-istiğfar ederler. Zaten günahları Allah'tan başka kim bağışlayabilir ki! Bir de onlar, işledikleri kötülüklerde, bile bile ısrar etmezler."[229]**

229 Âl-i İmrân, 3/135.

Gelecekte de günah işlememeye kesin karar vermek

Tövbenin şartlarından birisi de kişinin gelecekte bir daha günah işlememeye kesin karar vermesidir. Bir kimse diliyle tövbe istiğfarda bulunduğu halde içinden "eğer gelecekte bir daha böyle bir durumla karşılaşırsam yine günah işlerim" diye geçiriyor ve plan yapıyorsa o zaman bu kişi günahından pişman olmamış demektir.

Geçmişe dönük telafi edilmesi gereken hususları telafi etmek

Tövbe edilen günah, ayrıca telafiyi gerektiren bir husus ise o zaman bunun telafi edilmesi gerekir. Mesela kişi dinde farz kılınan namaz ve oruç gibi ibadetleri bilerek aksatmış ise bundan dolayı sadece sözlü olarak tövbe etmekle kalmayacak aynı zamanda geçmişte yapmadığı ibadetleri kaza edecektir. Şayet kul hakkı kapsamına giren bir günah işlemişse yani bir kimsenin canına, malına, kişiliğine yönelik zarar verici bir harekette bulunmuş, aldatmış, yalan söylemiş, iftira atmış, kalp kırmış ve benzeri davranışlarda bulunmuşsa bu durumda hakkını yediği kimse ile helalleşmesi gerekir. Ayrıca başkasına verdiği maddi zararın bedelini eksiksiz ödemelidir. Peygamberimiz bir hadisinde şöyle buyurmaktadır:

> **"Kimin üzerinde din kardeşinin onuru, namusu veya malıyla ilgili bir zulüm varsa, altın ve gümüşün geçerli olmayacağı kıyamet günü gelmeden evvel o kimseyle helalleşsin. Yoksa kendisinin salih amelleri varsa, yaptığı zulüm miktarınca sevaplarından alınır, hak sahibine verilir. Şayet iyilikleri yoksa zulüm yaptığı kardeşinin günahlarından alınarak onun üzerine yükletilir."**[230]

Rabbimizin tövbe kapısı her zaman açıktır. Şu var ki bu durum bizi günah işleme konusunda cüretkârlığa, günahları hafife almaya yönlendirmemelidir. Çünkü insan ölmeden önce tövbe etme imkân ve fırsatına sahip olup olmayacağından kesin olarak emin olamaz. Zira her an ölümle karşılaşabilir. Rabbimiz Kur'an'da kâfir olarak ölenler ve sürekli günah işlediği hâlde ölünceye kadar tövbe etmeyen kimselerle ilgili olarak şöyle buyurmuştur:

230 Buhârî, Mezâlim, 11.

"Allah katında (makbul) tövbe, ancak bilmeyerek günah işleyip sonra çok geçmeden tövbe edenlerin tövbesidir. İşte Allah bunların tövbelerini kabul buyurur. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Yoksa, (makbul) tövbe, kötülükleri (günahları) yapıp yapıp da kendisine ölüm gelip çatınca, "İşte ben şimdi tövbe ettim" diyen kimseler ile kâfir olarak ölenlerinki değildir. Bunlar için ahirette elem dolu bir azap hazırlamışızdır."[231]

Tövbe konusunu, Peygamberimizin "seyyidü'l-istiğfar" (istiğfarın efendisi) adını verdiği şu dua ile bitirelim:

"Allah'ım! Sen benim Rabbimsin. Sen'den başka ilah yoktur. Beni Sen yarattın. Ben Sen'in kulunum. Ezelde sana verdiğim sözümde ve vaadimde hâlâ gücüm yettiğince durmaktayım. İşlediğim kusurların şerrinden sana sığınırım. Bana lütfettiğin nimetleri yüce huzurunda minnetle anar, günahımı itiraf ederim. Beni affet, şüphe yok ki günahları Sen'den başka affedecek yoktur."[232]

Duada ellerin durumu nasıl olmalıdır? Duadan sonra elleri yüze sürmenin dayanağı var mıdır?

Her zaman dua edilebilir mi, dua için belirlenmiş özel vakitler var mıdır?

Yatarak dua etmekte bir sakınca var mıdır?

231 Nisâ, 4/17-18.

232 Buhârî, De'avât, 2.

Duaların sonunda söylenen "âmin" sözü ne anlama gelir; bunun dinî dayanağı nedir?

"İsm-i a'zam" duası diye bir dua var mıdır?

Salâtu selam nedir? Hz. Peygamber'e nasıl ve hangi lafızlarla salât-u selam getirilir?

Salât-ı münciye, salât-ı tefrîciye dualarının dinî dayanağı var mıdır?

Nazardan nasıl korunulur, nazar duası var mıdır?

Yağmur duası nedir? Nasıl yapılır?

Karınca duası diye bir dua var mıdır?

Cinlerin insanlara zararı olur mu? Bunların zararını engellemek için hangi dualar okunur?

Hafızayı güçlendirmek için özel bir dua var mıdır?

Vesvese sebebiyle zihne gelen kötü sözlerden dolayı insan günahkâr olur mu? Bunlardan kurtulmak için bir dua var mıdır?

Dua-kader ilişkisi nedir, duanın eceli değiştirdiği, belaları uzaklaştırdığı sözü ne anlama gelmektedir?

Yapılan bir ibadetin sevabı, hayatta olan veya ölmüş bir kimseye bağışlanabilir mi?

Bu ve bunun gibi merak ettiğin konular için buraya bakabilirsin: